

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
YEREVAN STATE UNIVERSITY

**ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐԸ
ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴՊՐՈՑՈՒՄ
ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ
FOREIGN LANGUAGES IN HIGHER
EDUCATION**

Գիտական հանդես
Научный журнал
Scientific Journal

1 (32)

Երևան – 2022

Հանդեսը հրատարակվում է ԵՊՀ գիտական խորհրդի որոշմամբ
Вестник издается по решению Ученого совета ЕГУ
The Bulletin is published by the decision of YSU Scientific Council

Գլխավոր խմբագիր՝ Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Երզնկյան Ե. Լ.
(Էլ. փոստ՝ yerznkyan@ysu.am, englishdep2@ysu.am)

Խմբագրական խորհուրդ.

Բ.Գ.Պ., պրոֆ., ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Գասպարյան Ս. Ք., Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Մակարյան Ա.Ա., Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Պարոնյան Շ.Հ., Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Սիմոնյան Ա.Ա., Բ.Գ.Պ., պրոֆ. Առաքելյան Ա. Հ., Բ.Գ.Պ., դոց. Բաղդասարյան Հ. Գ., Բ.Գ.Պ., պրոֆեսոր Էլենա Օրդունա-Նոսիտո, դոց. Թովմասյան Ն.Ս. (պատասխանատու քարտուղար, էլ. փոստ՝ tovmassian.nune@ysu.am):

Главный редактор: д.ф.н., проф. Ерзинкян Е. Л.

Редакционная коллегия:

д.ф.н., проф., член-корр. НАН РА Гаспарян С.К., д.ф.н., проф. Макарян А.А., д.ф.н., проф. Паронян Ш.А., д.ф.н., проф. Симонян А.А., д.ф.н., проф. Аракелян А.Г., д.ф.н., проф. Багдасарян А.Г., д.ф.н., проф. Элена Ордуна-Носито, доц. Товмасын Н.М. (ответ. секретарь).

Editor-in-Chief: Doctor in Philology, Prof. Yerznkyan Y. L.

Editorial Board:

Doctor in Philology, Prof., Corresponding member of RA NAS Gasparyan S.K., Doctor in Philology, Prof. Makaryan A.A., Doctor in Philology, Prof. Paronyan Sh.H., Doctor in Philology, Prof. Simonyan A.A., Doctor in Philology, Prof. Arakelyan A.H., Doctor in Philology, Prof. Baghdasaryan H.G., PhD, Prof. Elena Orduna-Nocito, Associate Prof. Tovmasyan N.M. (Executive Secretary).

«Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում» գիտական հանդեսն ընդգրկված է դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների արդյունքների տպագրման համար ընդունելի ամսագրերի ՀՀ Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի ցանկում:

Научный журнал «Иностранные языки в высшей школе» включен в список периодических изданий, допущенных Высшим аттестационным комитетом РА для публикации результатов докторских и кандидатских диссертационных работ.

Scientific journal "Foreign Languages in Higher Education" is included in the list of journals approved by RA Supreme Certifying Committee to publish the main findings of doctoral and PhD dissertations.

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

DOI: <https://doi.org/10.46991/FLHE/2022.26.1.003>

Astghik CHUBARYAN
Hayk DANIELYAN
Yerevan State University

SARCASM AS AN INDEPENDENT PRAGMATIC CATEGORY OF NONLITERAL LANGUAGE

“Sarcasm is the lowest form of wit, but the highest form of intelligence.”
Oscar Wilde

The present paper aims at creating a theoretical framework for the study of sarcasm as an independent pragmatic category of nonliteral language. The analysis into the existing theories on sarcasm has revealed that there is a need to create a more comprehensive framework to give a holistic understanding of sarcasm as a linguistic and pragmalinguistic phenomenon. Despite numerous studies on the subject, linguistic sarcasm research is still in its early stages. The paper addresses the fundamental definitions and characteristics of the concept of sarcasm, which are necessary for a better understanding of how sarcasm emerges and materializes as a form of nonliteral language.

Key words: *sarcasm, irony, verbal irony, pragmatics, pragmatic category, nonliteral language, indirect speech acts*

Everyday communication consists of not only literal language, but also the use of nonliteral language, such as idioms, proverbs, metaphors, indirect requests, sarcasm and conversational implicatures. To understand nonliteral language, the listener must go beyond the literal meaning of the utterance and rely on the utterance's situational context, as well as the listener's and speaker's knowledge of the world, to arrive at the implied (non-literal) meaning.

The present article gives an evaluative review of existing theories and approaches to the study of sarcasm with the aim to provide a theoretical framework for the future research of sarcasm as an independent pragmatic category of

nonliteral language. It has been shown that if these approaches to the pragmatics of nonliteral language can be merged then a lengthy gap in regards to the pragmatics of sarcasm will have been bridged.

So far sarcasm has mainly been viewed from the perspective of different linguistic and language-related discourses such as cognitive linguistics, discourse analysis, sociolinguistics, humor studies, semiotics, social sciences, and so on. Sarcasm as a linguistic phenomenon has a lot to do with context and conversation, thus it is important to treat sarcasm relevantly in order to draw out its functional characteristics in the speech-language paradigm.

The study of sarcasm as an independent category of linguistic analysis has been a challenge for numerous theorists. There is still a lot of miscommunication around the research of sarcasm as it is. Some studies prefer the term conversational irony to explain the sarcastic nature of utterances /Leech, 2014; Gibbs & Colston, 2007; Grice, 1975/, and some view sarcasm as a category of “cheap talk” /Haiman, 1998/. Sometimes it is even debatable whether to classify sarcasm as a category of politeness /Leech, 2014/ or impoliteness /Culpeper, 2011/ in pragmatic studies of nonliteral language. Other studies present sarcasm as a manifestation of verbal irony, as a form of figurative or nonliteral language /Sperber, 1984; Kreuz, 2019; Gibbs & Colston, 2007/.

Since pragmatics is devoted to the study of the meaning in context and the role of the context in understanding the meaning, it can be assumed that the study of sarcasm if based on a sum total of existing pragmatic approaches will guarantee a more comprehensive and holistic vision of this notion.

There has always been a lack of consensus on whether sarcasm is an interdependent or independent category of interdisciplinary studies, usually, because of its close pragmatic kinship to the concept of irony. This ambiguity in sarcasm studies can be traced in various discourses. The general interpretation of sarcasm and sarcastic intentions of utterances are negative, yet we believe that this is a one-sided and incomplete approach to the study of sarcasm since its pragmatic functions as a form of nonliteral language are so far not thoroughly studied and revealed.

According to Gibbs and Colston, it is difficult to define sarcasm as it is closely related to the concept of irony and very often ironic utterances are viewed to be sarcastic. The ultimate goal of his study is to demonstrate that sarcastic utterances have unique pragmatic qualities that influence how they are perceived and remembered /Gibbs & Colston, 2007: 173-174/.

Since sarcasm has been generally viewed as a subtype of irony, we propose to have a look at the conceptualization of sarcasm from the perspective of irony studies. Two theories of irony are relatively well known in linguistics. First, irony involves an act of pretense /Grice, 1975: 53/. Haiman states that “the sarcast

pretends to have an attitude that he or she does not feel and expects a privileged audience to recognize that he or she is indeed pretending. Like all pretense, then, and like all theater, sarcasm is a form of speech play. It is ultimately motivated by the same impulse that inspires people to play pretend games of any sort” /Haiman, 1998: 25/. In his essay, “A Modest Proposal” /1729/, Jonathan Swift ironically suggested serving Irish children as food to the rich. In this essay he quite methodically and seriously discussed and outlined the positive aspects of this plan, among them that these children would provide a new source of income for the poor and add a new dish to tavern menus. The concept is so ridiculous that no one could have taken it seriously. Swift pretended to speak to the English audience as a member of the English ruling class. He expected his readers to recognize the pretense and to see how, by acting pretentious, he was criticizing English attitudes toward Irish people /Clark, Gerrig, 1984: 123/.

Second, irony involves mention rather than use of words /Sperber & Wilson, 1981: 303/. The sarcast “quotes or otherwise repeats other people’s words or possibly just the very words he or she used earlier and, by repetition, draws attention to their peculiar inappropriateness. A sarcast may quote not only another’s actual words but also another’s diction and syntax. There are many cases when sarcasm is achieved by derisory mention, i.e. repetition and quotation of inappropriate words” /Haiman, 1998: 25/.

According to Gibbs and Colston, it is linguistic, philosophical, and literary theorists who have shown most of the interest in sarcasm. They have been primarily concerned with a rationalistic account of the factors involved in understanding sarcasm. In the most traditional view, the so-called Standard Pragmatic Model, a hearer must first analyze an expression’s literal interpretation before coming to its nonliteral, sarcastic meaning. Sarcastic utterances are interpreted in three steps. For instance, to interpret the utterance “You are a fine friend” (meaning “You are a bad friend”), a person must:

- a) calculate the utterance’s literal, context-independent meaning;
- b) determine whether the literal meaning is the intended meaning of the speaker;
- c) if the literal interpretation is unsuitable for the given context, compute the nonliteral meaning by assuming the opposite of the literal interpretation /Gibbs & Colston, 2007: 174/.

Although this concept does not completely distinguish whether an utterance is viewed as sarcastic or not as well as cannot be applied to all sarcastic expressions since the evolution of non-literal language has enhanced the scope of language modeling, it does represent a somewhat applicable model for detecting sarcasm within various contexts. Thus, in further observation of the subject, we are inclined to use this concept as a base form and incorporate other theoretical notions of

sarcasm studies into the latter for emerging a much broader and more comprehensive model of the research.

Gibbs and Colston believe that the Standard Pragmatic Model may not be an accurate representation of the processes involved in comprehending sarcasm. Very often it is difficult to describe exactly how listeners arrive at speakers' sarcastic intentions. For example, if your friend says "Thanks", when he or she does not appreciate what you have done, it is completely inappropriate, and you must make it appropriate by determining how the sentence and speaker meanings differ. Sarcastic interpretation is frequently assumed to be the inverse of literal meaning. In this case, your friend's opposite comment would be something like "No thanks," but this does not convey the speaker's true sarcastic intent /Ibid: 175/.

These statements show that the Standard Pragmatic Model fails to completely specify how people in fact comprehend sarcasm. Here comes another theory proposed by Sperber and Wilson which is the Echoic Mention Theory. According to this theory, there is no nonliteral proposition that hearers must substitute for the literal proposition. Rather, the hearer is reminded in some echoic manner of some familiar proposition (the truth value of which is irrelevant) and of the speaker's attitude toward it. There are various types and degrees of echoic mention; some are immediate echoes, while others are delayed; some are based on actual utterances, while others are based on thoughts or opinions; some have real sources, while others have imagined ones; some can be traced back to specific individuals, while others have a hazy origin /Sperber, Wilson, 1981: 309/. The echoic use of language occurs when speakers simply repeat the utterances of other speakers in order to achieve a specific communicative effect, typically to convey a specific attitude toward the relevant utterance. such as pleasure, surprise, disbelief, skepticism, mockery, etc. /Wilson, 2006: 1730/. These attitudes reflect the sarcastic nature of the utterance.

Let us consider the example when a speaker says to his or her friend "You came and helped a lot". Sarcasm comes from the fact that the speaker echoes a previously mentioned statement that the friend had offered saying "I'll come and help you", but in fact did not put a lot of effort.

Sarcasm depends on language with literal positive meaning to communicate a negative message /Miron-Spektor et al., 2011: 6/. Sarcasm involves humor and figurative speech to deal with anger-evoking situations. When a guest is displeased with the service of a hotel and sarcastically utters "What a great service you have" meaning "The service is awful", he or she ostensibly delivers a pragmatic solution to that anger situation in a less threatening way. Hence, we can see that the beliefs that sarcasm serves as a way to mock or hurt someone's feelings are not appropriate, as sarcastic speech acts help us to express ourselves in a proper pragmatic perspective and are a more polite way to deal with different scenarios.

In Miron-Spector, Efrat-Treister, Rafaeli and Schwarz-Cohen's study, it is stated that sarcasm has also been shown to stimulate creative thinking and problem solving in real-life situations.. From a pragmatic point of view, sarcasm is a speech act with a metamessage to intentionally use ironic utterances, therefore it is very important to treat sarcasm as the speaker's choice on how to deal with complex problems. Sarcasm is the linguistic interpretation of the speaker's intention to show his or her way of creative thinking in different situations and highlights the speaker's attitude towards them /Miron-Spektor et al., 2011: 8/.

As McDonald claims, in his neuropsychological study of sarcasm, sarcastic comments are typically associated with a mocking or scornful attitude toward the recipient of the comment. Sarcastic inferences and the process by which they are generated have been extensively discussed in linguistic literature. Parallel research into sarcasm comprehension deficits following brain injury can help with the study of normal speakers /McDonald, 2007: 217/. As this review suggests, accurate assessment of the speaker's emotional state aids comprehension of sarcasm but is neither necessary nor sufficient for detecting the full pragmatic force of the sarcastic comment. Ability to think flexibly and conceptually, on the other hand, appears to be an important prerequisite for drawing inferences from sarcastic comments. Having said that, for some brain-injured patients, recognizing the counterfactual inference generated by the less transparent forms of sarcastic remark appears rather difficult. The issue in such cases appears to be a failure to understand what the speaker is thinking and to infer the intention behind the sarcastic remark /Ibid: 227/. Though these statements focus on the study of sarcasm from a neuropsychological point of view, they assist us to understand sarcasm as a linguistic phenomenon.

Sarcasm is also viewed as a form of ironic speech used to criticize implicitly. There is positively worded sarcasm (criticism) that is viewed as more positive than negatively worded sarcasm (praise) /Slugoski, Turnbull, 1988/.

Many scholars believe that sarcasm and irony are strongly bonded linguistic concepts and it's hard to differentiate their essential similarities /Muecke, 1969; Kreuz, 2019/. There is an extremely close connection between sarcasm and irony, and literary theorists in particular often treat sarcasm as "simply the crudest and least interesting form of irony" /Muecke, 1969:20/. Other theorists attempt to classify sarcasm and irony as separate categories /Haiman, 1998; Sperber, Wilson, 1981/.

According to Haiman, there are two conceptual distinctions between sarcasm and irony. Firstly, things can be ironic, but only people have the ability to be sarcastic. Secondly, while people may be ironic unintentionally accidentally sarcastic, sarcasm takes deliberate intent. Sarcasm is defined as overt irony utilized as a kind of verbal aggression by the speaker, and it can therefore be distinguished

from other aggressive speech acts such as put-on, outright insults, curses, vituperation, nagging, and condescending /Haiman, 1998: 20/.

Sarcasm and irony are closely interconnected speech genres and sometimes it is not easy to distinguish whether an utterance conveys a sarcastic or an ironic speech act.

Sarcasm is a form of verbal irony. In classical rhetoric, verbal irony is considered to be a trope, and as such involves the substitution of a figurative for a literal meaning. Irony is defined as the trope in which the figurative meaning is the opposite of the literal meaning /Gibbs, Colston, 2007: 36/. According to Grice the ironist deliberately violates the maxim of truthfulness, implicating the opposite of what was literally said. The only significant difference between this and the classical rhetorical account is that what was classically analyzed as a figurative meaning is re-considered as a figurative implication or implicature /Grice, 1975: 53/. Referring to Fowler /1965/ Gibbs and Colston state that “even though it is possible to make sarcastic remarks without being ironic, most sarcasm uses irony to get its bitter, caustic effect. Sarcastic utterances have special pragmatic properties, which affect how they are understood and remembered” /Gibbs, Colston, 2007: 174/.

The most distinctive demarcation line between sarcasm and irony is suggested by Haiman (1998). First, according to Haiman irony, unlike sarcasm, can be both unintentional and unconscious. To make the conceptual distinction clear he gives the following example of contrast. In Jonathan Demme’s film *Married to the Mob* (1988), the heroine, a mobster’s widow, says to an FBI agent, “You’re no different from the mob!” He responds: “Oh, there’s a big difference, Mrs. De Marco. The mob is run by murdering, thieving, lying, cheating psychopaths. We work for the President of the United States of America.” The irony of this statement is apparent, but the FBI agent character’s utterance is sincere in the film, with no sarcastic intention /Haiman, 1998: 20/. Thus, sarcastic utterances require an intention by the speaker and satisfy the terms of the notion of the use-mention theory of sarcasm. Meanwhile, utterances that convey ironic nature situationally can be void of sarcastic intentions.

The second major distinctive feature between sarcasm and irony according to Haiman is that “irony is relativistic, while sarcasm is absolute. The sarcastic perceives only two versions of reality: that which obtains on the stage among the characters where he or she pretends to be and that which obtains for the playwright in real life, where the sarcastic really stands. The sarcastic’s perspective is that of the know-it-all wise guy, who rolls his eyes while he mouths the lines of his “role”, demonstrating that he appreciates their absurdity. The ironist, on the other hand, perceives that “all the world’s a stage”, and that what he or she honestly perceives as the absolute truth may be, from a loftier perspective, as limited and arbitrary as

the stage he or she ridicules, or even, possibly, that the stage truth is closer to ultimate reality than what he or she thinks is “real life” /Haiman, 1998: 21/.

The term *verbal irony* has often been used by various theorists to discuss the pragmatic role of sarcasm in nonliteral communication. According to Kreuz, verbal irony is one example of a far larger family of speech forms that deviate from the literal meaning /Kreuz, 2019: 12/. He believes that many scholars simply linked sarcasm with verbal irony or concentrated on a specific discourse purpose connected with this form of language, such as humor. In the instance of verbal irony, a theory that may explain one sort of sarcastic discourse may not account for another /Kreuz, 2019: 62/.

Utsumi defines verbal irony as “an intelligent, witty figure of speech found in many language activities” /Utsumi, 2000: 1777/. He was convinced that both linguistic /Grice, 1975; Haverkate, 1990/ and psychological or cognitive studies /Sperber, Wilson, 1981; Clark, Gerrig, 1984/ of irony fail to differentiate ironic utterances from those of non-ironic. The reason according to him for this inadequacy is due to the implicit character of verbal irony. Verbal irony is fundamentally implicit, not explicitly expressed /Utsumi, 2000: 1778/.

Kreuz singles out two commonly used definitions of verbal irony both of which he believes are problematic /Kreuz, 2019: 36/. The first one is when the speaker means something else than what they literally say. As an example, when someone might say “What a fantastic game” during a boring football match as an expression of their frustration. The other definition is when the speaker means the exact opposite of what is said, for instance uttering “I love rainy weather” while the hearer is aware that it is the exact opposite. However, these definitions do not specify clearly whether all uttered opposite or different meanings presuppose a usage of verbal irony. Any discussion of verbal irony takes into account how it links to the concept of sarcasm. Scholars have long debated whether sarcasm is a synonym for verbal irony, or whether it is a variant of it. If everyone agreed on this, the semantic disagreement would be reduced to a simple preference for one term or the other. However, it should be noted that not all ironic comments are sarcastic, and not all sarcastic ones are ironic. As a result, one concept cannot truly replace the other.

That is why it appears to be very important to take into consideration the concerns about the role of pragmatic information in comprehending what speakers mean by what they say. Gibbs and Colston consider this as a particularly important problem for metaphoric language, in which sentence and speaker meanings are thought to differ /Gibbs, Colston, 2007: 196/. A speaker who sarcastically calls the addressee “a fine person” assumes that the hearer shares enough pragmatic knowledge concerning the contextual setting and the speaker’s beliefs and attitudes to interpret the utterance.

Sarcastic utterances have special pragmatic properties, which affect how they are understood and remembered /Gibbs, Colston, 2007: 174/. In their study of natural language understanding, Gibbs and Colston highlight the relevance of pragmatic information in determining what speakers intend when they say something. He believes that it is of great importance for metaphoric language, in which sentence and speaker meanings are considered to differ. A speaker who says sarcastically to an addressee “You helped a lot” assumes that the hearer shares enough pragmatic knowledge concerning the contextual setting and the speaker’s beliefs and attitudes to interpret the utterance /Ibid: 196/.

Understanding sarcasm depends on identifying the mentioned material and the speaker’s attitude towards it. It entails determining the literal meaning of the utterance, but more specifically, determining the literal meaning of the utterance as interpreted in light of the pragmatic information shared by speakers and hearers /Ibid: 197/. When the speakers and hearers mutually share certain pragmatic knowledge and information the use of sarcasm becomes more comprehensible and on point.

Sarcasm can be easily interpreted and decoded if there is a mutual understanding, chemistry, and rapport between a speaker and a listener. The idea of “common ground” suggested by Clark and Marshall (1981) is an important component in the process of understanding sarcasm. People who share experiences, perceptions, and knowledge are more likely to recognize sarcastic utterances from each other. These utterances may include some echoed background information that is familiar to the interlocutors, and it makes the sarcasm more comprehensible. Moreover, it is believed that the use of sarcasm is more appropriate and polite between the interlocutors who share this “common ground”, thanks to the previous uses of sarcastic utterances.

It is apparent that as linguistic phenomena sarcastic expressions are characterized to speak about one’s intentions to say something by meaning something else or meaning the opposite of what is being uttered. It is context-dependent whether an expression will serve as a sarcastic verbal act or not. The expression “you are a great help”, besides being a common way of appreciating somebody’s help, may also be considered as sarcastic in a situation when the speaker says it not being satisfied with the expected help supposedly from a friend, so we can say that it is only possible to distinguish sarcastic expression in a specific context considering speaker’s intention to use it as well.

There are also cases when speakers actually do mean what they literally say but are still speaking sarcastically /Sperber, Wilson, 1981: 299/. For example, during a football game, one of the side’s fans may say to an opposite side’s fan: “I adore your team’s defense!” The speaker absolutely means it and is still being sarcastic as, thanks to the poor defending of the rival team, his or her team is

winning. So, in this case, the sarcastic attitude is not expressed by meaning the opposite of what is being uttered but it is still context-dependent and used intentionally.

Any verbal act may be performed in a sarcastic tone of voice if the speaker desires so. This can be stated for two reasons. First, sarcasm is not one possible message among several but rather a commentary on any possible message. Second, sarcasm is predominantly expressed by intonational or even paralinguistic means. Sarcasm is a speech genre and Haiman even proposes sarcasm to be grammaticalized as a mood (sarcastive) like the traditional subjunctive “because it has the function of indicating a speaker’s attitude toward the propositional content of his or her message” /Haiman, 1998: 28/.

As sarcasm conveys the metamessage “I don’t mean this”, it should not be confused with lying. The sarcast, unlike the liar, has no desire to deceive; sarcasm differs from falsehood in the presence of the honest metamessage. In Goffman’s terms sarcasm is keyed and contrasts with fabrications /Goffman, 1974: 65/. One may legitimately inquire how a sarcastic “thanks a lot” differs from that of a lie. Examining the two, it is clear that the liar's single statement is both message and metamessage, whereas the sarcast is actually making two clearly separated statements at the same time: first, a message “X,” and second, commentary along the lines of “X is bunk” /Haiman, 1998: 21/.

Scholars like Brown and Levinson (1978), Grice (1975), and others conceptualize sarcasm as an indirect form of speech with the intention of negating indirectly rather than using direct messages. McDonald sees this as one advantage of sarcasm being an efficient form of communication thanks to its morphological simplicity and flexibility /McDonald, 1999: 487/. For example, the sarcastic utterance “What a smart idea” is meant to implicitly negate a statement that is considered to be stupid by the sarcast.

In his revolutionary article “Logic and Conversation” Grice (1975) discusses non-conventional implicatures and represents the *Cooperative Principle* including specific subclasses of conversational implicatures called *maxims*, namely, maxims of Quantity, Quality, Relation, and Manner. Under the category of Quality Grice puts the concept of the supermaxim “Try to make your contribution one that is true” and two more specific maxims:

- (1) Do not say what you believe is false.
- (2) Do not say that for which you lack adequate evidence /Grice, 1975: 46/.

According to Kreuz Grice’s *Cooperative Principle* suggests that certain nonliteral forms of language, such as metaphor, exaggeration, and verbal sarcasm, also known as sarcasm, appear to contradict the Quality principle /Kreuz, 2019: 60/. However, in the case of irony, the listener can comprehend clearly inaccurate

statements by examining related propositions, such as the opposite of what has been uttered.

Since sarcasm usually conveys an opposite meaning of what is uttered and does not presuppose a conceptual meaning of the utterance, we apparently come across a breach of the first specific maxim (1) Grice proposes. On the one hand, the sarcastist indirectly performs a speech act where he/she implicates an opposite meaning, on the other hand, the sarcastist does actually believe in the truthfulness of his/her intended meaning of the utterance yet conveys it indirectly. When the speaker performs a sarcastic speech act it would also be strange not to possess ironic intention and to overtly demonstrate it. Sarcasm involves the expression of attitudes, feelings, or evaluations, and when such remarks are accompanied by a proper tone of voice, the listener should be able to decode the speaker's nonliteral intention.

The discussed notions of pragmatic studies of sarcasm as a linguistic phenomenon lead us to the assumption that sarcasm does play an independent role as a form of nonliteral or indirect language since its pragmatic properties of meaning do not fully correlate with those of irony, humor, verbal irony, and other forms of indirect speech acts. Sarcasm does not only convey a negative message in terms of expressing verbal aggression but it also relies on the language as positive criticism which will be a subject of further practical research.

REFERENCE

1. Brown P., Levinson S. C. Universals in Language Usage: Politeness Phenomena // Esther N. Goody (ed.) *Questions and Politeness*. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.
2. Clark H., Gerrig R. On the Pretense Theory of Irony // *Journal of Experimental Psychology: General*, v. 113 (1). Washington: American Psychological Association, 1984.
3. Clark H., Marshall C. Definite Reference and Mutual Knowledge. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
4. Culpeper J. Impoliteness: Using Language to Cause Offence. New York: Cambridge University Press, 2011.
5. Gibbs R., Colston L. Irony in Language and Thought. New York: Taylor & Francis Group, 2007.
6. Goffman E. Frame Analysis. New York: Harper, 1974.
7. Grice H. Logic and Conversation. New York: Academic Press, 1975.
8. Haiman J. Talk is Cheap: Sarcasm, Alienation, and the Evolution of Language. New York: Oxford University Press, 1998.

9. Haverkate H. A Speech Act Analysis of Irony // *Journal of Pragmatics*, v. 14 (1). Amsterdam: Elsevier, 1990.
10. Kreuz R. J. Irony and Sarcasm. Cambridge: The MIT Press, 2019.
11. Leech G. The Pragmatics of Politeness. New York: Oxford University Press, 2014.
12. McDonald S. Exploring the process of inference generation in sarcasm: a review of normal and clinical studies // *Brain and Language*, v. 68, 1999, <http://dx.doi.org/10.1006/brln.1999.2124>.
13. McDonald S. Neurophysiological Studies of Sarcasm // Gibbs Jr R.W. & Colston H.L. (eds.) *Irony in Language and Thought: A Cognitive Science reader*, edn. 1. New York, London: Lawrence Erlbaum Associates, 2007.
14. Miron-Spektor E., Efrat-Treister D., Rafaeli A., Schwarz-Cohen O. Others' Anger Makes People Work Harder Not Smarter: The Effect of Observing Anger and Sarcasm on Creative and Analytic Thinking // *Journal of Applied Psychology*, v. 96 (5). Washington: American Psychological Association, 2011.
15. Muecke D. The Compass of Irony. London: Methuen, 1969.
16. Slugoski B. R., Turnbull W. Cruel to be kind and kind to be cruel: Sarcasm, Banter and Social Relations // *Journal of Language and Social Psychology*, v. 7 (2). London: SAGE Publications, 1988.
17. Sperber D. Verbal Irony: Pretense or Echoic Mention? // *Journal of Experimental Psychology: General*, v. 113 (1). Washington: American Psychological Association, 1984.
18. Sperber D., Wilson D. Irony and the Use-Mention Distinction. New York: Academic Press, 1981.
19. Utsumi A. Verbal irony as implicit display of ironic environment: Distinguishing ironic utterances from nonirony // *Journal of Pragmatics*, v. 32. London: Elsevier, 2000.
20. Wilson D. The Pragmatics of Verbal Irony: Echo or Pretense? // *Lingua*, v. 116. London: Elsevier, 2006.

Ա. ՉՈՒԲԱՐՅԱՆ, Հ. ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ – Սարկազմը որպես փոխաբերական լեզվի լեզվագործաբանական կարգ. – Հոդվածի նպատակն է քննության ենթարկել այն տեսական դրույթներն ու մոտեցումները, որոնք հնարավոր են դարձնում սարկազմը դիտարկել որպես լեզվագործաբանական կարգ: Սարկազմի վերաբերյալ գոյություն ունեցող տեսությունների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ անհրաժեշտ է ստեղծել ավելի ընդգրկուն շրջանակ՝ սարկազմի՝ որպես լեզվական և լեզվագործաբանական երևույթի համալիր ընկալման համար: Հոդվածում

անդրադարձ է կատարվում սարկազմ հասկացության հիմնական սահմանումներին և առանձնահատկություններին, որոնք անհրաժեշտ են ավելի լավ հասկանալու, թե ինչպես է սարկազմը նյութականացվում որպես փոխաբերական լեզվի առանձին տեսակ:

Բանալի բառեր. սարկազմ, հեգնանք, լեզվագործարանություն, գործարանական կարգ, փոխաբերական լեզու, անուղղակի խոսքային ակտեր

А. ЧУБАРИН, А. ДАНИЕЛЯН – Сарказм как лингвопрагматическая категория фигурального языка. – В статье рассматриваются существующие теоретические положения и подходы, позволяющие определить сарказм как лингвопрагматическую категорию. Анализ теорий сарказма показывает, что необходимо создать более комплексную основу для полного понимания сарказма как лингвопрагматического явления. В статье рассматриваются основные определения понятия сарказма и выявляются признаки, необходимые для лучшего понимания процесса материализации сарказма как отдельного вида фигурального языка.

Ключевые слова: сарказм, ирония, вербальная ирония, лингвистическая прагматика, лингвопрагматическая категория, фигуральный язык, косвенные речевые акты

Received: 04.04.2022

Revised: 03.05.2022

Accepted: 17.06.2022

Astghik CHUBARYAN
Hayk DANIELYAN
Yerevan State University

THE PRAGMATIC MODELS OF UNDERSTANDING SARCASM

The aim of the present paper is to analyze the pragmatic theories of irony and sarcasm, namely, the Cooperative Principle, the Standard Pragmatic Model, the Echoic Mention Theory, the Pretense Theory, and the Echoic Reminder Theory to demonstrate the pragmatic understanding of sarcasm in theoretical studies, and to develop a relevant model for sarcasm interpretation applicable in various contexts. The introduced features of the presented models allow us to highlight some challenging aspects of the pragmatic insights of sarcasm. Several examples from academic studies, fiction, TV series, and TedTalk videos are analyzed to examine the suggested frameworks in terms of pragmatic comprehension of sarcastic language and single out a combined model of sarcasm analysis to assist further practical research.

Key words: *sarcasm, irony, pragmatics, Cooperative Principle, Standard Pragmatic Model, Echoic Mention Theory, Pretense Theory, Reminder Theory*

The pragmatic studies of irony and sarcasm have been in the scope of research of various scholars /Grice, 1975, 1989; Brown, 1980; Sperber, Wilson, 1981; Clark, Gerrig, 1984; Kreuz, Glucksberg, 1989; Glucksberg, 1995; Giora, 1997; Attardo, 2000; Gibbs, Colston, 2007/. The current article deals with the pragmatic theories of irony and sarcasm suggested by the theorists of pragmatic language studies, and the discussion of singling out a relevant pragmatic model of understanding sarcasm. Several examples are analyzed to support the relevance of the application of the suggested model.

The debate around the pragmatic knowledge of interpreting ironic utterances has been on stage since the Gricean theory of *Cooperative Principle* (1975) where he suggested that ironic implicatures appear with an apparent breach or violation of the maxim of Quality (1989). In Kauffer's terms, ironic utterances tend to violate all maxims, namely, Quantity, Quality, Relevance, and Manner, of Grice's CP (Cooperative Principle) /Kauffer, 1981: 501/. In a later study, Attardo discussed the same notion as well referring to the violation of the maxims of Quantity and Relation to trigger ironic implicatures /Attardo, 2000: 799/.

The three steps of interpreting sarcastic utterances are represented in a framework that Gibbs calls the *Standard Pragmatic Model* /Gibbs, Colston, 2007/. He believes that those steps fall short in answering essential questions regarding the comprehension of a sarcastic intended meaning of the utterance.

The distinction between literal and non-literal meanings was the focus of the pragmatic studies of irony and sarcasm until a completely new insight was suggested by Sperber and Wilson (1981) which is the distinction between the use and mention of utterances. The theory was later tested on experimental grounds by Jorgensen et al. (1984). However, this theory was strongly criticized by Clark and Gerrig in their *Pretense Theory of Irony* which proposed that in being ironic the speaker is pretending an attitude rather than mentioning a previously expressed utterance, and he/she intends the listener to discover the pretense as well as the intended attitude towards the audience and the utterance /Clark, Gerrig, 1984: 121/.

In their study of the *Echoic Reminder Theory* of verbal irony, Kreuz and Glucksberg conducted several experiments to assert the listener's perception of sarcasm when the speaker alludes to a familiar state of affairs /Kreuz, Glucksberg, 1989: 374/. This theory of sarcastic irony claims that positive statements are more likely to be perceived as sarcastic than negative ones.

Thus, we are inclined to analyze all these above-mentioned theories of pragmatic understanding of sarcasm and generate a relevant model in view to apply it for further practical research.

In his famous article "Logic and Conversation", Grice (1975) discusses the so-called non-conventional implicatures and represents special categories of *maxims* of Quantity, Quality, Relation, and Manner. In his terms, these conversational implicatures are a maximally effective exchange of information and rational behavior for successful communication. He calls this strategy the *Cooperative Principle* and explains each conversational category as such:

- *Quantity* – Make your contribution as informative as is required and do not make your contribution more informative than is required;
- *Quality* – Do not say what you believe to be false and do not say that for which you lack adequate evidence;
- *Relation* – Be relevant;
- *Manner* – Avoid obscurity of expression, avoid ambiguity, be brief, and be orderly /Grice, 1975: 45-46/.

At the first sight, in the case of sarcastic implicatures, as Grice discusses in a later study (1989) we encounter a breach or violation of the maxim of Quality since the sarcastic intention of the speaker does not correspond to the category of "do not say what you believe to be false". However, as noticed in a Wilson study on the pragmatics of verbal irony, the interpretation of a sarcastic utterance does not only depend on the hearer's ability to identify that the speaker has violated the maxim of

Quality but also on how that sarcastic implicature is derived /Wilson, 2006: 1725/. Wilson considered that sarcastic implicatures do not violate the maxim of Quality for a number of reasons. One of them deals with the problem of whether a proposition is simply expressed or asserted. To understand the presented notion let us have a look at the following examples:

- (1) a. *What a surprise!*
 b. *It is not a surprise.*

If the sarcastic utterance (1a) is expressing a proposition with a commitment to its truth by implicating (1b) then Grice's framework is right about the violation of the Quality maxim. However, Wilson challenges the framework by introducing the idea of whether saying something is *asserting* a proposition with a commitment to the truth of the proposition that is expressed literally and, in this case, there is no violation of the Quality maxim /Wilson, 2006: 1726/. Another reason that the Quality maxim might not be violated is the usage of sarcastic understatements:

- (2) *Humility is not his best quality.*

In this example, the speaker does not violate the category "do not say what you believe to be false", because he/she expresses a literal meaning of the utterance that does correlate with the implicature of the utterance. As a matter of fact, the felicity condition of the utterance is not violated either since the listener does not question the truthfulness of the expressed meaning. Wilson believes that in the analysis of sarcastic implicatures it is not the Quality maxim that is violated first but instead the maxims of Quantity and Relation, namely, the speaker's contribution to the informativeness and relevancy of the utterance /Wilson, 2006: 1727/. To justify this statement, we need to mention an earlier Sperber and Wilson notice where they demonstrate that sarcastic utterances do not implicate an opposite meaning but rather express less truthfulness /Sperber, Wilson, 1981: 300/. For instance, in a situation when someone arrives a lot late at a meeting the speaker might sarcastically say:

- (3) *I guess you are a bit late.*

This looks like the utterance does not violate the maxim of Quality, meanwhile, it does violate the maxims of Quantity and Relation since the speaker's contribution is not informative enough and is also irrelevant. In this respect, Attardo believes that Grice's framework suffers from a crucial flaw since not only the violation of Quality but Quantity and Relation maxims as well might be a cause of an ironic statement /Attardo, 2000: 799/. The concerned notion is also discussed in an earlier Kaufer study where he assumes that ironic utterances tend to violate all maxims /Kaufer, 1981: 501/.

Thus, the represented concepts allow us to expand the scope of understanding of the sarcastic nature of language and consider that the *Cooperative Principle* is

restricted to provide a complete insight into the recognition of sarcastic utterances in various contexts.

Gibbs believes that most of the interest in sarcasm comes from linguistic, philosophical, and literary theorists, who have been primarily concerned with a rationalistic account of the factors involved in understanding sarcasm. The most traditional view which Gibbs calls the *Standard Pragmatic Model* proposes that a hearer must first analyze an expression's literal interpretation before deriving its nonliteral, sarcastic meaning /Cutler, 1974; Grice, 1975; Searle, 1979/. Sarcastic utterances are interpreted in three steps. A person must:

- a) *compute the context-independent, literal meaning of the utterance;*
- b) *decide whether the literal meaning is the speaker's intended meaning;*
- c) *if the literal interpretation is inappropriate, compute the nonliteral meaning by assuming the opposite of the literal interpretation /Gibbs, Colston, 2007: 174/.*

However, this approach does not correlate with the cases when people do not typically concentrate on the literal meaning of non-literal utterances until their conveyed meanings are discovered. For example, the speaker might allude to a previously mentioned utterance by saying:

(4) *No wonder you knew it.*

In this situation, the listener had mentioned something that would happen, and the speaker's sarcastic intention cannot be conveyed immediately because the literal meaning of the utterance does not contradict the intended non-literal meaning, thus at least on this ground, it is hard for the listener to recognize the sarcastic intention of the speaker.

There are a number of reasons why the *Standard Pragmatic Model* might fall short in answering some questions concerning the pragmatic analysis of sarcasm. The first one is that people usually take no longer time to analyze the literal meanings of non-literal expressions before understanding their intended meanings /Gibbs, 2007: 174/. This statement is supported by several experiments /Gibbs, 1979/ which demonstrate that people identify the non-literal meanings of indirect speech acts without first recognizing the literal interpretations. Then, it is false to assume that the literal meanings of utterances are automatically determined before the non-literal ones /Glucksberg, Gildea, Bookin, 1982/.

These statements suggest that *Standard Pragmatic Model* may not be an accurate account of the processes involved in understanding sarcasm. The model has great difficulty in specifying exactly how hearers arrive at speakers' sarcastic intentions. For example, if your friend says "Thanks", when he or she does not really appreciate what you have done, is inappropriate and you are forced to render it appropriate by determining in what way the sentence and speaker meanings

differ. Sarcastic interpretation is usually assumed to be the opposite of the literal meaning. In this case, your friend's opposite comment would be something like "No thanks", but this does not capture the true sarcastic intention of the speaker /Gibbs, Colston, 2007: 175/.

There are also cases when speakers actually do mean what they literally say but are still speaking sarcastically /Sperber, Wilson, 1981: 299/. For example, during a football game, one of the side's fans may say to an opposite side's fan:

(5) *I adore your team's defense!*

The speaker absolutely means it and is still being sarcastic as, thanks to the poor defending of the rival team, his or her team is winning. So in this case, the sarcastic attitude is not expressed by meaning the opposite of what is being uttered but it is still context-dependent and used intentionally.

Thus, we can notice that all three points of the *Standard Pragmatic Model* which rely on the recognition of the literal meaning of the utterance, attempt to find the intended meaning, and compute the nonliteral meaning by assuming the opposite of the literal interpretation fail to meet the requirements of complete recognition of sarcastic utterances since not in all cases of interpreting non-literal meanings the mentioned sequence of the model is maintained.

The previously discussed models all try to demonstrate the distinction between literal and non-literal meanings. However, there is another theory that suggests a different perspective for comprehending sarcasm which is the distinction between the use and mention of utterances. The theory was first suggested by Sperber and Wilson (1981) and later developed by Jorgensen et al. (1984).

According to the *Echoic Mention Theory*, there is no nonliteral proposition that hearers must substitute for the literal proposition. Rather, the listener is reminded echoically of some familiar proposition (whose truth value is irrelevant) and of the speaker's attitude toward it. There are many different types and degrees of echoic mention, some of these are immediate echoes, and others are delayed; some have their sources in actual utterances, others in thoughts or opinions; some have real sources, others have imagined ones; some are traceable back to particular individuals, whereas others have a vague origin /Sperber, Wilson, 1981: 309/. Let us consider the example when a speaker says to his or her friend:

(6) *You came and helped a lot.*

Sarcasm comes from the fact that the speaker echoes a previously mentioned statement that the friend had offered saying "I'll come and help you", but in fact did not put a lot of effort.

Sarcasm involves mention rather than use of words /Sperber, Wilson, 1981: 303/. The sarcastic quotes or otherwise repeats other people's words or possibly just the very words he or she used earlier and, by repetition, draws attention to their peculiar inappropriateness. A sarcastic may quote not only another's actual words but

also another's diction and syntax. There are many cases when sarcasm is achieved by derisory mention, i.e., repetition and quotation of inappropriate words /Haiman, 1998: 25/. One of Sperber and Wilson's best examples is Mark Antony's increasingly sarcastic repetition of the phrase "honorable man" in his rabble-rousing speech against the conspirators in "Julius Caesar" by William Shakespeare /<https://www.poetryfoundation.org/poems/56968/speech-friends-romans-countrymen-lend-me-your-ears/>.

(7) *Here, under leave of Brutus and the rest—
For Brutus is an **honorable man**;
So are they all, all **honorable men**—
Come I to speak in Caesar's funeral.
He was my friend, faithful and just to me:
But Brutus says he was ambitious;
And Brutus is an **honorable man**.
He hath brought many captives home to Rome
Whose ransoms did the general coffers fill:
Did this in Caesar seem ambitious?
When that the poor have cried, Caesar hath wept:
Ambition should be made of sterner stuff:
Yet Brutus says he was ambitious;
And Brutus is an **honorable man**.
You all did see that on the Lupercal
I thrice presented him a kingly crown,
Which he did thrice refuse: was this ambition?
Yet Brutus says he was ambitious;
And, sure, he is an **honorable man**.*

According to a later review on the *Echoic Mention Theory* by Wilson the argument of the study was to demonstrate that the interpretation of the expressed meaning does not depend on the recognition of the opposite meaning, rather it relies on the ability to identify that the speaker is mentioning or echoing an expression that has been uttered before /Wilson, 2006: 1728/. Several experiments conducted by Jorgensen et al. (1984) indicate the truthfulness of this statement by claiming that the sarcastic intention of the utterance is easier to decipher when there is a previously mentioned utterance that is echoed now by the speaker.

In response to Sperber and Wilson's theory of the *Echoic Mention*, Clark and Gerrig (1984) propose the *Pretense Theory of Irony* which is a counter-theory based on earlier suggestions by Grice (1975, 1978) and Fowler (1965). According to the *Pretense Theory*, in being ironic the speaker is pretending an attitude rather than mentioning a previously expressed utterance, and he/she intends the listener to discover the pretense as well as the intended attitude towards the audience and the

utterance /Clark, Gerrig, 1984: 121/. They believe that the *Pretense Theory* succeeds to explain some cases better than the *Mention Theory* and propose three features that assist us to recognize ironic statements:

- 1) **Asymmetry of Effect** – *positive statements are more likely to be interpreted as ironic than the negative ones,*
- 2) **Victims of Irony**– *there are two kinds of victims: one is the audience, and the other one might be the speaker himself/herself;*
- 3) **Ironic Tone of Voice**–*pretense is an act of playing and people tend to have a natural account of the ironic tone of voice /Clark, Gerrig, 1984: 122/.*

Firstly, people universally tend to pretend something that is in accordance with social norms and morals, thus, in the case of being sarcastic, the speaker is more likely to use a positive statement than a negative one. Then, there is always a victim whom the speaker wants to express his/her sarcastic attitude and, finally, the speaker naturally uses a sarcastic tone of voice since he/she is pretending a specific attitude. Let us analyze the following example to see whether these features provide a complete comprehension of recognizing sarcastic utterances. In one of the most famous TV series full of sarcastic remarks, “The Big Bang Theory,” we can come across numerous cases where one of the main heroes, Sheldon, uses positive statements to express a sarcastic attitude and satisfy his superiority complex:

(8) Sheldon: *Dr. Greene, you’ve dedicated your life’s work to educating the general populous about complex scientific ideas;*

Dr. Greene: *Yes, in part;*

Sheldon: *Have you ever considered trying something useful, perhaps, reading to the elderly?*

Dr. Greene: *Excuse me?*

Sheldon: *I kid, of course, big fan!* /<https://youtu.be/QdD2tL71b7A/>.

In this example, Sheldon might be pretending two attitudes at the same time. One is the criticizing comments regarding Dr. Greene’s career where he is using a negative statement by a direct face attack which can be interpreted as an active-aggressive verbal act. The other one is pretending with another attitude using a positive statement without a direct face attack which is interpreted as a passive-aggressive one. Now, according to the *Pretense Theory* to detect sarcasm in Sheldon’s words we need to understand whether he is pretending an attitude in any of the cases. In the case of a direct face attack, we might encounter less pretense than in the case of passive verbal aggression which is the statement “I kid, of course, big fun”. However, if we want to come to this assumption, we need to be aware of the macro context of the whole TV series which will allow us to propose that Sheldon is actually pretending an attitude of being a *big fan* of Dr. Greene.

Therefore, it is apparent that the recognition of sarcastic intention through pretense is mostly context-dependent and does not only come from the fact whether the utterance is a positive sentence with a negative intended meaning or not. In regard to the victim of the situation, we can state that Dr. Greene is subjected to the sarcastic comments by Sheldon. However, the audience can also be a victim of sarcasm since they may uncritically acknowledge Dr. Greene's speech as truthful causing the sarcasm, Sheldon, to target them as well. On the other hand, Sheldon might also be the victim of his own sarcasm since his statements could be considered misjudgments. Finally, what concerns the sarcastic tone of voice of Sheldon's utterances, there can be no other opinion after watching the featured video.

Thus, the analysis of the *Pretense Theory of Irony* is parallel to the study of the sarcastic intention of the speaker in terms of pretending a specific attitude, yet we saw in the analysis of the example that not all categories of the *Pretense Theory* can be absolutely applicable in comprehending the sarcastic implicatures on a contextual or contextual level since not all utterances follow the asymmetric effect in comprehending sarcastic intention of the speaker.

The Echoic Mention Theory has been subjected to several revisions and one of them is the *Echoic Reminder Theory* suggested by Kreuz and Glucksberg (1989). According to the theory positive statements can rapidly be used sarcastically and negative ones can be used sarcastically only under special circumstances. They conducted three experiments to support their theory of sarcastic irony and the arguments are as follows:

- a) *Positive statements are more rapidly interpreted as sarcastic;*
- b) *Positive sarcastic utterances do not require explicit antecedents, while negative ones do;*
- c) *In particular, the presence of a victim (i.e., a target for the sarcastic utterance) should provide an explicit antecedent /Kreuz and Glucksberg, 1989: 376/.*

In this study, sarcasm is considered to be expressed by means of verbal irony, therefore it is referred to as sarcastic irony. Kreuz and Glucksberg assume that people can use verbal irony without being sarcastic and can also be sarcastic without being ironic /Kreuz and Glucksberg, 1989: 374/. In the following example of a TedTalk the speaker, Mike Collins, begins his speech with a positive overstatement with an increasingly sarcastic tone of voice:

- (9) *What a tremendous honor and genuine pleasure it is to be speaking with you today. A tremendous honor and genuine pleasure. Or to put it another way: a tremendous honor and genuine pleasure /<https://youtu.be/UPW1mSSacg/>.*

Here, we can see that Mike delivers the sarcastic intention of his speech by positively overstating his attitude to the audience and this goal is achieved by a repetition of similar positive statements. However, if he had started his speech with just one positive statement and not the repetition of it, the sarcastic effect would have been achieved not as quickly as it happens in this case. Therefore, we believe that positive statements are even more interpreted as sarcastic when they are repeated or echoed. In regard to explicit antecedents of sarcastic utterances, we can see that in Mike's speech there is no specific antecedent to his positive overstatement yet there is a particular presence of a victim which is the audience.

The above-discussed theories and frameworks in pragmatic studies of irony and sarcasm lead us to a necessity of distinguishing a combined pragmatic model for analyzing sarcastic properties of non-literal language and implementing the features of the model into the practical research of sarcastic utterances. The Gricean approach to interpreting conversational implicatures and the later buzz over his framework on whether sarcasm does actually violate the proposed maxims give us the insight to suggest that sarcasm may be detected as the speaker's intention breaching not only the maxim of Quality but the maxims of Quantity and Relation as well since sarcastic utterances mostly lack informativeness and relevancy in the context. Gibbs's conclusions on the incompleteness of the Standard Pragmatic Model correspond to our assumptions that sarcastic utterances do not rely on the recognition of the literal meaning of the utterance in an attempt to find the intended meaning and compute the nonliteral meaning by assuming the opposite of the literal interpretation since not in all cases of interpreting non-literal meanings the mentioned sequence of the model is maintained. The studies in the Echoic Mention Theory provide a significant amount of research where sarcastic utterances are viewed as echoic mentions of previously expressed utterances. This theory demonstrates that the interpretation of the expressed meaning does not depend on the recognition of the opposite meaning, rather it relies on the ability to identify that the speaker is mentioning or echoing an expression that has been uttered before. The analyzed examples and discussed experiments on the validity of the theory increase our inclination to consider the proposed features for our further pragmatic analysis of sarcasm. Nevertheless, the Echoic Mention Theory is immensely challenged by the Pretense Theory where sarcastic utterances are believed to be pretending an attitude rather than mentioning a previously expressed utterance. Given the analysis of the use of the speaker's positive statements as an expression of sarcastic attitude, we highlight the importance of implementing the features of the Pretense Theory in parallel to the study of the sarcastic intention of the speaker in terms of pretending a specific attitude, yet we question the absolute applicability of the framework in comprehending the sarcastic implicatures on a co-textual or contextual level since not all utterances follow the asymmetric effect

in comprehending sarcastic intention of the speaker as seen in the presented example. Further practical research is required to assess the proposed assumptions. With regard to the Reminder Theory, we do believe that the suggested features are highly applicable in understanding the pragmatic properties of sarcastic language as analyzed in a TedTalk speech by Mike Collins where the sarcastic intention is delivered as a positive overstatement of utterances excluding the requirement of an explicit antecedent. In the meantime, negative statements require explicit antecedents as a target for the sarcastic utterance. All these assumptions are required to be tested in our further pragmalinguistic analysis of sarcasm based on linguistic, social, cultural, media-political, and other discourses.

REFERENCE

1. Attardo S. Irony as relevant inappropriateness // *Journal of Pragmatics*, v. 32 (6). Amsterdam: Elsevier, 2000.
2. Brown R. The pragmatics of verbal irony // Shuy R.W., Shnukal A. (eds.), *Language use and the uses of language*. Washington: Georgetown University Press, 1980.
3. Clark H., Gerrig R. On the Pretense Theory of Irony // *Journal of Experimental Psychology: General*, v. 113 (1). Washington: American Psychological Association, 1984.
4. Cutler A. On saying what you mean without meaning what you say // LaGaly M.W., Fox R.A., Bruck A. (eds.) *Papers from the Tenth Regional Meeting*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 1974.
5. Fowler H. A dictionary of modern English usage (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press, 1965.
6. Gibbs R. Contextual effects in understanding indirect requests // *Discourse processes*, v. 2 (1). London: Routledge, 1979.
7. Gibbs R., Colston L. Irony in Language and Thought. New York: Taylor & Francis Group, 2007.
8. Giora R. Understanding figurative and literal language: The graded salience hypothesis // *Cognitive Linguistics*, v. 8 (3). Berlin: Walter de Gruyter, 1997.
9. Glucksberg S. Commentary on Nonliteral Language: Processing and Use // *Metaphor and Symbolic Activity*, v. 10 (1). London: Routledge, 1995.
10. Glucksberg S., Glidea P., Bookin H. On understanding non-literal speech. Can people ignore metaphor? // *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, v. 21. Amsterdam: Elsevier, 1982.
11. Grice H. Logic and Conversation // Cole P., Morgan J.L. (eds.), *Syntax and Semantics, Speech Acts*, v. 3. New York: Academic Press, 1975.

12. Grice H. Further notes on logic and conversation // P. Cole (ed.), *Pragmatics*, v. 9. New York: Academic Press, 1978.
13. Grice H. *Studies in the way of words*. Cambridge: Harvard University Press, 1989.
14. Haiman J. *Talk is Cheap: Sarcasm, Alienation, and the Evolution of Language*. New York: Oxford University Press, 1998.
15. Jorgensen J., Miller G., Sperber D. Test of the mention Theory of Irony // *Journal of Experimental Psychology: General*, v. 113 (1). Washington: American Psychological Association, 1984.
16. Kaufer D. Understanding ironic communication // *Journal of Pragmatics*, v. 5 (6). Amsterdam: Elsevier, 1981.
17. Kreuz R., Glucksberg S. How to be sarcastic: The echoic reminder theory of irony // *Journal of Experimental Psychology: General*, v. 118 (4). Washington: American Psychological Association, 1989.
18. Searle J. *Expression and meaning: Studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
19. Sperber D., Wilson D. Irony and the Use-Mention Distinction // Cole P. (ed.) *Radical Pragmatics*. New York: Academic Press, 1981.
20. Wilson D. The Pragmatics of Verbal Irony: Echo or Pretense? // *Lingua*, v. 116. London: Elsevier, 2006.

INTERNET SOURCES OF DATA

1. Shakespeare W. Speech: “Friends, Romans, countrymen, lend me your ears”. Poetry Foundation // URL: <https://www.poetryfoundation.org/poems/56968/speech-friends-romans-countrymen-lend-me-your-ears> (Retrieved June 5, 2022).
2. Sheldon Cooper finally learns sarcasm. The Big Bang Theory // URL: <https://youtu.be/QdD2tL71b7A> (Retrieved June 6, 2022)
3. TedTalk:Sarcasm is ruining my life | Mike Collier | TEDxRiga // URL: <https://youtu.be/U-PW1mSSacg> (Retrieved June 7, 2022)

Ա. ՉՈՒԲԱՐՅԱՆ, Հ. ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ – Սարկազմի ընկալման լեզվագործաբանական մոդելները. – Հոդվածի նպատակն է վերլուծել հեգնանքի և սարկազմի լեզվագործաբանական տեսությունները, մասնավորապես՝ համագործակցության սկզբունքը, ստանդարտ լեզվագործաբանական մոդելը, արծագանք-հիշատակման տեսությունը, ձևացման տեսությունը և արծագանք-հիշեցման տեսությունը՝ բացահայտելու սարկազմի լեզվագործաբանական ընկալման գոյություն ունեցող տեսակետները և առաջարկելու այն-

այիսի մոդել, որը կապահովի սարկազմի ճիշտ մեկնաբանությունը տարբեր համատեքստերում: Ներկայացված մոդելների առանձնահատկությունների դիտարկումը հնարավոր է դարձնում վերհանել սարկազմի լեզվագործարանական քննության որոշ բացեր: Ակադեմիական ուսումնասիրություններից, գեղարվեստական գրականությունից, հեռուստասերիալներից և TedTalk տեսանյութերից քաղված մի շարք օրինակների վերլուծությամբ ուրվագծվում են սարկազմի լեզվագործարանական ընկալման համալիր մոդելի շրջանակները՝ հիմք ստեղծելով հետագա գործնական վերլուծությունների համար:

Բանալի բառեր. սարկազմ, հեգնանք, լեզվագործարանություն, համագործակցության սկզբունք, ստանդարտ լեզվագործարանական մոդել, արձագանք-հիշատակման տեսություն, ձևացման տեսություն, արձագանք-հիշեցման տեսություն

А. ЧУБАРЯН, А. ДАНИЕЛЯН – Прагматические модели понимания сарказма. – В статье представлен анализ прагматических теорий иронии и сарказма, а именно принципа кооперации, стандартной прагматической модели, теории эхо-упоминания, теории притворства и теории эхо-напоминания с целью выявления прагматического понимания сарказма в теоретических исследованиях и выделения релевантной модели, применимой в различных контекстах. Изучение особенностей представленных моделей позволяет выделить некоторые сложные аспекты прагматического понимания сарказма. Анализ примеров из академических исследований, художественной литературы, телесериалов и видеороликов TedTalk способствует созданию комбинированной модели прагматической интерпретации сарказма, которая может быть использована в дальнейших практических исследованиях.

Ключевые слова: сарказм, ирония, лингвистическая прагматика, принцип кооперации, стандартная прагматическая модель, теория эхо-упоминания, теория притворства, теория напоминания

Received: 11.05.2022

Revised: 07.06.2022

Accepted: 17.06.2022

Seda GASPARYAN
Rafayel HARUTYUNYAN
Yerevan State University

THE MORPHO-SYNTACTIC ASPECT OF MEDIA POLITICAL DISCOURSE

Manipulation through different media platforms can immediately span practically every element of human life since it attracts, maintains and processes human attention very quickly. This unparalleled technical potential for propaganda and manipulation on social networks can be realized through different language means that may be utilized to influence others. In this paper, our main task will be to find out how manipulation in media is realized through the morpho-syntactic properties of language.

Key words: *manipulation, morpho-syntactic manipulation, propaganda, language of media, media-political discourse*

The study of media language from the morphological and syntactic perspectives would result in a wide range of distinctive linguistic features that would help us reveal cases of manipulation. Manipulation in different domains of media-political discourse has all the potential to be undertaken since every individual has an access to the world of modern media, newspapers and magazines, while speaking differently due to their social status and the domain in which they find themselves in the society.

The main provisions of what has been said before can be summarized as follows: the reporting format of the news differs from other forms of speech because there are certain basic restrictions on the use of language, including the requirements of time and space, which can be violated because the selection of grammar and vocabulary can be affected by human curiosity and motivation.

According to van Dijk, linguistic manipulation encompasses the grammatical, lexical, syntactic, pragmatic and, importantly, semantic aspects of language /van Dijk, 2006/. In *grammatical* manipulation the central emphasis is laid on the word order and the cohesion of the sentences, whereby it is possible to see what is emphasized in speech, how the words are used to manipulate the meanings. *Lexical and semantic* manipulation imply the functions of speech, namely metaphor, metonymy, etc. *Syntactic* manipulation is realized through the usage of modality, voice, nominalization, to name but a few. From a *pragmatic* perspective, the

manipulator usually communicates with the audience indirectly to covertly transmit information that is not present in his speech.

There are certain ways for people to manipulate others. M. Nordlund /Nordlund, 2003: 8-13/ gives a series of techniques of manipulation on the *syntactic level*. As part of syntactic manipulation, the use of the *active* and *passive voices* are taken into consideration. The *active* and *passive voices* play a very significant part in accounting for such occurrences. Depending, for example, on how to blame or praise someone, one can choose between an active or passive structure, or voice. The role of a participant can be emphasized, minimized or omitted entirely. To emphasize or minimize the role performed by a participant can also be called “foregrounding or backgrounding” /Beard, 2000: 30/. Active voice is chosen when focus on the actor is desired, implying responsibility for the action performed. Passive voice, on the other hand, gives the story a new orientation and creates a different effect. In transforming a sentence into the passive, the actor becomes less prominent and the person or thing affected by the action is focused /Nordlund, 2003: 9-10/.

On the basis of this, we will start our analysis with the following example “*Trump Calls Some Unauthorized Immigrants “Animals” in Rant*” /<https://www.nytimes.com/2018/05/16/us/politics/trump-undocumented-immigrants-animals.html/>.

Considering the headline as a sentence where the subject is “*Trump*” all of us will probably think of the former US president Donald Trump, and this can obviously lead us to the question, “Why do people recognize some politicians by their first names while others are known by their last names?” We are intended to share the same opinion with Brittney Deguara, that unwelcoming nicknames (names, last names, titles, designations) might have very different meanings and connotations /<https://www.stuff.co.nz/national/politics/122155920/why-are-some-politicians-known-by-their-first-name-others-by-their-surname/>. Being appealing, reassuring, and familiar, such nicknames might be seen as inappropriate, derogatory, disrespectful, or wrong. It is interesting to mention that if we view and consider this from the point of view of manipulation, we can say that referring someone having a political status by one’s first or even last name may sound less descent. This also leads to the importance of the manipulator’s intention. If we try to analyze this from the point of view of “Home court advantage” which is a tactic of psychological manipulation, we can view the article as the “home court” where the journalist (manipulator) feels more comfortable to show his/her confidence to talk to the target the way he/she wants without the simultaneous feedback of the victim (Donald Trump), for example no one can address Mr. Trump by his only first or last name during face-to-face interaction. The journalist, purposefully trying to be evasive, diverts the focus on “some more interesting facts” such as

“unauthorized immigrants are called “animals””. A special significance is attached to the predicate “*calls*” of the sentence. Here the choice of the present indefinite tense is not unintentional. Through this tactic the journalist tries to highlight that “calling unauthorized immigrants “animal” ” is a repeated and habitual action for Donald Trump, and this kind of feeling and attitude is not a subject to change.

Analogous with the subject and the predicate, the direct object “*some unauthorized immigrants animals*” followed by the adverbial modifier “*in rant*” also deserves consideration. In spite of the fact that Donald Trump has really called the immigrants “*animals*”, we can still see the manipulative intention of the journalist. The headline is very smartly chosen. It resembles the marketing tactic “digits to the left” just like the cases when people judge the price for the item that ends in 99 cents to be much lower than it in fact is (e.g., 5,99 dollars are, as a rule, perceived as 5 dollars instead of 6) /<https://www.ama.org/marketing-news/digits-to-the-left/>.

This strategy is implemented here through the use of the *active voice* where the responsibility and guilt is attributed to the subject of the sentence and remains in people’s subconscious minds (*Trump calls...*). It should be added in this connection that the adverbial modifier of manner “*in rant*” also creates an aggressive and hostile attitude towards the former US president. If we go back to the event where Donald Trump accused the undocumented immigrants saying “*you wouldn’t believe how bad these people are*”, “*these aren’t people, these are animals*” we can see that his behavior as well as the tone and pitch of his voice are exaggerated and manipulated through the choice of the adverbial “*in rant*” /<https://www.youtube.com/watch?v=CueIRYOpiA8/>.

There is no doubt that Donald Trump has been rude and verbally aggressive but there is some evidence to suggest information bias against the former president and manipulation of his speech since being undocumented or unauthorized to cross the borders of another country, the immigrants are supposed to be legally responsible. But if viewed from a different angle, the use of the passive voice in “*Some unauthorized immigrants are called “animals” by Trump in rant*” attaches significance to the illegal actions of immigrants too, as it is not Donald Trump’s sole responsibility or guilt. Thus, we can assume that the choice of the grammatical voice can largely condition the intensity of impact, therefore we should not exclude the probability of the manipulative potential. Trying to outline the origin and causes of the adverbial modifier of manner “*in rant*” in details, we refer to Merriam-Webster Dictionary and see that it means “a long angry speech or scolding” relating assault, attack, broadside, invective, etc. /<https://www.merriam-webster.com/dictionary/rant/>. In journalism it is crucial and accepted to deliver the news as simple as possible for more availability to the audience, devoid of unnecessary and complex words and phrases. As far as “*in rant*” is concerned, it

could be much simpler and comprehensible if the choice of the author were “*in an angry manner*”. Let us look into another passage.

“President Trump lashed out at undocumented immigrants during a White House meeting on Wednesday, warning in front of news cameras that dangerous people were clamoring to breach the country’s borders and branding such people “animals.”

The participants of the main event in the passage are: *President Trump, undocumented immigrants, dangerous people*. A kind of gradation can be obviously observed in the choice of these nominative elements in the passage. On the other hand, it is apparent that the choice of the phrasal verb “*lashed out*” is not accidental since being a polysemantic verb it has the meanings “*to suddenly try to hit someone*” and “*to criticize someone in an angry way*” /https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/lash-out/. Critically analyzing word phrases and sentences used in this article such as “*dangerous people*”, “*racially fraud terms about immigrants*”, “*branding such people “animals”*” we can see that through these elements the journalist tries to manipulate and create a flowery language to sound cleverer and more intelligent. However, obvious is the fact that they sound ironic and disrespectful.

Regarding the so-called naming a politician by his first or last name only from a new angle we may however assume that such omissions besides having a probability to cover manipulation, are not necessarily deemed as an act of manipulation, for not having punctuation marks and other features typical to full-fledged sentences is usually considered an accepted style for headlines, in general, in case there are not more manipulation-related characteristics /Deguara, <https://www.stuff.co.nz/national/politics/122155920/why-are-some-politicians-known-by-their-first-name-others-by-their-surname/>. In this context, the following example can be taken into consideration: “*Putin tells Macron Russia will reach aims through “negotiation or war”*” /https://www.panarmenian.net/eng/news/298874/?fbclid=IwAR23U9wp_YNuz3E6n3edARuPFC35RY0gKSm1I4yb-iaxwCpmw7GfyiwKtA0/. Morphologically, the headline predominantly consists of monomorphemic words with the sole exception of the word “*negotiation*”. Such a choice makes the target audience large, and this assumption is supported by a quick run through a readability tool: “Your directly input has an average reading ease of about 64.9 of 100. It should be easily understood by 13- to 14-year-olds” /Web FX Tools, <https://www.webfx.com/tools/read-able/check.php/>. One of the key tools journalists use to manipulate readers, in the largest sense of the word, is through reaching larger audiences, a task which we believe has been successfully accomplished in this case. At the same time, the authors have seemingly opted for

at least one higher-level word to avoid oversimplification. Thus, the word “*negotiation*” is not only the only affix-containing word in this headline, but it is also seen as a C1-level word by Cambridge Dictionary /<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/negotiation/>. If we try to rewrite the headline the way the typical, grammatically correct English sentence is supposed to be (“*Putin tells Macron that Russia will reach aims through “negotiation or war”*”) we observe the journalistic trick of linguistic economy principle. On the basis of this, the consideration of another example will be useful:

“*Russian Prices Rising Fastest in 24 Years on Ruble Collapse*”
/<https://www.themoscowtimes.com/2022/03/10/russian-prices-rising-fastest-in-24-years-on-ruble-collapse-a76858/>.

In the case of this headline, one may note incomplete verb forms, e.g., “Prices rising”. On the one hand, the absence of the auxiliary “*are*” in “*Prices Rising*” may be considered an omission and, on the other hand, it may be regarded as a verbal adjectivization in the sense that “*Rising*” has been chosen to describe Prices. If we are to be guided by the latter explanation, we should however bear in mind that in plain English syntax adjectives are not typically in post-position but rather in pre-position. Morphologically, the sentence is devoid of multiple-morpheme and complex forms, and it has minimized the usage of grammatical words, thus emphasizing the “*journalistic principal economy of space*” which, in its turn, leads to a greater focus around lexical words, hence, meaning. In that respect, the headline is catchy. We can also notice the use of the adjective “*fast*” in the superlative degree – “*fastest*”, which allows to observe that adjectives and adverbs can have a manipulative potential too, predominantly, when they are used in the comparative and superlative degrees of comparisons. To test the validity of this conception, let us take a look at the following sentence from the article referenced above: “*Russian prices rising fastest in 24 years on ruble collapse*”. If we transform the sentence in terms of the degrees of comparison, we can have: “*Russian prices rising faster in 24 years on ruble collapse*” and “*Russian prices rising fast in 24 years on ruble collapse*”. It may well be concluded that the higher the degree of comparison is, the better and stronger, more intriguing and propagating is the impact, leading the reader to a belief in the transmitted information. The same observation can be made in another example: “*Imported goods such as cars, household appliances, televisions and smartphones have seen the largest price increases since the war started*”; “*Imported goods such as cars, household appliances, televisions and smartphones have seen larger price increases since the war started*”; “*Imported goods such as cars, household appliances, televisions and smartphones have seen large price increases since the*

war started” /<https://www.themoscowtimes.com/2022/03/10/russian-prices-rising-fastest-in-24-years-on-ruble-collapse-a76858/>.

As both examples show adjectives and adverbial expressions, such as “*rising fastest*”, “*fastest rate*”, “*largest increase in price*”, “*more than half its value*”, “*worst downturn*”, etc. can be one of those linguistic strategies employed by the journalist to create a magnetic article and manipulate the audience.

Magnetic and controversial topics are much illustrated in media, since they have a vast availability to reach greater audiences. It should be mentioned, that a lot of those media illustrations are the result of the political activities and events, and interestingly enough, as language and politics are inextricably linked, so are manipulation and media. In order to clarify the point, let us observe the following example:

“*Missiles, rockets and accusations fly as Nagorno Karabakh flare-up burns into second week*” (Melikyan et al, <https://edition.cnn.com/2020/10/05/europe/azerbaijan-armenia-attacks-nagorno-karabakh-monday-intl/index.html>).

The central emphasis here is laid on a common grammatical pattern used in titles and headlines, i.e., the absence of the definite article prior to the expression “*second week*”. A case in point is also the usage of the two-morpheme noun “*flare-up*” which is verb-derived and collocates with the verb “*burn*”. Another feature in this headline is the usage of the two-morpheme preposition “*into*” instead of its monomorphemic analogue “*to*”, meant to emphasize the time phrase “*second week*.” Investigation of supplemental manipulation-related characteristics in the given example from a stylistic standpoint reveals a case of zeugma with the usage of the verb fly (*missiles and rockets can fly, so can accusations*). We believe that the authors’ choice of such a headline is conditioned with the intention to underline the metaphoric use of the word “*accusations*” (equally being a form of weapon). In addition, the lexicological analysis of this headline shows the prevalence of fire-related words, such as *missiles, rockets, flare-up* and *burn* constituting around 30% of the total number of words in the headline and 40% of the lexical elements. After taking all these facts into consideration it becomes possible to arrive at the conclusion that such a choice of headline targets a large audience making the readability 41.1 out of 100 for 16- to 17-year-olds to understand /<https://www.webfx.com/tools/read-able/check.php/>.

In the next example, which is entitled “*President’s visits to Turkiye – clear example of highest level of cooperation between two countries*” the author has grammatically minimized the usage of the articles, the auxiliary verb to be (*is a clear example, the highest level of cooperation*) applying the principle of linguistic

economy to focus on the lexical, semantic aspect of the sentence, thus creating an emotional appeal. Then, we may note, that the linking adverbials (*and, thus, but, that, etc.*) are used to make the sentences as explanatory and emotional as possible so that they have an impact on the readers. Let us consider the following paragraph:

“President Ilham Aliyev’s next working visit to Turkiye is a clear example of the highest level of personal friendship and cooperation between the two countries’ presidents. Fraternal relations between Turkiye and Azerbaijan are currently at the highest level under the leadership of Ilham Aliyev and Recep Tayyip Erdogan. Thus, the reciprocal official visits of the leaders are always greeted with great solemnity in both nations, and in each of these visits, close cooperation between the two friendly and brotherly countries in all areas is further strengthened,” MP, member of the board of the New Azerbaijan Party (NAP) Javid Osmanov told /Kazimoglu, <https://report.az/en/foreign-politics/president-s-visit-to-turkiye-clear-example-of-highest-level-of-cooperation-between-two-countries/>.

The manipulative intention of the journalist can be observed. Firstly, it is important to mention, that the paragraph is a direct quote, but what is interesting here, is that the sentences forming the paragraph are of manipulative nature whether employed intentionally or unintentionally, but the text and the context chosen by the journalist are obviously manipulative. Of special interest is the repetition of the synonymic patterns belonging to the same semantic field used in the article, such as *fraternal relations between Turkiye and Azerbaijan, leadership of Ilham Aliyev and Recep Tayyip Erdogan, two friendly and brotherly countries, close and eternal relations, brotherhood of Azerbaijan and Turkiye*. This high ethical code is an attempt to speak to the audience persuading them that the shared information is useful and valuable. Then, it is essential to emphasize the use of the word combinations and phrases such as *clear example, highest level of personal friendship and cooperation, great solemnity, etc.* via which the journalist’s biased attitude is realized, since mentioning the ethics and values, compassion, generosity between those two countries makes the listeners convinced by the two presidents and their activity, since the current fraternal cooperation is largely conditioned by the personal friendship of Ilham Aliyev and Recep Tayyip Erdogan. In a news writing, when reporting the current events, the choices of the verb tenses and adverbials acquire importance. The use of the present tense, for instance, describes events on a current plan /Biber, Conrad, 2009: 119/. The paragraph above, comprises the list of the following verbs used in the simple present tense: *is a clear example, are currently at the highest level, are always greeted with a solemnity in*

both nations, is further strengthened. We can also notice cases of overstatement, realized through the adverbial element “*always*”, which however does not avail a possibility of generalizations on the basis of one concrete visit.

On September 12th, BBC News reported: “*Labor leadership: “political earthquake” if Jeremy Corbin wins*” /<https://www.bbc.com/news/av/uk-politics-34231718/>.

The choice of the journalist to write a headline of this kind is quite interesting for consideration. First of all, the headline consists of the following three parts: *labor leadership, political earthquake, and if Jeremy Corbin wins*, each of which is separated by a punctuation mark. Punctuation marks are pauses or gestures used to clarify the meaning of the words. They are signals to the reader, indicating a pause, emphasis, altering the function or showing the relationship between the elements of the text /Jane, 2014/. In the given headline we notice the use of a *colon (:)*, which indicates the explanation of what precedes it. In our example, the colon is used in a direct quote, and the reported element *political earthquake* which is a metaphor in quotation marks (“”), seems to be the central message of the news article, hence its placement in the center of the headline is not accidental. This metaphoric conceptualization, figuratively used in the headline is an implied comparison which is emphasized by the journalist to describe the situation in a more captivating and promising manner. But it is also worth mentioning that following the punctuation marks the reader needs to pause before considering the last part of the headline which is a hypothetical conditional sentence (*if Jeremy Corbin wins*). We can assume that the pause after the quotation mark intensifies the conditionality. In conclusion we can say, that if Jeremy Corbin does not win, whatever has been written can be nonsense. Thus, the lack of logic here is obvious.

We are now setting out to analyze another example taken from Politico, a political journalism company, where the article is headlined rhetorically: “*What the hell does Emmanuel Macron think he’s playing at with Vladimir Putin?*” /Caulcutt, <https://www.politico.eu/article/macron-putins-last-open-line-to-the-west/>. The headline is a question, which, as a linguistic feature, is of rare occurrence in news articles. The author uses a rhetorical question in the headline which apparently is an intentional choice of irony because the article is obviously criticizing the actions of Emmanuel Macron in the meantime with no intention to justify Vladimir Putin’s actions, e.g., “*the Russian leader that has continued even as Russian troops carry out a brutal assault on Ukraine*”, “*A couple of weeks later, Russia launched its invasion*”, “*Russian forces were mounting an assault on Europe’s largest nuclear plant at Zaporizhzhia*”, etc. Regarding the headline of the article, which has both a very intriguing and a propagating content, the reader’s attention is first of all drawn to the expression “*what the hell*”, which is an exclamation having different connotative overtones, the most commonly used of which are surprise, anger or

shock (Urban dictionary...). What is vivid is that the author's subjective opinion and attitude are realized through the question, which is a sign of preconception. The headline is apparently ironic since the denotational meaning of the sentence does not correlate with the contextual meaning of the utterance, "*What the hell does Emmanuel Macron think...?*" does not implicate that the other side (Putin) is right in his actions, but it actually blames Emmanuel Macron for his "soft" and "non-influential" behavior ("*where he sat at a very long table and tried to convince Putin to show restraint*"). At the same time, we can see the following sentences: "**Macron may have managed to keep a line of communication open. What he hasn't been able to do is demonstrate any sign of having influenced Putin's behavior**", where the author has used the modal verb "may" in the present perfect tense to express a hypothetical possibility. We again encounter here a lack of logic (logos), while the choice of the predicate "*hasn't been able to do*" is to make the criticism more to the point enhancing the idea that Emmanuel Macron does not have that ability and power to change anything in Vladimir Putin's actions.

As can be seen from the analysis of the examples, the purpose of which was to bring out the morphological and syntactic properties of the news articles with their potential to manipulate, in media-political discourse there is an abundant use of language means that can be tools of language manipulation depending on the situation and context. Normally, people concentrate on the lexical level of the language while reading articles, paying attention to the vocabulary used, but through critical thinking and analysis we understand that grammatical patterns can also largely condition the conceptual and contextual message. Different morphological and syntactic properties of the language, such as the active and passive voices, hypothetical conditional sentences, degrees of comparison of adjectives, tense forms, etc. can be used when the journalist has the intention to manipulate.

REFERENCE

1. Beard A. The Language of Politics. London: Routledge, 2000.
2. Biber D., Conrad S. Register, Genre, and Style. New York: Cambridge University Press, 2009.
3. Digits to the Left // *American Marketing Association* // URL : <https://www.ama.org/marketing-news/digits-to-the-left/> (Retrieved April 10, 2022).
4. Gasparyan S., Paronyan Sh., Muradyan G. The Use and Abuse of Language in the Legal Domain. Montreal: Arod Books, 2019.

5. Nordlund M. Linguistic Manipulation. An Analysis of How Attitudes are Displayed in News Reporting // *D Extended Essay English*, v. 27. Lulea University of Technology, 2003.
6. Straus J., Kaufman L. The Blue Book of Grammar and Punctuation (ed. by Tom Stern), 11th edition. San Francisco: Jossey-Bass, A Wiley Brand, 2014.
7. van Dijk T. A. Discourse and Manipulation // *Discourse and Society*, v. 17 (3). London: SAGE Publications, 2006.

INTERNET SOURCES OF DATA

1. Caulcutt C. What the hell does Emmanuel Macron think he's playing at with Vladimir Putin? // *Politico* / URL: <https://www.politico.eu/article/macron-putins-last-open-line-to-the-west> (Retrieved April 26, 2022).
2. Deguara B. Why are some politicians known by their first name, others by their surname? // *Stuff* / URL: <https://www.stuff.co.nz/national/politics/122155920/why-are-some-politicians-known-by-their-first-name-others-by-their-surname> (Retrieved April 25, 2022).
3. Kazimoglu M. President's Visit to Turkiye - Clear Example of Highest Level of Cooperation between Two Countries // *Report, News Agency* / URL: <https://report.az/en/foreign-politics/president-s-visit-to-turkiye-clear-example-of-highest-level-of-cooperation-between-two-countries> (Retrieved April 22, 2022).
4. Labour Leadership: "Political Earthquake" if Jeremy Corbyn Wins // *BBC News* / <https://www.bbc.com/news/av/uk-politics-34231718> (Retrieved April 25, 2022).
5. Melikyan A., Geybulla A., Tuysuz G., Lister T. Missiles, rockets and accusations fly as Nagorno Karabakh flare-up burns into second week // *CNN* / URL: <https://edition.cnn.com/2020/10/05/europe/azerbaijan-armenia-attacks-nagorno-karabakh-monday-intl/index.html> (Retrieved April 20, 2022).
6. President Donald Trump Refers to Some Undocumented Immigrants as "Animals" / URL: <https://www.youtube.com/watch?v=CueIRYOpIA8> (Retrieved April 15, 2022).
7. President's visits to Turkiye – clear example of highest level of cooperation between two countries / URL: <https://report.az/en/foreign-politics/president-s-visit-to-turkiye-clear-example-of-highest-level-of-cooperation-between-two-countries> (Retrieved April 10, 2022).
8. Putin tells Macron Russia will reach aims through "negotiation or war" // *PanArmenian Network* / URL: <https://www.panarmenian.net/eng/news/>

- 298874/?fbclid=IwAR23U9wp_YNuz3E6n3edARuPFC35RY0gKSm1I4yb-iaxwCpmw7GfyiwKtA0 (Retrieved April 17, 2022).
9. Russian Prices Rising Fastest in 24 Years on Ruble Collapse // *The Moscow Times, Independent News from Russia* / URL: <https://www.themoscowtimes.com/2022/03/10/russian-prices-rising-fastest-in-24-years-on-ruble-collapse-a76858> (Retrieved April 20, 2022).
 10. Trump Calls Some Unauthorized Immigrants “Animals” in Rant // *The New York Times* / URL: <https://www.nytimes.com/2018/05/16/us/politics/trump-undocumented-immigrants-animals.html> (Retrieved April 11, 2022).
 11. Web FX Tools / URL: <https://www.webfx.com/tools/read-able/check.php> (Retrieved April 17, 2022).
 12. Putin tells Macron Russia will reach aims through “negotiation or war” // *PanArmenian Network* / URL: https://www.panarmenian.net/eng/news/298874/?fbclid=IwAR23U9wp_YNuz3E6n3edARuPFC35RY0gKSm1I4yb-iaxwCpmw7GfyiwKtA0 (Retrieved April 17, 2022).

DICTIONARIES AND ENCYCLOPEDIAS

1. Lashed out. In: *Oxford Learner’s Dictionaries* // URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/lash-out (Retrieved April 11, 2022).
2. Negotiation. In: *Cambridge Dictionary* // URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/negotiation> (Retrieved April 15, 2022).
3. Rant. In: *Merriam-Webster Dictionary* // URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/rant> (Retrieved April 15, 2022).

Ս. ԿԱՍՊԱՐՅԱՆ, Ր. ԱՐՄԵՆՅԱՆ – Մորֆո-սինտակտիկական ասպեկտ մեդիապոլիտիկական լեզվաբանության. – Մանիպուլացիան միջավայրում կարող է արագորեն ծածկել գրեթե բոլոր տարրերը մարդկային կյանքում, քանի որ այն շատ արագ գրավում է, պահպանում և մշակում է մարդկային ուշադրությունը։ Այս անպրեցедենտային տեխնիկական պոտենցիալը քարոզչության և մանիպուլացիայի միջավայրում կարող է իրականացվել միջավայրում տարբեր լեզվային միջոցներով, որոնք կարող են օգտագործվել ազդեցության ուղիղ ընդհանուր։ Այս աշխատանքում մեր հիմնական խնդիրն այն էր պարզաբանել, թե ինչպես է մանիպուլացիան մեդիայում իրականացվում լեզվա-սինտակտիկական հատկանիշների միջոցով։

Կարևոր բառեր: մանիպուլացիա, լեզվա-սինտակտիկական մանիպուլացիա, քարոզչություն, մեդիա-քարոզչական լեզվաբանություն

Ս. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ, Ռ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ – Մեդիա-քաղաքական դիսկուրսի ձևաբանական-շարահյուսական հայեցակերպը. – Տարբեր մեդիա հարթակների միջոցով մտաշահարկումը կարող է տարածվել մարդկային կյանքի գրեթե բոլոր ոլորտներում, քանի որ այն շատ արագ գրավում է մարդկանց ուշադրությունը, կառավարում և ազդում նրանց մտածողության վրա: Սոցիալական ցանցերում պրոպագանդայի և մտաշահարկման այս անհամեմատելի տեխնիկական ներուժը կարող է իրացվել տարբեր լեզվական միջոցների կիրառմամբ, որոնք միտված են ազդեցություն գործելու մարդկանց վրա և ուղղորդելու նրանց գործողությունները: Այս հոդվածում մեր հիմնական խնդիրն է պարզել, թե ինչպես է զանգվածային լրատվության ոլորտում մտաշահարկում իրականացվում լեզվի ձևաբանական և շարահյուսական միջոցներով:

Բանալի բառեր. մանիպուլյացիա, ձևաբանական-շարահյուսական մանիպուլյացիա, պրոպագանդա, լրատվամիջոցների լեզու, մեդիա-քաղաքական դիսկուրս

Received: 22.04.2022

Revised: 17.05.2022

Accepted: 17.06.2022

Rafayel HARUTYUNYAN
Yerevan State University

THE SPECIFICITY OF LANGUAGE STYLE IN MEDIA-POLITICAL DISCOURSE

In media-political discourse, the implementation of certain tactics and techniques of realizing manipulation from the stylistic aspect of the language is important for consideration. Nowadays, there are lots of social media platforms where people can get information from, and in all senses, the same event, specifically political, happens to be illustrated differently by journalists to hold the interest of the reader depending on their intention. Those tactics and techniques can be used to make speech richer, more impressive and powerful in nature. At the same time, those devices are used to manipulate the crowd and gain as many supporters as possible by persuading to follow them and gain more click baits.

In this paper, our object of investigation is the analysis of media articles through the linguo-stylistic method of analysis, via which, we will be able to detect those expressive means and stylistic devices that can be manipulative in the context of the articles.

Key words: *manipulation, manipulative techniques and tactics, linguo-stylistic method of analysis, social media, media discourse, political news*

The study of how the language of media behaves semantically in a specific context, is essential.

Media discourse has its own concepts of genre and style. It is notable, that if media discourse is analyzed from the standpoint of its genre peculiarities, media concepts are easily recognized particularly when the audience share the content and purposes of the discourse /Jones, Jaworska, Aslan, 2020: 14/.

The concept of genre and style with the relationship between language and media has been studied by different researchers particularly from the point of view of structural features of the text, mood, types of sentences, vocabulary, etc., which makes it easier to the categorize and analyze media texts /Biber & Conrad, 2009; Jones, Jaworska, Aslan, 2020/.

A detailed information concerning the study of the concepts *genre* and *style* can be obtained in the book: *Register, genre and style* by Douglas Biber and Susan Conrad (2009), according to which, conversation, on the largest scale, is the most commonly utilized spoken language, though, a variety of language use daily

appears in different situations such as radio and television programs, commercial talks, classroom activities, political presentations, etc.

The next point to be made, is that written language is also of great importance, as people produce not only oral speeches, but also written ones (notes, assignments, etc.). Notwithstanding the fact, that both spoken and written speeches are meant to transmit information, they have certain linguistic characteristic features, as far as their *register*, *genre*, and *style* are concerned. Alluding to the above-mentioned authors, it is essential to note that from the perspective of *register** the role of pronouns and verbs is decisive as this bring to the realization of certain communicative purposes in certain situational contexts. From the point of view of the purpose and situational context of a text, *genre* and *register* perspectives seem to be similar, whereas, linguistically they are different as they are characterized by the use of typical lexical and grammatical elements. As for the *style* perspective, it is similar to the *register* perspective in its linguistic focus and analysis of the core linguistic features. However, the basic difference between *style* and *register* perspectives consists in the fact that the use of those linguistic features is not dictated either functionally or situationally /Biber, Conrad, 2009: 1-2/.

It may be useful to reconsider that *genre* is built on commonly accepted standards; however, these conventions can evolve and change through the time. In the course of time, *genres* change as society develops. It is obvious that for example, technological advances stimulate the development and conventionalization of text genres, thus contributing to higher-level social patterns of media production and circulation in a given society /Jones, Jaworska, Aslan, 2020: 15/.

Genres are an indispensable part of social systems and reflect the likes and dislikes of the members of the society, and as mentioned in the book “Genres in Discourse”, they function as “Horizons of expectations” for a reader and “models of writing” for authors /Todorov, 1990: 18/. As a result, with the help of the conventionalized character of *genres* and the “horizons of expectations” media producers create products that are likely to attain wider societal and cultural expectations to be considered as “good”.

Another useful way of exploring media discourse is through the concept of *style*. *Style* is a term that can be applied to any two or more items if they are essentially the same but contrasting in some other respects. Linguistic style (style in language) is likewise based on similarities and differences. The same idea can be expressed in different ways, so the mode of expression, i.e., the style, always determines what the ultimate goal of communication is /Gasparian, Matevosian, 2008: 5/. *Style* commonly refers to a manner of doing something /Coupland, 2007: 1/. The notion of *style* as a way of speaking includes vocabulary, grammar, pronunciation, and articulation, as well as the paralinguistic aspect of

communication such as timing and gestures. Early notions of style were quite formalized and mostly concerned with a single dimension: mostly formal vs informal, standard vs non-standard. It has been observed that the relationship between the audiences and mass media producers is not real but imaginary, and this results in the gradual conventionalization of style /Jones, Jaworska, Aslan, 2020: 17/.

Style can have other modes, as it is not only achieved through words, but also in different ways, e.g., language, design features play an essential role in communicating style in audiovisual and multimodal texts. Font, image tone, layout and other design aspects all contribute to style. When several types of stylistic effects function together, they generate not only a sense of overall style, but also, if linked to a clear understanding of the purpose, specific types of expectations in distinct audiences /Jones, Jaworska, Aslan, 2020: 18-19/.

Another important component of media genre from the news stories to social media posts is how the message of the narratives is transmitted. The notion of narratives and how narratives are often structured in media discourse is important. William Labov and Joshua Waletzky suggest, that although the narratives are different in terms of different event, however, they all have something in common, i.e., a similar structure consisting of *abstract*-a summary of what story is about, an orientation; *explaining the who, what, and where* of the story, *complicating action* – details about what happened in the story to move the plot forward, *evaluation* – explaining the significance and/or implications of the actions in the story, *result or resolution* – telling what finally happened at the end of the story, *coda* – short statement summarizing the story and bringing the reader/listener back into the present situation /Labov, 1972; Labov, Waletzky, 1967/.

This is accepted to be called *canonical model of interaction* which has been used to study narratives and their structures across the contexts, including media. However, all the media texts cannot be fully studied through the canonical method of interaction, e.g., social media posts, such as Instagram “stories” etc., do not follow canonical structures /Jones, Jaworska, Aslan, 2020: 22/.

Style is also particular to a group or community, which, in its turn, might be associated with a particular lifestyle or particular social practices /Auer, 2007/. In spite of the fact, that styles are important characteristic of identity, it can also be used to stereotype people.

In practice, when we see media products, we experience them as “finished products” that can be read, as well as, analyzed. Media linguists Paola Catenaccio et al. argue that analyzing media discourse exclusively from the perspective of the “final product” can lead to oversimplified interpretations /Catenaccio et al., 2011/.

Media products are not static entities, they are the result of a long series of activities and interactions that engage many individuals. Added to this, it is worth

Picture 1

be expressed in a different, co-existent way. The linguo-stylistic method of analysis, acquires significance in the study and analysis of any text variety, news articles included from the point of view of stylistic variation, i.e., *phonetic* (e.g., often – oft); *structural* (stylistic – stylistcal, clothed – clad, etc.); *diachronic* (you – thou, your – thy, you are – thou art, etc.); *stylistic variation proper* (to die – to kick the bucket – to pass away – to decease, etc.) /Gasparian, Matevosian, 2008: 15/.

The application of the method of linguo-stylistic analysis leads to the fulfilment of our main task in this paper, i.e., the analysis of both tropes and figures of speech in the context of news articles, which affect the meaning, create information bias and manipulate. To justify the statements, let us consider some examples:

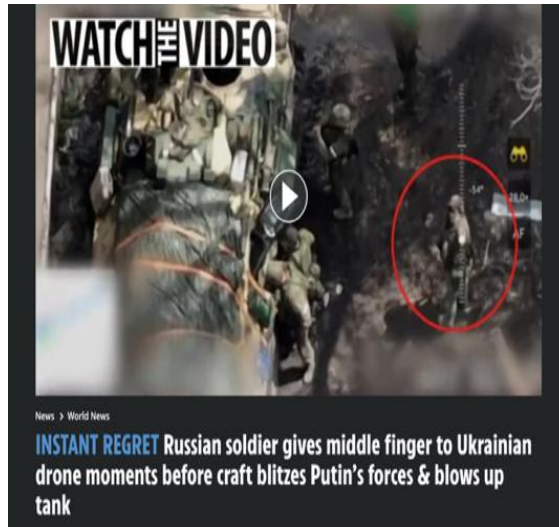
Picture 2

mentioning, that the news story does not reveal anything “new”, it re-tells us something which has already been told or discursively produced at the moment it occurred in a specific style and with a specific emphasis /Jones, Jaworska, Aslan, 2020: 28/.

Placing emphasis on the style and its role in the process of media production, we can say, that news articles, based on the same event that share identical linguistic meaning can

On May 29, 2022 an article under the following headline was published by Katie Davis in The Sun: “BIG REGRET Russia gives middle finger to drone moments before craft blitzes Putin’s forces” /<https://www.thesun.co.uk/news/18722279/russian-soldier-middle-finger-ukrainian-drone/>. In the headline, of particular research interest is the subject - predicate correlation (*Russia*

gives), as we may notice a use of the stylistic devices of *metonymy and personifications*. It might have been hard to outline the manipulative intention of the author, or the manipulative potential in the use of the mentioned stylistic devices if on the next day, May 30, we had not come across the updated version of the news report with the following edited headline: “INSTANT REGRET Russian gives middle finger to Ukrainian drone moments before craft blitzes Putin’s forces & blows up tank”.

Picture 3

When reading the article, we notice, that the use of *Russia* in the first, and *Russian* in the second headline (see pictures 1, 2) result in different semantic effects, namely – the metonymic use of the word *Russia* sounds more intriguing, since we conventionally refer to the country, sometimes the Government, or probably the Ministry of Defense. Whereas in the case of *Russian*, the denotative and connotative meanings are almost the same. It seems essential to emphasize, that both the headlines (the primary version and the edited one) lead to one and the same article, where the description of the video attached to the news report (“*INSTANT REGRET Russian soldier gives middle finger to Ukrainian drone moments before craft blitzes Putin’s forces & blows up tank*”), and the lead (“*THIS is the moment a Russian soldier flipped his middle finger at a Ukrainian drone before the craft reduced the troops and tank to a fireball wreckage*”) mention the soldier. Obviously, in this case the action of a *Russian soldier* has been used metonymically for people to relate to Russia so that the article sounds more provocative and intense.

In spite of the fact, that media articles must give references and allude to different sources of the events so that they can provide validity through verifiable information, however, in various cases these allusions can mislead the audience and create noise in the process of understanding and interpreting the meaning and, as a result, manipulate the reader. To observe such examples, let us consider the analysis by Tierney Sneed for CNN “*Donald Trump’s terrible, horrible, no good, very bad week in court*” /<https://edition.cnn.com/2022/02/19/politics/trump-bad-legal-week/index.html?fbclid=IwAR3oZasPoYcKsT6XuxiRSGgkLTUxdfO-SWV TIK8S4hgVlijKFHgQZyft-Ik/>.

Analyzing this piece of news item is interesting to consider since the *ironic intention* of the journalist catches the eye of the reader at first sight. Typically, we notice here an *implied allusion* to a famous story “Alexander and the terrible, horrible, no good, very bad day” by Judith Viorst /<https://www.northiowa.org/wp-content/uploads/2018/04/ALEXANDER-AND-THE-TERRIBLE.pdf?fbclid=IwAR0S6ByLkX37qUEk0WK3jejs0T0IcjnPRrTukFLsCJCTEOkSVFGVKgI6Wx0/> as well as the famous family comedy and drama based on the story /<https://www.imdb.com/title/tt1698641/>. It goes without saying that Donald Trump is one of those presidents who are always in the center of criticism and the media because of their political viewpoints. In his public speeches, he can be rude, verbally aggressive, however, he appears to be in the center of manipulation a lot because of the provocative and propagating topics he relates to. As far as the article is concerned, it is based on the investigations and lawsuits involving Donald Trump, where the former president has been sued by lawmakers and police officers, his niece Mary Trump, magazine writer E. Jean Carroll, whose allegations he denies /<https://edition.cnn.com/2022/02/12/politics/list-investigations-trump/index.html/>.

Such a headline, would bring a lot more availability and public reach to the journalist, because comparing Donald Trump’s court week to Alexander’s bad day that begins with gum stuck in his hair, and wonderings if bad things only happen to him, his mom, dad, brother and sister is something that people already knew from the story and the movie by Walt Disney and would be more curious to click and read.

Though, the headline is a *quotation* from the story, however, it has also acoustic effects on the readers through the *alliteration* of the voiced consonants “*d*” and “*b*” and the sonorants “*r*”, “*l*”: *Donald Trump’s terrible, horrible, no good, very bad week in court*. We can also notice the use of *full rhyme*, repetition of identical or similar vowel sound and the following consonant sounds in the words “*terrible, horrible*”, as well as cases of incomplete rhyme in combinations such as *no good, very bad*.

Consideration of the headline also helps to bring out a *climax (gradation)* – gradual increase in the semantic significance or emotional tension, and a *pun* – a figure of speech which involves a play upon words in such word arrangements as *terrible – horrible, no good – very bad*.

In this connection we may note that in the headline there is an abundant use of stylistic devices and figures of speech which increase the connotativeness of the article context, thus overwhelming the meaning of the transmitted information. Considering the latter, we may assume, that this headline is of manipulative nature.

Another example of *allusion* can be found in the case of the headline “Draghi: Call of duty for Italy’s “Super Mario” /<https://www.bbc.com/news/world-europe->

55992264?fbclid=IwAR13zCteYt229YmIabJB1iWA0N2YiuKaDZEO3LvXKfgjn%20Yey07TKNCCYdms/. We have an interesting title composed by a journalist named Mark Lowen. Here the author alludes to two well-known video games: “*Call of Duty*” and “*Super Mario*”. The creative approach of the journalist seems ambiguous since being unaware of the context one may also notice instances of **irony** or **sarcasm**. However, the article presents a piece of biographical information about the Prime Minister of Italy, where the journalist’s favorable and biased attitude (the positive-other presentation) can be observed. The news is structured as follows: “*A traumatic childhood*”, “*Strong supporter of the European project*”, “*Mr. Somewhere Else*”, “*Draghi as Italy’s “last resort”*”.

It is striking to observe the transition of the information of how “the boy having a traumatic childhood getting education becomes a strong supporter of the European project and, in spite of the hard times, he manages to keep his very strong sense of humor, never losing his habit of disappearing from meetings to take a call or talk to an official that has made him known as “Mr. Somewhere Else”, and finally, Draghi as Italy’s “last resort”. This is the way the journalist sees Mario Draghi as a hero and wants to emphasize his importance for the Italians, how he can get the country out of the crisis, thus **alluding** to the game of “Super Mario”, where the character has to save the princess from dragons. Thus, it is considered to be Mr. Draghi’s duty, to bring the country out of the crisis, according to the journalist.

Consideration of the next sentence brings out the journalist’s quote to a UN diplomat – Staffan de Mistura, and a **metaphoric** use in the context of the article: “*The thing about Mario Draghi is that when he ran up the pitch, he would always pass the ball - he was generous like that*”. The phrasal verbs *run up the pitch* and *pass the ball* are metaphorically used to describe that Mario Draghi functions very well in a team and his great teamwork and collaboration will bring lots of progress to the country.

The article is full of **direct quotes**: “*It requires all relevant political forces to be on board – and Mario Draghi can unite. He is a technocrat but with a good political nous, strong bipartisan support here and excellent contacts with Brussels and all European circles.*”; “*His special quality is a good combination between speaking and listening*”, says the former prime minister”; “*Many great leaders speak more than they listen. He has the correct balance.*”; “*Mario showed technical expertise - but also flair*”, recalls Mr. Stournaras”; etc., which stylistically can be considered to be **meiosis**, a figure of speech which contains an emphasis: often used ironically, and also for a dramatic effect, in the attainment of simplicity. In everyday speech, it is sometimes used in gentle irony, especially when describing something very spectacular or impressive as “rather good”. This is

also realized through the use of *colloquialisms* such as: “*excessive austerity, strong supporter, strong negotiator*”.

The use of *epithets*, such as “*glittering career*”, “*massive bailouts*” also give emotional and stylistic coloring to the article. Such choice of *epithets* enriches the meaning of the text and makes the sentences more powerful and lively. Due to the metaphorical and figurative language of the text the images become more vivid for the readers. However, in media texts, this can affect the neutrality of the journalist, thus creating information bias and manipulation.

Finally, in the given sentence, which is also a quote “*If there is one person who could potentially bridge Italy’s deep political divisions, it is Mario Draghi. “His special quality is a good combination between **speaking and listening**,” says the former Prime Minister*” we can observe *parallelism*, through which the idea of Mario Draghi having a power tool for public speaking and interaction with audience becomes more convincing.

In media illustrations, much can be found in articles having headlines like: “*Vlad the terrible was hiding in plain sight*” /https://www.thetimes.co.uk/article/open-your-eyes-to-behold-vlad-the-terrible-j5jct5bq1?fbclid=IwAR3-DWtoEHALPpwlrxvs0aGQ2zcU3gIwLSmuOXn_45D_CAFRFURg1Y2Az_YZo/; “*Vlad’s not mad, but still bad and dangerous to now*” /https://www.theaustralian.com.au/subscribe/news/1/?sourceCode=TAWEB_WRE170_a&dest=https%3A%2F%2Fwww.theaustralian.com.au%2Fcommentary%2Fukraine-war-vlads-not-mad-but-still-bad-and-dangerous-to-know%2Fnews-story%2F50a9d372277a57cc17275e0e4a11fda&memtype=anonymous&mode=premium&v21=dynamic-warm-test-score&V21spcbehaviour=append/; “*Is Vlad mad or simply bad*” /<https://www.sundayguardianlive.com/world/vlad-mad-simply-bad/>; “*BAD VLAD Inside the Paranoid Mind of Vladimir Putin, the Trigger-happy KGB Bully Who Acts Like an “Aging Gangster from Sopranos”*” /<https://www.thesun.co.uk/news/17662965/vladimir-putin-kgb-russia-ukraine/> which can be interpreted as manipulative in terms of stylistic analysis of the language.

First of all, it seems essential to emphasize that expressions “*Vlad the terrible*”, “*Vlad*”, “*Bad Vlad*”, “*Vlad’s not mad*” or “*Mad Vlad*” are examples of *epithet* that commonly used to refer to Vladimir Putin, the president of Russia to add to his regular name some other descriptive and special qualities, in this case sound negative and unpleasant. In the first headline mentioned in the paragraph above “*Vlad the terrible was hiding in plain sight*” we can come across cases of stylistic manipulation. It is interesting to note that the headline is creatively written as we can notice figurative use of language. In particular, the use of the epithet “*Vlad the terrible*”, the idiomatic expression “*in plain sight*”, the oxymoron “*hiding in plain sight*” and what seems ordinary descriptions here, enhance the

emotional significance of the passage and make a much stronger impact on the reader.

It is worth mentioning, that the use of the idiomatic expression “*in plain sight*” – “*in a place that is easily seen*” /<https://www.merriam-webster.com/dictionary/in%20plain%20sight/> and the verb *to hide* meaning “*remain out of sight*” /<https://www.merriam-webster.com/dictionary/hide/>, according to Merriam Webster Dictionary, form a combination of contradictory and incongruous words which in its turn, appears as a stylistic device, namely – **oxymoron**.

In the article, the manipulative strategy of **negative other-presentation**, suggested by van Dijk (van Dijk, 2006: 373) is also realized. The main essence of this strategy is that the speaker (the journalist in this case) tries to undermine and devalue the oppositional speaker (Vladimir Putin) attempting to reduce the importance of the latter as a political figure in the eyes of the audience. This strategy is realized through the use of a **repetition**, a syntactic stylistic device, in the given examples where the journalist constantly repeating the pronouns **he**, **his**, **him**, as well as the grammatical pattern **all because of one man** aims to show that Vladimir Putin bears the whole guilt and responsibility of what is happening at the moment. Here are some examples:

*Well, that wasn't supposed to happen, was it? One minute we're dealing with the aftermath of a pandemic and worrying about inflation and the next we're in the middle of a new Cold War and fretting at the edge of a new hot one, while a big European country burns. And **all because of one man**. Literally **all because of one man**.*

*A man most of us obviously got wrong. If I may crudely distil the popular wisdom of recent years concerning **Vladimir Putin**, it is that **he** is (or was till last week) a pragmatic kleptocrat with a single over-riding objective: staying in power. This motivation is what had led **him** to suppress dissent at home, strengthen despotism on **his** borders and destabilise the western democracies and their alliances”. We have shoe-horned almost everything **he** has done into this idea of **him** and **his** regime. Annexing Crimea? It made **him** more popular at home. Having **his** agents wander round Britain with vials of nerve agent? The mafioso's punishment for breaking the code of omerta.*

Regarding another headline that has been mentioned above, “*Vlad's not mad, but still bad and dangerous to now*” we can observe another case of **allusion** to a famous phrase “Mad, Bad, and Dangerous to Know”. There are certain opinions about the origin of this phrase, one being a historical reference to a well-known

Dracula the Vampire, also known as Vlad III Dracula of Wallachia, who fought ruthlessly against the Ottoman Empire to keep Wallachia safe /<http://strangehorizons.com/non-fiction/articles/mad-bad-and-dangerous-to-know-le-vampyre-the-gothic-novel-and-george-gordon-lord-byron/>.

Another reference is Lord Byron, who had been called “Bad, Mad, and Dangerous to Know” by Lady Caroline Lamb when they first met. This arose after Lord Byron published one of his most famous works “Childe Harold”, since it made him “*the literary and social lion of London at the age of 24*” /<https://www.nytimes.com/1989/04/01/opinion/1-how-lord-byron-became-mad-bad-and-dangerous-to-know-476989.html#:~:text=The%20statement%20that%20Byron%20was,at%20the%20age%20of%2024//>.

Nevertheless, we can see the manipulative intention of the journalist of having such an emotionally colored headline, since this kind of allusions can make the article and its impact on the reader more intense.

It stands to reason, that the broad applicability of *repetition*, as a rhetorical device and persuasive technique used in the language is widely used by politicians to divert their audience’s attention to what is being repeated, for this will lead the audience to trust and belief. Being aware of the fact that rational arguments may not always impact the audience, politicians generally use stylistic methods and emotionally charged phrases, expressions that can influence the crowd’s behavior. As a rule, when the same thing is repeated over and over, people tend to believe it.

Analogous with political discourse, in the media, manipulation is employed through the repetition of important words or themes in order to affect the public’s mind to gain trust and belief. To verify the statement, let us consider the following example:

Italy’s most talked about politician since World War II, Berlusconi was once described as a “disease that can only be cured through vaccination” by the country’s best known postwar journalist, the late Indro Montanelli. The vaccine, Montanelli argued on the eve of the 2001 general election, involved “a healthy injection of Berlusconi in the prime minister’s seat, Berlusconi in the president’s seat, Berlusconi in the pope’s seat or wherever else he may want. Only after that will we be immune” /<https://www.france24.com/en/europe/20220112-a-tragic-joke-master-trickster-silvio-berlusconi-eyes-italy-s-top-job?fbclid=IwAR3hEbGk-m3cUpPDjKby0mdq70PATPgmhgv3wCrHZIR13HNMLb-3vmfGq8g/>.

In the adduced passage, we notice another example of *allusion*. Giving reference to Montanelli, a well-known journalist who had formerly described Berlusconi as a “*disease that can only be cured through vaccination ...*” the

author's intention is to highlight the Montanelli's comparison of "*Berlusconi and disease*". Added to this, we can also detect another stylistic device, *metonymy*: "*Berlusconi is a disease*".

In the given example, words are repeated at the beginning of each successive sentence, which as a figure of speech can also be *anaphora*, via which the journalist's intention is to try to appeal to the emotions of the audience making them believe that all Mr. Berlusconi wants is the power, political status, and he will never give up unless he reaches and accomplishes his wish.

Of special interest is the headline of the article "*“A tragic joke”: Master trickster Silvio Berlusconi eyes Italy's top job*" where we can notice *metaphoric expressions* such as "*tragic joke*" and "*Italy's top job*", that is the Prime Minister's job, but still, this can be uncertain and leave the interpretation to the reader. To sum up, we can say, that the whole passage contains instances of *irony*, as the choice of the words and expressions, seems deliberately contradictory to produce an ironic effect and transfer different emotions.

Thus, observing different examples of media articles, we notice, that they are not just written to tell a story or inform, but also have other communicative purposes such as to shock, amaze, inspire, educate, persuade, or sometimes manipulate. When we study the cases of manipulation, putting central emphasis on the stylistic aspect of the language, we should also consider the role of the journalists (manipulators) and their intention. On the basis of the analysis of the chosen examples, which are media news reports based on different political events or results of the latter, we can come to the assumption that they are texts comprised of figurative meanings and metaphorical language. Each of the article, being written for a specific purpose, has stylistically colored words and expressive means that intensify the probability of language manipulation and information bias. As a result of the outlined figures of speech and tropes in the illustrated examples, such as *metaphor*, *metonymy*, *simile*, *repetition*, *anaphora*, *oxymoron*, *allusion*, *quotation*, *epithet*, *idiomatic expression*, etc. we can come to the conclusion that their influence can reduce the neutrality of the journalist, make bias, mislead, change the contextual meaning gaining other connotations, and manipulate. This is borne out by the fact, that manipulative language affects on how verifiable and trustworthy the news article can be, and create an information chaos.

NOTES

* In general terms, a register is a variety associated with a particular situation of use, including particular communicative purposes. The description of register covers three major components: the situational context, linguistic features, and the functional relationships between the first two components /Biber, Conrad, 2009/.

REFERENCE

1. Auer P. Introduction // Auer P. (ed.), *Style and Social Identities: Alternative Approaches to Linguistic Heterogeneity*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 2007.
2. Beard A. *The Language of Politics*. London: Routledge, 2000.
3. Biber D., Conrad S. *Register, Genre, and Style*. New York: Cambridge University Press, 2009.
4. Catenaccio P, Cotter C., De Smedt M., Garzonea G., Jacobs G., Macgilchrist F., Lamse L., Perrin D., Richardsong J. E., Van Houth T., Van Praet E. Towards a Linguistics of New Production // *Journal of Pragmatics*, 43(7), 2011.
5. Coupland N. *Style: Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
6. Van Dijk T. A. *Discourse and Manipulation // Discourse and Society*, v. 17 (3). London: SAGE Publications, 2006.
7. Gasparian S. K., Matevosian A. I. *English Style in Action*. Yerevan: Yerevan State University Press, 2008.
8. Jones R. H., Jaworska S., Aslan E. *Language and Media*. New York: Routledge, 2020.
9. Labov W. *Language in the Inner City*. University Park: University of Pennsylvania Press, 1972.
10. Labov W., Waletzky J. *Narrative Analysis // J. Helm (ed.), Essays on the Verbal and Visual Arts*. Seattle: University of Washington Press, 1967.
11. Todorov T. *Genres in Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990.

INTERNET SOURCES OF DATA

1. Aaronovitch D. Vlad the Terrible was Hiding in Plain Sight. *The Times*, June 2, 2022 // URL: https://www.thetimes.co.uk/article/open-your-eyes-to-behold-vlad-the-terrible-j5jct5bql?fbclid=IwAR2WSkLc2BtdQOmeOis313EdbWyyFEDrO-88Dxu7XzVCIWvtLV7KiZ_Abs (Retrieved April 10, 2022)
2. Berman D. A Long List of Investigations and Law Suits Involving Donald Trump. *CNN*, March 10, 2022 // URL: <https://edition.cnn.com/2022/02/12/politics/list-investigations-trump/index.html?fbclid=IwAR2H4BnrZfY0Im4ZhmqYKPQhGwmLLQbGpYbpa4TANzmqDfwesS2mMUMaLNs> (Retrieved June 2, 2022)
3. Davis K. Instant Regret Russian Soldier Gives Middle Finger to Ukrainian Drone Moments Before Craft Blitzes Putin's Forces & Blows up Tank. *The*

- Sun, May 29, 2022 URL: <https://www.thesun.co.uk/news/18722279/russian-soldier-middle-finger-ukrainian-drone> (Retrieved May 29, 2022)
4. Dobson J. Is Vlad Mad or Simply Bad? TSG Sunday Garden Live, February 26, 2022 // URL: https://www.sundayguardianlive.com/world/vlad-mad-simply-bad?fbclid=IwAR19LXZ_a3PCOdxxcJeO1Gs5ZjehzHdRZ3aYtZS0i2BBn-1ZfqA_GlthxMI (Retrieved May 20, 2022)
 5. Dodman B. “A Tragic Joke”: Master Trickster Silvio Berlusconi Eyes Italy’s Top Jobs. France 24, January 12, 2022 // URL: <https://www.france24.com/en/europe/20220112-a-tragic-joke-master-trickster-silvio-berlusconi-eyes-italy-s-top-job?fbclid=IwAR2kvyrzmfkrwqCIDncyclkvRpY9zg845KWiDCvIEBVQWts7gHXrsk09yKk> (Retrieved June 3, 2022).
 6. Kinion L. “Mad, Bad, and Dangerous to Know”: Le Vampyre, the Gothic Novel, and George Gordon, Lord Byron. Strange Horizons, December 1, 2003 // http://strangehorizons.com/non-fiction/articles/mad-bad-and-dangerous-to-know-le-vampyre-the-gothic-novel-and-george-gordon-lord-byron/?fbclid=IwAR1Zr_rQmi6obgZhcpFB94BXhRGA4V-tI1vVQaDrjq6DbSRi5xpdI8_kYsA (Retrieved June 2, 2022)
 7. Lowen M. Draghi: Call of Duty for Italy’s “Super Mario”. BBC, February 12, 2021 URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-55992264?fbclid=IwAR2kvyrzmfkrwqCIDncyclkvRpY9zg845KWiDCvIEBVQWts7gHXrsk09yKk> (Retrieved June 3, 2022)
 8. Movie: Alexander and the Terrible Horrible No Good Very Bad Day. IMDb, 2014 // URL: https://www.imdb.com/title/tt1698641/?fbclid=IwAR2-7Eb6deUmaH46ZNHp4AvIE_Fu4pgyGy2_s30XixjQsqDiirgQ1BNZA0s (Retrieved June 1, 2022)
 9. Sneed T. Donald Trump’s Terrible Horrible No Good Very Bad Week in Court. CNN, February 19, 2022 // URL: <https://edition.cnn.com/2022/02/19/politics/trump-bad-legal-week/index.html?fbclid=IwAR3oZasPoYcKsT6XuxiRSGgkLTUxdfO-SWVTIK8S4hgVliJkFHgQZyfT-Ik> (Retrieved May 30, 2022)
 10. The Australian. Vlad not Mad, but still Bad and Dangerous to Know // URL: https://www.theaustralian.com.au/subscribe/news/1/?sourceCode=TAWEB_WRE170_a&dest=https%3A%2F%2Fwww.theaustralian.com.au%2Fcommentary%2Fukraine-war-vlads-not-mad-but-still-bad-and-dangerous-to-know%2Fnews-story%2F50a9d372277a57cc17275e0e4a11fda1&mementype=anonymous&mode=premium&v21=dynamic-warm-test-score&V21spcbehaviour=append (Retrieved May 28, 2022)
 11. The New York Times. How Lord Byron Became Mad, Bad and Dangerous to Know. The New York Times, April 1, 1989 // URL: <https://www.nytimes.com/1989/04/01/opinion/1-how-lord-byron-became-mad-bad-and-dangerous->

- to-know-476989.html?fbclid=IwAR2CYWxbq7ML9X3KOj6RSN0ftcG1hGQgYdKGEi7TeP-aUI7yMfhj3gzZE7k#:~:text=The%20statement%20that%20Byron%20was,at%20the%20age%20of%2024 (Retrieved May 31, 2022)
12. Tugendhat T. BAD VLAD Inside the paranoid mind of Vladimir Putin, the Trigger-Happy KGB Bully who Acts Like an “Ageing Gangster from Sopranos”. The Sun, February 15, 2022 // URL: <https://www.thesun.co.uk/news/17662965/vladimir-putin-kgb-russia-ukraine> (Retrieved June 3, 2022).
 13. Viorst J. Alexander and the Terrible Horrible No Good Very Bad Day // URL: <https://www.northiowa.org/wp-content/uploads/2018/04/ALEXANDER-AND-THE-TERRIBLE.pdf?fbclid=IwAR0S6ByLkX37qUEk0WK3jejS0T0IcjpRrTukFLsCJCTEOkSVFGVKgI6Wx0> (Retrieved June 1, 2022).

DICTIONARIES AND ENCYCLOPEDIAS

1. In Plain Sight. In: Merriam-Webster Dictionary // URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/in%20plain%20sight?fbclid=IwAR26ayASmZn3YKtPeg-q9IYGngxraS2wRXK03YbjroQLdOjjHiHaNHeT9k0> (Retrieved June 2, 2022).
2. Hide. In: Merriam-Webster Dictionary // URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/hide> (Retrieved June 2, 2022).

Р. АРУТЮНЯН – Специфика языкового стиля в медиа-политическом дискурсе. – В медиа-политическом дискурсе важным для рассмотрения является применение определенных стилистических тактик и техник осуществления манипуляций. В наше время существует множество социальных сетей, откуда люди могут черпать информацию, и во всех смыслах одно и то же событие, в частности, политическое, в зависимости от намерений журналистов, может быть по-разному ими представлено, чтобы удержать интерес читателя. Эти тактики и техники могут быть использованы для того, чтобы сделать речь более богатой, впечатляющей и мощной по своей природе. В то же время эти приемы используются для манипулирования толпой и привлечения как можно большего числа сторонников.

В данной работе объектом исследования является анализ ряда статей с помощью лингвостилистического метода анализа, благодаря которому выявляются те выразительные средства и стилистические приемы, которые могут быть манипулятивными в контексте статей.

Ключевые слова: манипуляция, манипулятивные техники и тактики, лингвостилистический метод анализа, социальные медиа, медиа дискурс, политические новости

Ռ. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ - Մեդիա-քաղաքական դիսկուրսի լեզվաոճական առանձնահատկությունները. - Մեդիա-քաղաքական դիսկուրսում կարևոր է դիտարկել շահարկման իրականացման որոշակի մարտավարությունների և տեխնիկաների կիրառումը լեզվաոճական տեսանկյունից: Ներկայումս կան բազմաթիվ սոցիալական մեդիա հարթակներ, որտեղից մարդիկ կարող են ստանալ տեղեկատվություն, և նույն իրադարձությունը կարող է լուսաբանվել տարբեր կերպ՝ ընթերցողի հետաքրքրությունը գրավելու համար: Այդ մարտավարություններն ու տեխնիկաները կարող են օգտագործվել խոսքն ավելի հարուստ, տպավորիչ և հզոր դարձնելու համար: Միևնույն ժամանակ, այս հնարքներն օգտագործվում են ամբոխի շահարկման և հնարավորինս մեծ թվով աջակիցների և հետևորդների ներգրավման համար:

Սույն հոդվածում ուսումնասիրության առարկան ՁԼՄ-ների հոդվածների վերլուծությունն է՝ վերլուծության լեզվաոճական մեթոդի միջոցով, որի շնորհիվ բացահայտվում են այն արտահայտչամիջոցներն ու հնարքները, որոնք կարող են շահարկող լինել հոդվածների համատեքստում:

Բանալի բաներ. շահարկում, շահարկող տեխնիկաներ և մարտավարություններ, վերլուծության լեզվաոճական մեթոդ, սոցիալական մեդիա, մեդիա դիսկուրս, քաղաքական նորություններ

Received: 13.06.2022

Revised: 14.06.2022

Accepted: 17.06.2022

Ռուզաննա ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ԼԵՉՎԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀՈԳԵԼԵՉՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԵՐՊԵՐԸ

Սույն հոդվածը նվիրված է լեզվական գիտակցության հոգելեզվաբանական հայեցակետերի քննությանը: Ինչպես գիտակցության այլ տիպերը, այդպես էլ լեզվականն իր գոյությունը պահպանում է անհատների գիտակցության մեջ որպես լեզվակրի արտահայտչամիջոց: Լեզվական գիտակցության ամենակարևոր գործառույթն իրականության ճանաչման և արտացոլման գործառույթն է: Գիտակցության մեջ հասկացությունների և կարգերի գործածության և գնահատման ձևերը, բառիմաստի ազգամշակութային առանձնահատկությունները իրենց վառ արտացոլումն են ստանում զուգորդային կապերում: Այս է պատճառը, որ լեզվագիտակցության հարցերին անդրադառնալիս անհրաժեշտ է ուսումնասիրել գիտակցության ներքին կառուցվածքը:

Բանալի բառեր՝ լեզվական գիտակցություն, հաղորդակցություն, խոսքային գործունեություն, կարգային կառույցներ, մտածողություն, զուգորդային կապեր, նշանակություն

Մարդկային մշակույթը, հասարակական գործունեությունը և մտածողությունը, ինչպես հայտնի է, չեն կարող գոյություն ունենալ լեզվից անկախ: Սակայն հնարավոր է արդյոք մտածողության ու խոսքի տարանջատումը: Ամերիկյան բիհեյվիորիզմի առաջնորդներն այս հարցի հետ կապված վստահաբար նշում են, որ մտածողությունը ոչ այլ ինչ է, քան թաքնված խոսք: Այլ դիրքորոշում է դրսևորել հարուստ պատմություն ունեցող հոգեբանությունը, որում այս հարցի վերաբերյալ առաջինն իր վերաբերմունքն է արտահայտել ռուսական հոգեբանախոսության հիմնադիր Ի. Սեչենովը: Նա նշում է, որ լեզուն և մտածողությունը սերտորեն կապված են մանկության տարիներին, սակայն զարգացման արդյունքում, մեծահասակի մտածողությունն ինչ-որ չափով ազատվում է բացահայտ խոսքային հակազդումներից /Сеченов, 2001, 85-86/: Լ. Վիգոտսկու՝ մտածողության և խոսքի փոխհարաբերությունների բացահայտմանը վերաբերող ամենախոշոր աշխատության մեջ այն միտքն է արտահայտվում, որ և՛ ֆիլոզոֆներում, և՛ օնթոգենետիկ գոյություն ունեն ոչ բառային մտածողության բաղադրիչներ, ինչպես նաև ոչ ինտելեկտուալ խոսք (հու-

զական բացականչություններ): Հեղինակն այստեղ փորձում է հետևել այդ բաղադրիչների փոխկապակցված զարգացմանը մինչ այն պահը, երբ խոսքն սկսում է ապահովել մտածողությունը, իսկ մտածողությունն արտացոլվում է խոսքում /Выготский, 1981-1988/:

«Լեզվական գիտակցություն» հասկացությունը լեզվաբանական ու հոգելեզվաբանական ուսումնասիրություններում գործածվում է լեզվակիրների կողմից «լեզվական ճշգրտության» կամ լեզվական սխալների գիտակցման բնութագրման համար: Ուշադրության է արժանի խորհրդային շրջանի հոգեբան Պ. Գալպերինի մոտեցումը, որը վերլուծում է լեզվական գիտակցության հայեցակարգերից մեկը՝ հոգելեզվաբանական տեսանկյունը և լեզվական գիտակցության ու ճանաչողության կապը /Гальперин, 1976/:

Որքան էլ լեզվական գիտակցության սահմանումները տարբերվեն, նրա գործառույթները հիմնականում հինգն են.

1. արտացոլող (լեզվական գիտակցության մեջ լեզվական միջոցներով արտացոլվում են մարդու գիտելիքներն ու իրականության մասին պատկերացումները),

2. գնահատողական (լեզվական միջոցները գնահատվում են հանրաբանական, ոճաբանական, գեղագիտական, ժամանակային ու հավանականության հայեցակերպերով),

3. ղեկավարող-վերահսկող (որի գործակցման հիման վրա «վերակառուցվում են» լեզվական նորմերը և վերհանվում են լեզվախոսքային գործունեության ընթացքում առաջացող բարդությունները),

4. մեկնողական (մեկնաբանում է յուրաքանչյուր տիպի նշանը լեզվականի միջոցով),

5. ընտրողական-կողմնորոշիչ (որի հիման վրա հիմնականում կատարվում է լեզվական միջոցների ընտրությունը՝ հաղորդակցման իրադրությանը և պայմաններին համապատասխան):

Լեզվի առաջնային գործառույթը, ինչպես հայտնի է, հաղորդակցականն է, որի նպատակն իր սեփական և այլ մարդկանց գործունեության ղեկավարումն է: Լեզվի այնպիսի գործառույթները, ինչպիսիք են վերաբերականը, հուզականը, ճանաչողականը, առնչանակայինը, արտահայտչականը և այլն, առավել հստակ են արտահայտում լեզվական գիտակցության վերը նշված գործառույթները: Այսպես, լեզվական գիտակցության արտացոլող գործառույթը նպաստում է լեզվի բոլոր գործառույթների բացահայտմանը: Լեզվական գիտակցության գնահատողական գործունեությունը բացահայտում է լեզվի հուզական գործառույթը, հետևաբար, այն անմիջականորեն մասնակցում է տեղեկության ճիշտ փոխանցմանը: Լեզվի ճանաչողական ու հաղորդակցական գործառույթների կատարումը կապված է լեզվական գիտակցության ղեկավարող-վե-

րահսկող գործառույթների հետ: Այսինքն, լեզվական գիտակցությունն ապահովում է լեզվի գործառույթներից յուրաքանչյուրի իրականացումը:

Ինչպես նշում է Պ. Գալպերինը, ի տարբերություն ճանաչողականի, լեզվական գիտակցությունը ձևավորվել է որպես միասնական գործունեության կազմակերպման միջոց: Հետևաբար, լեզվական գիտակցության համար առաջնային է փոխանցվող հաղորդման ազդեցիկությունը: Սա է պատճառը նաև, որ լեզվական գիտակցությունը կարևոր է համարում հաղորդման փոխանցման այնպիսի միջոցների ընտրությունը, որոնք հասարակական համապատասխան իրադրության մեջ խոսքին տալիս են այս կամ այն բնութագիրը և ապահովում ընկալման, արդյունքում նաև ճիշտ գործելու հավանականությունը: Լեզվական և ճանաչողական գիտակցությունները հատվում են, երբ վերաբերության օբյեկտ է դառնում լեզուն: Դրանցից յուրաքանչյուրը, ունենալով իր խնդիրները, սերտորեն համագործակցում է մյուսի հետ: Այսպես, օրինակ, «արտալեզվական» գիտելիքը մասնակցում է լեզվական հաղորդակցմանը՝ դրա օրինաչափությունների մասին գիտելիքի ձևով: Չէ՞ որ մենք կարողանում ենք ոչ միայն ճիշտ կազմել նախադասություններ արտահայտվելու համար, այլև ճիշտ ներկայացնել փաստարկներ, ժխտել, գովաբանել և այլն:

Հաղորդակցման հարցերը քննելիս հարկ է հիմնվել Լ.Վիգոտսկու և Ա.Ն.Լեոնտևի՝ գործունեության, Ա.Ա. Լեոնտևի՝ խոսքային գործունեության տեսությունների վրա: Լեզվախոսքային գործունեության ընթացքում օգտագործվող լեզվական նշաններն օրգանիզմի վրա ազդեցություն գործող դրդիչներ են համարվում: Դրանք ոչ թե դրդիչ-օբյեկտներ, այլ դրդիչ-միջոցներ են, որոնց օգնությամբ մենք ղեկավարում ենք գործողությունները: Այստեղ հարկ է ասել, որ նշանն իր սկզբնաղբյուրով վերաբերում է «բան» կոչված նյութական առարկային կամ երևույթին: Վերը նշված «նշանային» գործողությունները կարող են ոչ թե որպես կոնկրետ առարկա, այլ իրողություն դիտարկվել: Վերջինս իրականում նույնպես պահանջում է իր հոգեկան, զգայական համարժեքը: Երբ նշանային գործողությունն ուղղված է ինքնահաղորդակցմանը, այսինքն՝ ինքնակառավարմանը, ապա «նշան» հասկացության մեջ, ըստ Ա.Ա.Լեոնտևի, կարելի է տարբերակել «վիրտուալ» և «ռեալ» հայեցակերպերը: Վիրտուալ նշան է համարվում նշանում առարկայացված գործունեությունը: «Վիրտուալ» նշանը միշտ վերացական է, քանի որ այն հանդես է գալիս որպես գործունեության միջնորդ /Леонтьев, 1965: 81/: «Ռեալ», գործող նշանը կոնկրետ նշանային գործողության բաղադրիչն է, որը նյութական է կամ ներունակ նյութական:

Հետևելով Լ. Վիգոտսկուն՝ «գործունեություն» հասկացությունը կիրառելիս նկատի ենք առնում «գործընթացների մի այնպիսի ամբողջություն, որն ուղղված է որոշակի արդյունքի հասնելուն»: Այդ արդյունքն իր

հերթին հանդես է գալիս որպես գործունեության դրդիչ՝ ունենալով ինչպես գործնական, այնպես էլ տեսական բնույթ: Լեզվախոսքային գործունեության ընթացքում այլ մշակույթները ոչ միայն ճանաչվում, այլև վերածնակերպվում են սեփական մշակույթի լեզվական տերմիններով: Ճանաչվում և յուրացվում են սեփական մշակույթի անձանոթ փաստերն ու երևույթները: Ա. Լեոնտևի՝ գործունեության տեսության մեջ ընդունված է նշանակությունը գիտակցության միավոր համարել: Առարկան արտացոլվում է մարդու գիտակցության մեջ նրա նշանակության հետևանքով և կայանում է գործունեության համատեքստում ունեցած իր հատկանիշներում /Леонтьев, 1975: 13/:

Հիրավի, նշանակության հիմնահարցին անդրադառնում են բոլոր հումանիտար գիտակարգերը: Այն տարբեր տեսանկյուններից է դիտարկվում լեզվաբանության, հոգեբանության և հոգելեզվաբանության կողմից: Նշված գիտակարգերից յուրաքանչյուրում նշանակությանը տրվել են միմյանցից տարբերվող մեկնաբանումներ, ինչը բոլորովին էլ պատահական չէ, քանի որ նշանակությունը կապված է լեզվի կիրառման հետ, և արդյունքում դժվար է ըմբռնել նրա իրական սահմանները: Լեզվական նշանակությունը մեզ հնարավորություն է ընձեռում գնահատել արտահայտած նախադասությունների իսկությունը, վերածնակերպել դրանք, մեկնաբանել արտաստվոր իրադրությունները, հասկանալ երկիմաստությունը և օգտագործել բառերը դրանց փոխաբերական իմաստներով:

Հոգեբանությունը նշանակություն է համարում անձի կողմից պատմահասարակական փորձի ընդհանրացումը, որը ձեռք է բերվում ընդհանուր գործունեության և հաղորդակցման ընթացքում: Հոգեբանության տեսանկյունից նշանակությունն իր գոյությունը պահպանում է հասկացությունների միջոցով, որոնք առարկայացվում են հասարակական դերերի, նորմերի, արժեքների մեջ:

Լեզվաբանական տարբեր ուղղությունների կողմից առաջարկված նշանակության սահմանումները կարելի է ստորաբաժանել երկու տիպի: Դրանց մի մասը նշանակությունը հոգեկան արտացոլում է համարում, մյուսն այն վերագրում է լեզվական նշանի, առարկայի, հասկացության, իրադրության միջև գոյացող հարաբերություններին: Կառուցվածքային լեզվաբանության մեջ լայն տարածում է ստացել նշանակության՝ որպես նշանների փոխհարաբերության մեկնաբանումը: Նշանակության այս տեսակը կոչվում է կառուցվածքային կամ դիֆերենցիալ: Կառուցվածքաբանության տարբեր ուղղություններից նկարագրական լեզվաբանության մեջ զարգանում է նշանակության ուրույն տեսությունը: Լեզվական նշանակության ուսումնասիրության հարցում հոգելեզվաբանական մոտեցում կիրառելիս կարելի է առանձնացնել երկու հիմնական ուղղվածություն.

կառուցվածքային մոտեցումը, որը որոշում է նշանակության չափանիշներն ու հատկությունները, և նշանակության՝ որպես գործընթացի ուսումնասիրության մոտեցումը, որի կիրառման ընթացքում ուշադրության կենտրոնում նշանակության հասկացման ու յուրացման խնդիրներն են:

Նշանակությունը, ինչպես նշվեց, ունի երկակի բնույթ. այն հասարակական է իր էությանմբ, սակայն կարող է գոյություն ունենալ միայն անհատական գիտակցության մեջ: Գիտակցական ոլորտում նշանակության գործառույթի ուսումնասիրությունը ենթադրում է այնպիսի իրական հոգեկան գործընթացների ուսումնասիրություն, ինչպիսիք են անձնային նշանակություններն ու իմաստները: Հոգելեզվաբանների համար մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում մասնավորապես հասարակայնորեն մշակված, բայց անհատների կողմից յուրացված նշանակությունները: Ա. Լեոնտևը գիտակցության մեջ դրանց գոյության ձև է համարում գործունեության ընթացքում բառերի կիրառման, դրանց հարաբերակցման համակարգը /տե՛ս Куликов, 2001: 177/: Ի տարբերություն Ֆ. դե Սոսյուրի՝ Լ. Վայսգերբերը նշալի և նշանակալի փոխհարաբերությունը համարում է ոչ թե զուգորդային, հոգեկան կապ, այլ գործառույթ /Кодухов, 1976: 58/: Ըստ Գ. Ֆրեգեի՝ անվան իմաստն այն տեղեկությունն է, որն արտահայտված է անվան մեջ և միանշանակ կերպով բնութագրում է այս կամ այն առարկան: Մտապատկերը, ըստ Գ. Ֆրեգեի, սուբյեկտիվ, փոփոխական երևույթ է, որը հիմնված է հույզերի վրա: Անգամ միևնույն մարդու մոտ տվյալ իմաստը տարբեր ժամանակներում տարբեր մտապատկերներ է առաջացնում: Եթե իմաստը սուբյեկտիվ է, ապա նշանակությունը օբյեկտիվ, այսինքն՝ կարող է շատերի ձեռքբերումը լինել: Այլ կերպ ասած, հոգեբանականը հավասարվում է անհատականին և սուբյեկտիվին, իսկ տրամաբանականը՝ ընդհանուրին և օբյեկտիվին:

Համալրվելով հուզական, զուգորդական բաղադրիչներով՝ նշանակությունը, բացի հասկացությունից ու մտապատկերից, պարունակում է նաև զգայորեն ընկալվող, այսինքն, հուզական տարրեր: Նշանակությունը մի այնպիսի հոգեկան գործընթաց է, որում արտացոլվում են մարդու մտածողությունը, կամքը և զգացմունքները: Նշանակությունը որպես հոգեկան երևույթ դիտարկվում է նաև Գ. Սթեռնի, Գ. Կրոնասերի և Ա. Սմիռնիցկու աշխատություններում: Նշանակության անգամ ամենատարբեր մեկնաբանությունների դեպքում լեզվական նյութի և ձևի ընդհանրությունը պահպանվում է: Տարբերակվում են դրա ուսումնասիրության ներլեզվական (ձևից բովանդակություն) և արտալեզվական ուղղությունները: Լեզվական նշանակությունը որպես սուբյեկտի բազմակողմանի գործունեության հիմք համարելն ինքնաբերաբար բացառում է մտածական գործընթացի մեխանիկական լինելու հնարավորությունը: Եթե լեզվաբանությունն ուսումնասիրում է նշանակության յուրահատկություն-

ները, տեսակները, կառուցվածքը, ապա ժամանակակից հոգելեզվաբանության մեջ նշանակությունը մեկնաբանվում է որպես լեզվական գիտակցության միավոր:

Ա. Լեոնտևի հայեցակարգի համաձայն՝ նշանակությունը ոչ միշտ է ամրակայվում բառի կամ բառակապակցության մեջ, սակայն «լեզվական նշանակությունը դառնում է հասարակական գիտակցության հիմնական բովանդակությունը» /Леонтьев, 1965: 188/: Ի տարբերություն նշանակության՝ իմաստն ստեղծվում է մարդու օբյեկտիվ վերաբերմունքով այն ամենի նկատմամբ, ինչը նրան գործողության է դրդում: Այլ կերպ ասած, իմաստը գիտակցության մեջ իրականության արտացոլումն է որոշակի կոնկրետ հատվածներով: Եթե Լ. Վիգոտսկին նշանակությունը համարում է առավելապես մտածողության և լեզվի միավոր, ապա Ա. Լեոնտևի համար այն նախ և առաջ գիտակցության միավոր է, որի դերը կարևորվում է իրականության ընդհանրացված արտահայտմամբ: Ինչպես իրավամբ նշում է Ե. Տարասովը, Ա. Լեոնտևի կողմից առաջարկված իմաստի հայեցակարգը, ի տարբերություն այլ հոգեբանական հայեցակարգերի, կարևորվում է նրանով, որ այստեղ իմաստը դիտարկվում է ոչ թե որպես գիտակցությամբ ձևավորված երևույթ, այլ որպես գիտակցության միջոցով առարկայի ու մարդու գործունեության միջև ձևավորվող փոխհարաբերության արտացոլում: Այս հայեցակարգը պարզ է դարձնում այսպես կոչված «իրադրական համատեքստային նշանակություն» ունեցող բաների ծագումը /Тарасов, 1985: 84/:

Նշանակության դինամիկ լինելու գաղափարն արտահայտվել է Լ. Վիգոտսկու կողմից, որը նշանակությունը «մտքից բառ տանող ճանապարհ» է համարում: Սակայն այս գործընթացը բավականին բարդ է և հաճախ պարզ չի լինում, թե ինչ կա բառի և մտքի միջև: Եթե նախկինում խոսքը համարվում էր «մտքի զգեստավորում» (վյուրցբուրգյան դպրոց) կամ հմտություն (բիհեյվիորիզմ), ապա Լ. Վիգոտսկու մոտեցման համաձայն՝ միտքը ձևավորվում է խոսքում, կամ, ինչպես հենց հեղինակն է նշում, այն «կայանում է մտքում»: Հոգելեզվաբանության մեջ այս գաղափարն իր ձևակերպումն ու զարգացումն ստանում է Ա. Լեոնտևի մոտ: Վերջինս, նշանակությունը գիտակցության միավորների շարքը դասելով, այն դինամիկ գործընթացների ստորակարգություն է համարում:

Ինչպես վերը նշվեց, նշանակության հոգելեզվաբանական մեկնաբանումը հենվում է գործունեության տեսության վրա, համաձայն որի՝ առարկան արտացոլվում է մարդու գիտակցության մեջ դրա նշանակության միջոցով, քանի որ նշանակությունն առարկայական աշխարհի օբյեկտիվ կապերի որակի չափն է, աշխարհի և մարդու հարաբերակցությունը: Նշանակության դինամիկան կարող է ուսումնասիրվել կարգային կառույցների օնթոգենետիկ զարգացման ընթացքում: Իմաստային կա-

նույցների քննությունը հոգելեզվաբանական մոտեցմամբ կօգնի բացահայտել խոսող անհատների լեզվական գիտակցության պատկերի զարգացման առանձնահատկությունները: Լեզվախոսքային գործունեության գործառույթների և նշանակության կառուցվածքի հարցերը դիտարկելիս անհրաժեշտ է առավել մանրամասն անդրադառնալ «նշանակություն-իմաստ» փոխհարաբերություններին:

Բառիմաստի չափման առաջին փորձերն արվել են Չ. Օսգուդի կողմից (խոսքը իմաստային տարբերակիչի սկզբունքի մասին է): Դրանց հաջորդել են լեզվական նշանի կաղապարման փորձերը՝ պատկերի և հասկացական ձևերի հարաբերությունների հաստատման միջոցով, որոնք կախված են ազգամշակութային, տարիքային և այլ գործոններից: Այսօր իմաստաբանությունը վերածվել է տարբեր գիտությունների կարևոր հայեցակետերից մեկի, որն իր ազդեցությունն ունի լեզվաբանության մեջ՝ նշանակության տեսության մշակման գործում: Ընդհանուր, տրամաբանական և լեզվաբանական իմաստաբանությունները կապված են միմյանց հետ գիտակցության և նյութական ոլորտների վերաբերությամբ: Ընդհանուր իմաստաբանությունը ճանաչողական տեսության բաժիններից է, որն ուսումնասիրում է լեզվի և գիտակցության հարաբերությունները: Իմաստաբանության հայեցակարգերը նաև փիլիսոփայական բնույթ ունեն, որի մասին տեղեկանում ենք լեզվի Վ. Հումբոլդտի ուսմունքից, Հ. Շտայնթալի ազգային հոգեբանությունից, Սեպիր-Ուորֆի հարաբերականության տեսությունից և այլ աշխատություններից: Բառի իմաստային դաշտին վերաբերող տեսություններում նշանակությունը հաճախ մեկնաբանվում է որպես հարացույցի կամ շարակարգի բաղադրիչների հարաբերություն: Հարացույցների ուսումնասիրությունն առավել հստակ տարվել է Տրիր-Վայսգերբերի իմաստային դաշտերի տեսության մեջ: Դրա համաձայն՝ առանձին բառերի նշանակությունը կախված է դրա «հասկացական հարևանների» հետ, այլ կերպ ասած, իմաստային հարացույցի մյուս անդամներից: Այս մոտեցումն ավելի հստակ իր ձևակերպումն է ստանում Լ. Վայսգերբերի աշխատության մեջ, որում ասվում է. «Առանձին անդամի նշանակությունը կապվում է ամբողջի կառուցվածքային օրինաչափությունների հետ»: Ոչ թե ամբողջն է կազմվում առանձին ինքնուրույն մասերից, այլ նշանակությունն է առանձնանում դրանից և պայմանավորվելով դրանով ու դառնալով դրա անդամը՝ հասկացվում»: Այս փոխկապակցվածությունը Լ. Վայսգերբերը «դաշտի օրենք» է կոչում: Շարակարգայնությունն իր արտացոլումն է ստանում նախադասության մեջ բառերի «ինքնուրույնության անհնարին լինելու թեզում»: Վերջինի համաձայն՝ բառի նշանակությունը պայմանավորված է նախադասության իմաստով /տե՛ս Васильев, 1990: 65/:

Հաճախ նշանակության էության և նրա գործառույթների քննումը սահմանափակվում է բառի առարկայական վերաբերությամբ և առարկայական բովանդակությամբ: Այսպիսի մոտեցումը ենթադրում է, որ օբյեկտիվ է միայն այն, ինչ հարաբերության մեջ է մտնում առարկայական աշխարհի հետ: Այնուամենայնիվ, նշանակության էությունը սերտորեն կապված է մարդու գիտակցության և ընդհանուր գործունեության հետ: Գիտնականներից շատերը (Վ. Ջվեգինցև, Ա. Ռիֆինցևա, Ի. Սթեռնին) փորձում են համակցել վերը նշված տեսությունները: Նրանք նշանակության հասկացության մեջ են մտցնում բառի ու առարկայի, բառի ու հասկացության, բառի ու լեզվական համակարգի հարաբերությունները:

Բառի նշանակությունը յուրաքանչյուր անհատի կողմից հասարակական փորձի յուրացումն է: Այն, ինչ հասկացվում է «բառ» ասելիս, ընդհանուր է տվյալ լեզվով խոսող և հոգեբնախոսական որոշակի զարգացման հասած բոլոր մարդկանց համար: Այսպիսով, ձեռք է բերվում մի այնպիսի գործիք (բառը), որով «գծագրվում է» մեր գիտելիքը շրջապատող իրականության մասին: Համակարգված գիտելիքի մեջ են մտնում կենցաղայինը և գիտականը: Անձնային իմաստները հաճախ չեն համընկնում համակարգվածին, դրանք կա՛մ դրանցից ավել, կա՛մ պակաս են: Այս կապակցությամբ պետք է հաշվի առնել, որ համակարգված նշանակությունը հանդես է գալիս որպես նշանակության նկարագրման միջոց, որպես վերացականություն՝ անջատված լինելով լեզվական գիտելիքներից: Սակայն հարկ է ավելացնել, որ բառարանը ներկայացնում է համակարգված նշանակության միայն մի մասը, քանի որ լեզվակիրների իրական լեզվական կարողությունը սովորաբար ավելի զարգացած է: Այս նկատառմամբ հարկավոր է վեր հանել և նկարագրել իրական նշանակությունները՝ դրանք առավելագույնս մոտեցնելով լեզվակրի հնարավոր կարողություններին: Լեզվակրի հոգեկանի մեջ առկա նշանակությունների մեջ իմաստաբանի ճիշտ կողմնորոշման անհրաժեշտության և կարևորության մասին խոսել է Յ. Կարաույովը՝ նշելով, որ «իմաստային բաղադրիչների ընտրությունը և մեկնաբանումը չպետք է անցնի միջին լեզվակրի ընկալման մակարդակը»:

Բառի նշանակությունն արտացոլում է բառի ճանաչման այնպիսի աստիճանը, որը հատուկ է հասարակական գիտակցությանը տվյալ փուլում: Լեզվաբանն ուսումնասիրում և նկարագրում է բառի նշանակությունը որպես առարկայի մասին հասարակայնորեն ձեռք բերված գիտելիք: Բառն իր իմաստի մեջ պարունակում է հասարակության զարգացման տվյալ փուլում ձեռք բերված գիտելիքը: Ըստ հոգեբանների, աշխարհի մասին գիտելիքը չի տարբերվում բառային նշանակությունից: Բառը ոչ միայն նշանակում է առարկան, այլև վերլուծում այն՝ փոխանցելով սերունդների պատմական զարգացման ընթացքում ձևավորված փորձը:

Աշխարհի մասին մարդու լեզվական գիտելիքը հակադրվում է ոչ լեզվականին, այսինքն՝ այն գիտելիքին, որն առկա է գիտակցության մեջ զգայական-պատկերավոր ձևով:

Անհատական գիտակցության մեջ յուրացվող նշանակություններն ամբողջական են դարձնում իրականության զգայական տպավորությունները, որոնցում ամբողջանում են գործունեությունը և մոտիվների ու պահանջումների բավարարման կամ չբավարարման զգայական վերապրումները: «Իմաստ» և «նշանակություն» հասկացությունները գիտակցության մեջ բառի գրանցման աստիճանով են պայմանավորված: Նշանակության և իմաստի հակադրումը, որը լեզվաբանության մեջ իր պատմությունն ունի, հոգելեզվաբանության մեջ նույնպես ոչ շատ միանշանակ է բացատրվում: Այնուամենայնիվ, այստեղ հնարավոր է դառնում ուրվագծել այն ընդհանուր ուղղվածությունը, որը կապված է խոսողի անձնային իմաստների սահմանման և, որն ավելի կարևոր է, խոսքի ձևավորման ընթացքում դրանց որոշիչ դերի հաշվառման հետ: Այս առումով, համաձայնելով Ա. Լեոնտևի հետ, պետք է նշել, որ բառիմաստը նշանակության համանմանակն է, քանի որ երկուսն էլ արտացոլում են իմաստային ոլորտ, և նրանց կենտրոնում նրանց առաջացնող ու կրող խոսքային անհատն է:

Մարդու և բնության փոխհարաբերություններում նշանակությունը հանդես է գալիս որպես գիտակցության հոգեբանական միավոր: Այսպիսով, գոյություն ունեն նշանակության երկու հիմնական մակարդակներ. զգայական ընկալումների և կարգային կառույցների նշանակությունները, որոնք հայտնի են «լեզվական նշանակություն» անվամբ: Այս համակարգի բովանդակությունը համապատասխանում է ազգամշակութային առանձնահատկություններին: Վերջիններս արտահայտում են ստանում ազատ բառագուգորդումներում լեզվակրի գիտակցության բաղադրիչը լինելով: Լեզվակիրների գիտակցությունը նրանց կենսագործունեության և աշխարհընկալման արտացոլումն է: Լեզվական նշանների գործածումը մեծ ազդեցություն է թողնում մարդու լեզվունակության հոգեբանախոսական զարգացման վրա: Նշանակություն-իմաստ զույգում նշանակությունը հանդես է գալիս որպես նշանի կառուցվածքային գործառույթ, իսկ իմաստը՝ իրադրությամբ պայմանավորված ընկալում: Այս կամ այն հանրամշակութային լեզվակրի տեսակյունից միևնույն բաղադրիչը կարող է դիտարկվել և՛ որպես նշանակության մաս, և՛ իմաստային առանձնահատկություն:

Գիտակցության մեջ հասկացությունների և կարգերի գործածության ու գնահատման ձևերը, բառիմաստի ազգամշակութային առանձնահատկությունները, ինչպես վերը նշվեց, երևան են գալիս զուգորդային կապերում: Մարդու հոգեկանում զուգորդվում են զգայությունները, մտա-

պատկերները, իմաստներն ու հասկացությունները: Գիտակցության գործունեության ոլորտում զուգորդումներն իրենց դերով նշանակությունից հետո երկրորդ տեղն են զբաղեցնում: Զուգորդումները գործառական այն կապերն են, որոնք ապահովում են հոգեկան ձևերի տեղաշարժերը, կուտակումները, բաշխումներն ու կերպարափոխումները: Անմիջական զգայություններն իրենց արտացոլումն են ստանում նշանային համակարգի միջոցով, քանի որ զուգորդումները մտքի ընթացքն ապահովող տարրական գործողություններն են: Զուգորդային կապերը կազմակերպում, կարգավորում են գիտակցության բազմաբնույթ գործունեությունը: Գիտակցության ոլորտ ընկած ամեն մի նոր բառ (նշանակություն) իր տեղն է գտնում գիտակցության մեջ ամրակայված զուգորդումների ցանցում: Նշանակության լրացված, ամբողջականացված լինելը կախված է զուգորդումների թվից: Զուգորդումները կայանում են զուգորդվող կողմերի մեկ կամ մի խումբ հատկանիշների նմանության կամ նույնության հիմքով: Զուգորդման մտածական օրինաչափությունների առաջին գիտական դասակարգումները կատարվել են 18-րդ դարում Հարտլիի և Պրիստլիի կողմից առաջ քաշված ասոցիանիզմի հայեցակարգում /Pristley, 1775: 166/: Վերջինիս գաղափարները հետագայում իրենց զարգացումն ապրեցին իմացաբանական կիրառական և տեսական բնույթի խնդիրների լուծման ճանապարհին: Մտածական տարրերի ժամանակակից ճանաչողական գիտությունների ուսումնասիրությունը վկայում է, որ տարբերվում են իրադրական և կարգային պատճառականություն ունեցող զուգորդումներ կամ կապակցումներ: Իրադրական զուգորդումները, ի տարբերություն կարգայինների, երկու փուլով են իրականանում. ընդհանուր հատկանիշի բացահայտում ու իրադրության առանձնահատկության վերացարկում:

Զուգորդումների մեխանիզմների կայացման շնորհիվ «հին գիտելիքը» ճանապարհ է բացում նոր հասկացության ստեղծման համար: Հասկացությունները զուգորդելիս կարող ենք հենվել դրանց բառահնչյունական կազմության, օրգանական ծագման կամ որևէ անհատական որակի վրա (գույն, միջավայր և այլն): Որակական այս առանձնահատկությունները կարող են վերածվել նշանակության: Կախված նրանից, թե ինչ աստիճանի է հասել հասկացության յուրացումը տվյալ լեզվական գիտակցության կողմից, կամ ինչպիսին է հասկացության կարգային կառուցվածքը, ինչ իրադրական միջավայրում է այն յուրացվել, դրա կազմած զուգորդումները կարող են լինել լեզվական և արտալեզվական: Արտալեզվական զուգորդումներն արտահայտվում են ժողովրդական բանահյուսության, արվեստի և մշակույթի մեջ՝ ներկայացնելով ազգի և անհատի հոգեբանությունը: Լեզվական զուգորդումներն առանձնանում են ձևաբանական, հնչյունային, գործառական կամ հաս-

կացական լինելով: Հետևաբար, բառի յուրացումը սերտորեն կապված է լեզվական գիտակցությունը ձևավորող օնթոգենետիկ և ֆիլոգենետիկ գործոնների ամբողջության հետ: Չուգորդական կապերը որպես լեզվական նշանի հոգեբանական ներուղղման և իմաստավորման մեխանիզմ դիտելը տրամաբանորեն հանգեցնում է իմաստի էության բացահայտմանը: Յուրաքանչյուր նոր նշանակություն, ընկնելով գիտակցության ոլորտ, իր տեղն է գտնում զուգորդային «ցանցի» մեջ: Որքան մեծանում է զուգորդումների թիվը, այդքան ավելի ամբողջական է դառնում նշանակությունը: Հետևաբար, նշանակության/իմաստի յուրացման աստիճանը կախված է նաև զուգորդումների թվից: Այսպիսով, զուգորդական կառույցների դերն ու գործառույթը նոր հետազոտական հնարավորություններ է ընձեռում լեզվի յուրացման ուսումնասիրության ոլորտում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Pristley J. Hartley's theory of the human mind: on the principle of the association of ideas. London: Printed for J. Johnson, 1775.
2. Выготский Л. С. Собрание сочинений. Москва: Педагогика, 1981-1988.
3. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика. Москва: Гуманитарные науки, 1990.
4. Гальперин П. Я. Введение в психологию. Москва, 1976.
5. Куликов Л. Психология сознания. СПб.: Питер, 2001.
6. Леонтьев А. А. Деятельность, сознание, личность: учебное пособие. Политиздат, 1975.
7. Леонтьев А. А. Деятельность и сознание. Москва: Политиздат, 1965.
8. Сеченов И. М. Рефлексы головного мозга // *Элементы мысли*. СПб.: Питер, 2001.
9. Тарасов Е. Ф. Методологические проблемы исследования речевого мышления. Москва: Наука, 1985.
10. Кодухов В. Общее языкознание. Москва: Наука, 1976.

Ր. ԱՐԱԿԵԼՅԱՆ – *Психолингвистические аспекты лингвистического сознания.* – Данная статья посвящена изучению психолингвистических аспектов языкового сознания. Языковое сознание, как и другие его виды, функционирует в индивидуальном сознании как средство вербального выражения носителей языка. Самой важной функцией языкового сознания является познание и выражение объективной реальности. Употребление и оценка понятий и категорий, а также национально-культурные особенности значения слов

проявляются в ассоциативных связях, существующих в сфере сознания. Вышесказанное позволяет сделать вывод о том, что изучение языкового сознания необходимо начать с исследования внутренней структуры сознания.

Ключевые слова: языковое сознание, коммуникация, речевая деятельность, категориальные структуры, мышление, ассоциативные связи, значение

R. ARAKELYAN – *The Psycholinguistic Aspects of Linguistic Consciousness.*

– The paper deals with the study of psycholinguistic aspects of linguistic consciousness, which is a means of speakers' verbal expression. The most significant function of linguistic consciousness is the cognition and reflection of objective reality. The estimation of concepts and the use of categorial constructions are vividly expressed in associative links. This is the reason why we need to study the structure of consciousness before expanding on the nature of linguistic consciousness.

Key words: linguistic consciousness, communication, speech activity, categorial structures, mentality, associative links, meaning

Received: 28.03.2022

Revised: 18.04.2022

Accepted: 17.06.2022

Աննա ԿՆՅԱԶՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարան

ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ ԽՈՍՈՒՅԹԻ ԺԱՆՐԱՅԻՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ

Սույն հոդվածում քննարկվում է անեկդոտի ժանրը, քանի որ այն հատուկ հետաքրքրություն է ներկայացնում լեզվաբանության համար որպես հաղորդակցական վարքի նմուշ-օրինակի հետազոտության առանձնահատուկ աղբյուր, որը թույլ է տալիս վեր հանել հանրամշակութային զանազան կարծրատիպեր: Անեկդոտները բանահյուսական կայուն կառուցվածքներ են. դրանք արտացոլում են հավանության արժանացած վարքի, ակնկալելի ձևերը՝ հնարավորություն ընձեռելով հումորի լույսի ներքո տեսնելու որոշակի դիրքորոշումներ: Հումորն այս կամ այն ձևով գոյություն ունի ցանկացած մարդու, կոլեկտիվի, երկրի, ազգի կյանքում. այն մարդկանց հաղորդակցության միջոց է, որը հնարավորություն է ընձեռում քննարկելու սոցիալ-հոգեբանական լուրջ հիմնախնդիրներ: Վերլուծության արդյունքները թույլ են տալիս փաստել, որ անեկդոտներում արտացոլվում է աշխարհի յուրահատուկ ազգային պատկերը, և անեկդոտը կարելի է դիտարկել որպես միջանձնային հաղորդակցության միջոցներից մեկը:

Բանալի բառեր. երգիծական խոսույթ, անեկդոտ, ժանր, հումոր, կոմիկական, կարծրատիպ, «կենցաղային» անեկդոտ

Երգիծական խոսույթը դիտարկվում է որպես հաղորդակցային բարդ երևույթ, որը պատկերացում է տալիս հաղորդակցության մասնակիցների և նրանց բնութագրերի վերաբերյալ: Այն բնութագրվում է իրականության նկատմամբ առանձնահատուկ երգիծական վերաբերմունքով:¹

Երգիծական խոսույթի հիմնական ժանրը «կատակաբանությունն» է: Սովորաբար երգիծական հաղորդագրություն ուղարկողն ակնկալում է, որ խոսակիցը կճանաչի տվյալ խոսքային ժանրը, կառանձնացնի ակնկալվող տեղեկատվությունը և իր ըմբռնումը կդրսևորի ծիծաղով ու ժպիտով: Կոմիկականի, հետևաբար և հումորի հիմնական հատկանիշը ծիծաղն է, որը բնածին արձագանք է և իր հուզական երանգավորմամբ և առաջացման պատճառներով՝ բավականին բազմազան: Տեքստը հասկանալու համար հասցեատերը պետք է ծանոթ լինի այդ ժանրին: Ակնհայտ է, որ կատակը հազիվ թե համապատասխան ձևով ընկալվի ու

հասկացվի, եթե հասցեատերը պատկերացում չունի հասարակական կարծրատիպերի և տվյալ ժողովրդի մշակույթում ամրակայված ավանդույթների փոխադարձ սերտ կապի մասին:

Մարդիկ գիտեն հասարակական կարծրատիպերի, ավանդույթների փոխադարձ կապի մասին, որոնցից բխում է կատակը, և առանց որոնց այն չի ընկալվի /տե՛ս Шмелева, Шмелев, 1998/:

Հումորը, համարվելով խմբային նույնականացման միջոց, թույլ է տալիս կրճատել սոցիալական հեռավորությունը: Այն հաղորդակցության մասնակիցների կողմից իրականացվում է՝ համընդհանուր արժեքներին, կարծրատիպերին դիմելու հաշվին: Հումորն արտացոլում է մշակութային արժեքներ, կարծրատիպեր և նպաստում է ներխմբային համախմբվածությանը: Հումորի ընկալումը կախված է երեք գործոններից՝ հաղորդակցական իրավիճակից, հաղորդագրություն ուղարկողից և այն ստացողից:

Յու. Վ. Շչուրինան, դիտարկելով երգիծական խոսքային ժանրերը, նրանց մեջ առանձնացնում է *կատակը, անեկդոտը շփման կենցաղային մակարդակում, երգիծական ասացվածքը, երկխոսական մանրապատմը, մակագիրը (էպիգրամը)* /Щурина, 1999: 151/:² Յուրաքանչյուր կատակ և անեկդոտ հումորի, հեգնանքի կամ երգիծանքի ուղղվածություն ունի, սակայն, ի տարբերություն կատակի, հումորի, հեգնանքի և երգիծանքի, որոնք ասես ցրված են ամբողջ տեքստում, անեկդոտը ստեղծագործության կառուցվածքում պահպանում է ինքնուրույնությունը: Ավելին՝ անեկդոտը սահմանափակ ծավալով ամբողջական տեքստ (կամ տեքստի ինքնուրույն տարր) է՝ կոմիկական բովանդակությամբ /Санников, 1999: 23/:³ Կատակը ծնունդ է առնում համատեքստից, իսկ անեկդոտն ինքն է ստեղծում համատեքստ: Հետևաբար ո՛չ բովանդակությունը, ո՛չ սյուժեն, ո՛չ ուղղակի կամ քողարկված իմաստը չեն բնորոշում անեկդոտը որպես կոմիկականի հատուկ ձև, այլ պատասխան ռեակցիա, որը որոշվում է, առաջին հերթին, անեկդոտ պատմելու գործընթացի ներփակ լինելու ամբողջ համատեքստով:

Անեկդոտի նախապատմությունը հասնում է եվրոպական մշակույթի, բյուզանդական պատմության խորքերը, որտեղից էլ ծագել է այդ բառը՝ հունարեն *“anecdotos”* (ἀνεκδοτον)՝ *չտպված, չիրարարակված, հասարակությանն անհայտ ստեղծագործություն*, որն առաջին անգամ կիրառվել է լոյս ընծայված հնագույն ձեռագրերի առնչությամբ /Пельцер, 1899/:⁴ Հետագայում անեկդոտը սկսեց նշանակել հեղինակների, առավելապես պատմաբանների կողմից չհիշատակված որևէ բնութագրական փաստ, դեպք: Կամենալով միմյանց զարմացնել իրենց քաջատեղյակությամբ՝ պատմաբանները ճոխացնում էին իրենց աշխատությունները տարբեր մանրամասներով, որոնք ոչ միայն ոչ մի առնչություն չունեին պատմու-

թյան հետ, այլև հաճախ երևակայության ոլորտից էին: Պատմական մանրամասներին համահավասար այդ եզրույթի ներքո սկսեցին ենթադրվել առհասարակ քիչ թե շատ հետաքրքիր առանձին փաստեր, գլխավորապես սրամիտ պատմություններ, որոնք ապշեցնում էին իրենց անսպասելիությամբ և թեթևությամբ: Անգլիական լեզվամշակույթում համանման հասկացությունը բնութագրվում է *joke, canned joke, funny story* բառամիավորներով: Գոյություն ունեն մի քանի հատուկ եզրույթներ, որոնք բնորոշում են “*joke*”-ի տարբեր տեսակները՝ *numskull tale, ethnic slurs*:⁵ Հայերենում բոլորն էլ (*anecdote, joke, canned joke, funny story, numskull tale, ethnic slurs*) կոչվում են *անեկդոտ*, որը նշանակում է կարճ, զվարճալի, սրամիտ պատմություն ծիծաղաշարժ կամ արտասովոր դեպքի մասին /Աղայան, 1976/: Ժամանակակից անեկդոտները պատմականորեն ծնունդ են առել նշանավոր և մեծ մարդկանց կյանքի ծիծաղաշարժ պատմություններից: Անեկդոտն իր հերոսներին անդադար հավասարեցնում է սովորական մարդկանց և զրկում նրանց վեհությունից:

Մի կողմից անեկդոտը պարզ, հաճախ նույնիսկ պարզունակ թվացող կարճ պատմություն է առօրյա կյանքի մասին, մյուս կողմից՝ աշխարհի առաջատար մարդաբանների, փիլիսոփաների, բանասերների և հոգեբանների մանրակրկիտ հետազոտությունների առարկա: Ժամանակակից անեկդոտները ներկայանում են որպես բազմակողմանի երևույթներ, որոնք լեզվաբանական, գրականագիտական, սոցիոլոգիական, մշակութաբանական, հոգեբանական և պատմաքաղաքական վերլուծությունների առարկա են դառնում /Терц, 1978; Дружинин, Савченко, 1996; Карасик, 1997; Шмелева, Шмелев, 2003/: Անեկդոտը ժանր է, որն առանձնակի կարևորություն ունի լեզվամշակույթն ուսումնասիրողների համար: Դրա առանձնահատկությունը պայմանավորված է երկու հանգամանքով: Առաջին՝ անեկդոտը գտնվում է խոսքային և գրական ժանրերի սահմանագծում, այսինքն՝ լինելով բանահյուսական ժանր՝ այն ոչ թե արհեստավարժ ստեղծագործողների, այլ շարքային մշակութակիրների հավաքական փորձն է: Երկրորդ՝ անեկդոտի տեքստերում իրացված աշխարհի պատկերին հատուկ է համընդհանրությունը, քանի որ անեկդոտն արտացոլում է հասարակության կեցության նշանակալի բոլոր կողմերը՝ կյանքը, մահը, առողջությունը և այլն:

Ի տարբերություն գրական անեկդոտի՝ «կենցաղային» անեկդոտը բացառապես խոսքային (այլ ոչ թե գրական) ժանր է: Պետք է տարանջատել անեկդոտ պատմելը՝ որպես բանավոր խոսքային երևույթ, և անեկդոտի տեքստը՝ այն, ինչ վերարտադրվում է տվյալ խոսքային ժանրը իրացնելիս: Երբ մարդը անեկդոտ է պատմում, ենթադրվում է, որ ինքն է հորինել այդ կատակը: Իհարկե, կարող է այնպես պատահել, որ մարդը կրկնի ուրիշի անեկդոտը՝ այն ներկայացնելով որպես իրենը:

Մինչդեռ անեկդոտը, եթե նույնիսկ մարդն ինքն է հորինել, նա պետք է պատմի որպես ուրիշներից լսած: Դրանով իսկ անեկդոտը բնութագրվում է վերարտադրելիությամբ. այն անեկդոտ պատմելու խոսքային ժանրում նոր չի ստեղծնվում, այլ վերարտադրվում է /Шмелева, Шмелев, 2002/: Այդ առումով անեկդոտ պատմելը որոշ չափով հիշեցնում է խոսքային այն ժանրերը, որոնցում օգտագործվում են կաղապարային բանաձևեր: Թեև պատմողն անեկդոտը մատուցում է որպես ուրիշներից լսած, նա միաժամանակ հույս ունի, որ այն լսարանին ծանոթ չէ, որ լսողները (ծայրահեղ դեպքում նրանց մի մասը) նախկինում այն չեն լսել: Այս առումով անեկդոտի տեքստը չի կարող դիտվել որպես լեզվակաղապար բառիս բուն իմաստով: Այն բնութագրվում է ոչ միայն վերարտադրելիությամբ, այլև խոսքային հաղորդակցության մասնակիցներին հայտնի լինելով: Եթե անեկդոտը, պարզվում է, ծանոթ է բոլոր լսողներին, ապա կարելի է համարել, որ անեկդոտ պատմելը կայացել է (և այդ իմաստով ժանրը չի խաթարվել), սակայն եղել է «անհաջող» /Шмелева, Шмелев, 1998/: Անեկդոտի տեքստի բազմակի վերարտադրելիությունը, որը նաև թույլ է տալիս որոշ չափով տարբերակային փոփոխություններ անել՝ կախված հասցեատիրոջից կամ հաղորդակցական իրավիճակից, մերձեցնում է անեկդոտը խոսքային այնպիսի ժանրերի, ինչպիսիք են՝ գրական անեկդոտն ու առակը: Սակայն այդ ժանրերը տարբերվում են գործող անձանց կազմով և նրանց ներկայացման ձևերով: Հայտնի քաղաքական գործիչները, մարզիկները և հեռուստահաղորդավարները մշտապես մեջբերում են անեկդոտներ, որը թույլ է տալիս խոսել անեկդոտների միջտեքստային ակտիվ կապի մասին:

Անեկդոտը ժողովրդական բանավոր ստեղծագործության հնագույն ժանր է: Անեկդոտի բնորոշ գծերից է անանուն լինելը, քանի որ երբեմն անեկդոտի հեղինակի անունը պարզվելու դեպքում անգամ, միևնույն է, չի փոխվում ժանրի բնույթը. չէ՞ որ յուրաքանչյուր մարդ դառնում է տվյալ հեղինակի համահեղինակը. նա իրավունք ունի պատմելու այդ անեկդոտը՝ յուրովի՝ փոփոխության ենթարկելով տեքստը: Անեկդոտում հեղինակային ամրագրված տեքստ գոյություն չունի, ինչպես ժողովրդական երգում է կամ հեքիաթում: Սակայն, ինչպես հեքիաթը, անեկդոտը մեծ թվով տարբերակներ ունի: Անեկդոտի և բանահյուսական ձևերի մյուս ընդհանուր գիծն այն է, որ այն խոսքային արվեստի ձևերի ստեղծագործական համադրության պտուղ է, քանի որ պատմողը ոչ միայն դրա խոսքային տեքստի համահեղինակն է, այլև յուրատեսակ դերասան /Каган, 1996/: Սա թույլ է տալիս անեկդոտը դիտարկել որպես բանահյուսության վերափոխված տեսակ: Գեղագիտական տեսանկյունից անեկդոտը պատկանում է կոմիկականի ոլորտին. դրա գեղարվեստական արժեքը որոշվում է ժպիտ կամ ծիծաղ առաջացնելու կարողությամբ:

Անեկդոտը, ինչպես և ցանկացած տեքստ, որը պատկանում է այս կամ այն ժանրին, օժտված է կառուցվածքով, ձևով ու բովանդակությամբ: Անեկդոտը կարելի է դասել նախադեպային տեքստերի շարքին, քանի որ դրանցում արտացոլվում են ոչ միայն զանազան կարծրատիպեր, այլև աշխարհի ազգային պատկերը: Կարծրատիպային հատկանիշների հարաբերակցությունն էլ հենց անեկդոտի ինքնատիպության վկայությունն է որպես խոսքային շփման ժանր, որպես խոսքի մշակույթի երևույթ:

Անեկդոտը իր ձևերի ողջ առատությամբ ու բազմազանությամբ հանդերձ՝ ունի ժանրի անփոփոխ կառուցվածք, որը թույլ է տալիս այն տարբերել խոսքարվեստի ժանրային մյուս կազմավորումներից, իսկ դրա շրջանակներում՝ լավ անեկդոտը միջակից կամ վատից: Առաջին հերթին՝ դա հակիրճությունն է: Որքան կարճ է անեկդոտը, այնքան ավելի է համապատասխանում ժանրային բնութագրին: Բացի այդ՝ անեկդոտի սյուժետային կառուցվածքը սովորաբար հնարավորինս հստակ է: Այն ենթադրում է ինտրիգի առաջադրում, անկանխատեսելի ավարտով գործողության ծավալում, անսպասելի հանգուցալուծում: Այսպիսով, անեկդոտի տեքստը, ինչպես նախնական բանավոր, այնպես էլ հաջորդող գրավոր ձևով, գրեթե միշտ կառուցվում է երկբաղադրիչ սկզբունքով՝ ունի նախադրություն և հանգուցալուծում, կամ սկիզբ և ավարտ: Սկիզբը լսողին ծանոթացնում է բովանդակությանը, թեմային, ինտրիգին, ստեղծում սպասման լարվածություն: Միևնույն ժամանակ, անեկդոտի հանգուցալուծումը, անկախ ամբողջ տեքստի ծավալից, միշտ պետք է լինի անսպասելի, հաճախ տարօրինակ, որն էլ սովորաբար անեկդոտը դարձնում է ծիծաղելի: Այսպիսով՝ անեկդոտի ժանրային էությունը հանգեցնում է կարճ պատումի անսպասելի սրամիտ ավարտին: Պատումն ինքը կարող է ունենալ ցանկացած խոսքային կառուցվածք: Սակայն իրագործվում է որպես սրամիտ խաղ: Անեկդոտի էությունը կարելի է հանգեցնել համատեքստի անսպասելի փոխարինմանը, որը ոչ խոսքային իրավիճակի լարվածությունը հանում է խոսքային եղանակով:

Էապես կարևոր է նաև անեկդոտի ժանրային սահմանների որոշարկումը: Ակներև է, որ անեկդոտը կարող է ծնունդ առնել ցանկացած բանահյուսական-գրական ժանրից կամ, ընդհակառակը, փոխակերպվել գեղարվեստական ցանկացած ժանրի, որում կոմիկականի էական տարր է բառախաղը կամ իրադրային խաղը: Այլ կերպ ասած՝ անեկդոտը կարող է կիրառել ցանկացած ժանրային ձև՝ դրա հետ մեկտեղ մնալով անեկդոտ: Հատկապես դժվար է հասկանալ, թե անեկդոտի բանահյուսական ժանրերը ինչպես են գոյատևում ժամանակակից զանգվածային հասարակության պարագայում և համագործակցում արվեստի, քաղաքականության, գաղափարախոսության, առօրեականության հետ: Կյան-

քի ու անեկդոտի միջև տարբերությունն ահռելի է, և դրանք իրար խառնելն անհնարին է: Թերևս այդ է պատճառը, որ այն ընկալվում է որպես նորմից շեղում: Որքան մեծ է անեկդոտի և կյանքի միջև եղած տարբերությունը, այնքան ավելի հավանական է, որ անեկդոտը կապրի և կզարգանա /Карасик, 2002/: Անեկդոտը նման է ոչինչ չպարտավորեցնող կատակին և բառախաղին, որոնց նշանակությունը (առերևույթ) զուտ գեղագիտական է. ցրել առօրյա տաղտկալի միօրինակությունը կյանքի անսովոր ինչ-որ մանրամասների սրամիտ նկարագրությունով: Ստեղծագործության այս ձևերում կարևոր է նաև այն, որ հեղինակի ինքնությունն այստեղ էական չէ, այն ասես պարտադիր չէ, քանի որ ի սկզբանե անեկդոտի կամ կատակի ժանրը իր նկատմամբ լուրջ վերաբերմունք չի ենթադրում: Այն էական նշանակություն չունի, այն հպանցիկ անշահախնդիր զվարճախաղ է, որը ոչ մի նպատակ չի հետապնդում, որպես պարզև բավական է նույնիսկ թեթև ժպիտը /Шмелева, Шмелев, 2002/:

Անշուշտ, անեկդոտներից շատերը կարող են ունենալ հասարակության լայն խավերի համընդհանուր հասցեատեր, սակայն կան նաև անեկդոտներ, որոնք նախատեսված են որոշակի լսողի համար:

Հաշվի առնելով անեկդոտների թեմատիկան՝ դրանք կարելի է հանդիպադրել «աբսուրդային և իրական» հատկանիշներով:⁶ Աբսուրդայինը՝ այսինքն՝ անհեթեթը, անմիտը, հատուկ իրավիճակի հատկանիշ է, երբ ինչ-որ բան հակասում է առողջ բանականությանը, կենսափորձին, տրամաբանությանը, սակայն, դրանով հանդերձ՝ համարվում է հավանական կամ իրականում գոյություն ունեցող: Կոմիկական անհեթեթության յուրահատկությունն այն է, որ չնայած իրավիճակի անհեթեթությանը, այն չի «դիպչում» հասցեատիրոջը:

Անեկդոտը կարող է լինել հաջող կամ անհաջող, և դա մեծապես պայմանավորված է մեկնաբանողի ճաշակով ու արվեստով: Անեկդոտը չի միջամտում իրադարձությունների իրական ընթացքին, թեև խաղարկում է դրանք առանձին դրվագներով: Անեկդոտը ներքաշում է կյանքի խառնաշփոթ կողմերը, որոնք առաջանում են դրա բնական ընթացքի խաթարման հետևանքով: Այն ի ցույց է դնում ամենքին անսովոր մի դրվագ՝ առաջարկելով դա համարել սովորական: Այսինքն՝ անեկդոտը մեր իսկ հարաբերությունների, հակումների և թերությունների, մեր ամբողջ խայտաբղետ ու բազմազան կյանքի, կարծրատիպերի արտացոլումն է /Санников, 1999/:

Բոլոր անեկդոտները կարելի է դասակարգել տարբեր չափորոշիչների հիման վրա՝ առավել հաճախադեպ հատկանիշներն են թեմատիկան և աղբյուրը: Առանձնացվում են կենցաղային, քաղաքական, առողջապահական, բանակային, թատերական անեկդոտներ, հարբեցողների, անհավատարիմ ամուսինների, տարբեր ազգությունների և սոցիալական

խմբերի ներկայացուցիչների մասին անեկդոտներ:

«Կենցաղային» անեկդոտները գոյատևում են տասնամյակներ, հարյուրամյակներ, անգամ հազարամյակներ շարունակ և մի ժողովրդից փոխանցվում են մյուսին: Հին և նոր, կենսունակ, հավերժափոփոխ և նորացվող անեկդոտներ հավաքելը երբեք չի կարող ավարտված համարվել: «Կենցաղային» անեկդոտը դիտարկում է փաստերը, կարծրատիպերը առօրյա կյանքի կտրվածքով, որտեղ ամեն ինչ անդադար փոփոխվում է: Անեկդոտը փաստերն արժեքների չի վերածում, քանի որ այն պատմում են միայն ծիծաղեցնելու համար: Անեկդոտի գլխավոր խնդիրը ծիծաղն է և պատճառած առանձնահատուկ հաճույքը և ոչ թե նրա ճշմարիտ լինելը: Անեկդոտի համար ծիծաղը գրավական է, որը հաստատում է դրա հետագա կյանքի իրավունքը:

«Կենցաղային» անեկդոտներում ծաղրի են ենթարկվում մարդկային թուլությունները՝ հիմարությունը, ժլատությունը, սնափառությունը, զվարճալի ձևով են ներկայացվում ընտանեկան բախումները և մարդկային հարաբերությունները: Անեկդոտի արտահայտչաձևերն անսահմանորեն բազմազան են: Դա կարող է լինել մեկ արտահայտություն, կարող է լինել երկխոսություն, հարց ու պատասխան, սակայն հաճախ դա բառախաղ է:

Այսպիսով՝ անեկդոտը ոչ միայն երգիծական տեքստ է, այլև ժանրային նախադեպային տեքստ, որն ունի յուրօրինակ կառուցվածք և երգիծական տպավորության իրացման զանազան ձևեր: Անեկդոտները տեքստեր են, որոնք խտացնում են հանրամշակութային կարծրատիպերը և կենցաղային գնահատողականությունը:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Գոյություն ունեն երգիծական խոսույթի բնութագրական հետևյալ հատկանիշները.

- արդիական հասկացույթները մեղմ ձևով վերաիմաստավորելու և տարածությունը կրճատելու ձգտումը,
- ծիծաղաշարժ վարքի որոշակի ձևանմուշների առկայությունը, որոնք ընդունված են տվյալ լեզվամշակույթում,
- շփման մասնակիցների՝ լուրջ զրույցից խուսափելու հաղորդակցային մտադրությունը /Красик, 2002: 252/:

2. Դ. Բոքսերն ու Ֆ. Կորտես-Կոնդեն առանձնացնում են կենցաղային հումորի երեք տեսակ՝ *teasing, joking about an absent other, self-denigrating joking* /Boxer, Cortes-Conde, 1997/:

3. Անեկդոտի՝ որպես մշակութային բացառիկ երևույթի առանձնահատկություններից կարելի է նշել հետևյալները.

- անեկդոտը շատ տարողունակ ձևով արտացոլում է իր էությունը, որի շնորհիվ էլ չի պահանջում իմացական մեծ լարվածություն,
- անեկդոտը (մասնավորապես գենդերային թեմատիկայով) ներկայացվում է խոսակցական, կենցաղային լեզվով, որի շնորհիվ հասկանալի է դառնում տարբեր սոցիալական խավերի և խմբերի համար,
- անեկդոտի շնորհիվ ծիծաղի առարկան պարզեցվում է, դառնում ավելի հասկանալի, մատչելի, բացատրելի, որը մի կողմից վերացնում է լարվածությունը առարկայի նկատմամբ, իսկ մյուս կողմից՝ անկասկած ամրապնդում գոյություն ունեցող կարծրատիպը,
- անեկդոտն առաջ է բերում հաճելի հուզական արձագանք՝ ծիծաղ, որով էլ բացատրվում է դրա գոյության երկարատևությունը,
- անկախ տարիքից, սոցիալական կարգավիճակից, սեռական պատկանելությունից՝ յուրաքանչյուր մարդ իր և հակառակ սեռի հարաբերություններում այսպես թե այնպես ներգրավված է, հետևաբար տղամարդկանց և կանանց կենսագործունեության տարբեր կողմերի մասին անեկդոտները նրա համար արդիական կմնան:

4. XX դարի ընթացքում ի հայտ եկան «**անեկդոտ**» եզրույթի տարբեր ընկալումներ: Համաձայն պարզ ձևերի հանրագիտարանի՝ անեկդոտը “*anecdote*” կարճ, հաճախ բարոյախրատական պատմություն է նշանավոր մարդկանց մասին և ներկայացնում է անեկդոտի հերոսին որպես որոշակի հանրային խմբի կամ ժամանակաշրջանի ներկայացուցիչ /Koch, 1994: 123-131/: Իսկ ըստ գրականագիտական համառոտ հանրագիտարանի՝ անեկդոտ ասելով ենթադրվում է բազմաբովանդակ բանավոր ոչ մեծ կատակապատում՝ անսպասելի ու սրամիտ վերջաբանով /Краткая литературная энциклопедия, 1962-1978/: Անեկդոտը նաև սահմանում են որպես անսպասելի սրամիտ վերջաբանով պատմություն, որտեղ մշտապես գործող անձինք բոլոր լեզվակիրներին քաջաձանոթ կերպարներ են /Шмелева, Шмелев, 2003: 23-30/:

5. “*Numskull tale*” եզրույթը համապատասխանում է ճանապարհորդների մասին պատմություններին: Անգլալեզու գրականության մեջ այն նաև հաճախ կիրառվում է «ազգային» անեկդոտները հետազոտելիս, այսպես օրինակ՝ լեհերը ամերիկյան անեկդոտներում: Իսկ “*ethnic slurs*” հոմանիշ եզրույթով նշվում են ինչպես տվյալ մշակութային խմբում գոյություն ունեցող կարծրատիպերը, որոնց քաջաձանոթ են մշակութային այդ խմբի բոլոր անդամները, այնպես էլ տեքստերը, որոնցում այդ կարծրատիպերը կիրառվում են, ինչպես օրինակ՝ ամերիկացիների պատկերացումներում լեհերը կեղտոտ և հիմար ազգ են /Санников, 1999: 427/:

6. Անեկդոտները կարող են նաև դասակարգվել. 1) ըստ խեղկատակային, կատակային, կիսալուրջ տոնայնության հատկանիշների հա-

րաբերակցության, 2) ըստ բարեկամասիրական, բարեհաճ, անբարեհաճ, թշնամական վերաբերմունքի հատկանիշների հարաբերակցության, 3) ըստ անեկդոտի հիմքում ընկած հիմնախնդրային իրավիճակի բնույթի, 4) ըստ անեկդոտի գլխավոր գործող անձի նկատմամբ պատմողի և լսողի վերաբերմունքի, 5) ըստ խոսույթի մասնակիցների սոցիալական տիպի, որին ուղղված է տվյալ անեկդոտը /Карасик, 1997/:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Աղայան Է.Բ. Արդի հայերենի բացատրական բառարան, Երևան, 1976:
2. Boxer D., Cortes-Conde F. From Bonding to Biting: Conversational Joking and Identity Display // *Journal of Pragmatics*. New York: John Wiley & Sons, 1997, № 27.
3. Koch W. A. Simple Forms: an encyclopaedia of simple text-types in lore and literature. Bochum: Universitätsverlag Dr. Norbert Brockmeyer, 1994.
4. Дружинин В.Н., Савченко И.А. Анекдот как зеркало русской семьи // *Психологическое обозрение*. М., 1996, № 1 (2).
5. Краткая литературная энциклопедия /Гл. ред. А. А. Сурков/. В 9 т. М.: Сов. энцикл., 1962 - 1978.
6. Карасик В.И. Культурные доминанты в языке // *Языковая личность: культурные концепты*. Волгоград – Архангельск, 1996.
7. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград: Перемена, 2002.
8. Карасик В.И. Анекдот как предмет лингвистического изучения // *Жанры речи*. Саратов: Изд-во ГосУНЦ “Колледж”, 1997.
9. Пельтцер А. П. Происхождение анекдотов // *Сб. Харьк. ист.-фил. об-ва*, т.11. Харьков, 1899.
10. Санников В.З. Русский язык в зеркале языковой игры. М.: Языки русской культуры, 1999.
11. Терц А. Анекдот в анекдоте // *Синтаксис*, № 1. Париж, 1978.
12. Шмелева Е.Я., Шмелев А.Д. Фоновые знания в русском анекдоте // *Доклады международной конференции “Диалог”*. М., 2003.
13. Шмелева Е.Я., Шмелев А.Д. Русский анекдот. Текст и речевой жанр. М.: Языки славянской культуры, 2002.
14. Шмелева Е.Я., Шмелев А.Д. Рассказывание анекдота как жанр современной русской устной речи // *Труды Международного семинара “Диалог 98” по компьютерной лингвистике и ее приложениям*, т. 1. Казань, 1998.
15. Щурина Ю.В. Речевые жанры комического // *Жанры речи*. Саратов: Изд-во ГосУНЦ “Колледж”, 1999, вып. 2.

А. КНЯЗЯН – Жанровые особенности юмористического дискурса. – В данной статье рассматривается жанр анекдота, представляющий особый интерес для коммуникативной лингвистики как источник исследования моделей коммуникативного поведения, который позволяет выявить социокультурные стереотипы. Анекдот является не просто юмористическим текстом, но и жанровым прецедентным текстом, обладающим своеобразной структурой и различными способами реализации комического эффекта.

Ключевые слова: юмористический дискурс, анекдот, жанр, юмор, комический, стереотип, «бытовой» анекдот

A. KNYAZYAN – Genre features of humorous discourse. – The paper discusses the genre of anecdote, which is of particular interest to communicative linguistics as a special source for the study of models of communicative behaviour, which makes it possible to identify sociocultural stereotypes. An anecdote is not just a humorous text, but also a precedent text with a peculiar structure and various ways of implementing a comic effect.

Key words: humorous discourse, anecdote, genre, humour, comic, stereotype, “everyday” anecdote

Received: 10.03.2022

Revised: 25.04.2022

Accepted: 17.06.2022

Աննա ԿՆՅԱԶՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարան

Վարդուհի ՂՈՒԿԱՍՅԱՆ

Երևանի պետական բժշկական համալսարան

**ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ
ԴԻՍԿՈՒՐՍԱՅԻՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ**

Սույն հոդվածում քննարկվում են դիվանագիտական գրագրության առանձնահատկությունները: Միջազգային կյանքի կարևոր խնդիրները շոշափող զգալի թվով դիվանագիտական փաստաթղթեր են լայնորեն հրատարակվում, որոնք լուրջ ազդեցություն ունեն համաշխարհային ասպարեզում պետության իմիջի ձևավորման և հեղինակության վրա: Դիվանագիտական գրագրությունն իրականացվում է արարողակարգի ավանդական կանոններին համապատասխան, որոնք մշակվել են տարիներով և այժմ ընդունված են միջազգային գործունեության մեջ: Դիվանագիտական հաղորդակցությունը ուղղված է ոչ միայն իրավիճակի օբյեկտիվ նկարագրմանը, այլև ներգործելուն և համագործակցություն հաստատելուն:

Բանալի բառեր. *դիվանագիտական փաստաթղթեր, դիվանագիտական դիսկուրս, անձնական նոտա, վերբալ նոտա, հուշագիր, հոշակագիր, կոմյունիկե*

Դիվանագիտական փաստաթղթերը պետության դիվանագիտական գործունեության առաջնահերթ ձևերից են՝ իր արտաքին քաղաքականության նպատակներն ու խնդիրներն իրականացնելիս: Դիվանագիտական գրագրությունն իրականացվում է արարողակարգի ավանդական կանոններին համապատասխան, որոնք մշակվել են տարիներով և այժմ ընդունված են միջազգային գործունեության մեջ /Wood, 1976/: Դիվանագիտական փաստաթղթերը կարող են նախատեսված լինել սեփական կառավարության կամ մեկ այլ պետության ներկայացուցիչներին փոխանցելու համար: Ուստի դիվանագիտական փաստաթղթերը կարելի է բաժանել երկու մեծ խմբի՝ ներքին և արտաքին: Պետությունների դիվանագիտական փաստաթղթերի զգալի մասը ներգերատեսչական բնույթի փաստաթղթերն են: Փաստաթղթերի մեկ այլ կատեգորիա են նրանք, որոնց միջոցով իրականացվում են պետությունների միջև գրավոր պաշտոնական հաղորդակցությունները, և որոնք արտահայտում են իրենց դիրքորոշումը այս կամ այն հարցի վերաբերյալ /Wilcox, Ault, Agee, 1998/:

Այս փաստաթղթերը գրված են «դիվանագիտական լեզվով»՝ այն լեզվով, որով վարվում են պաշտոնական դիվանագիտական հարաբերությունները և կազմվում են միջազգային պայմանագրերը /Stanko, 2001/:

Դիվանագիտական դիսկուրսի համալիր ուսումնասիրությունը, մեր կարծիքով, պահանջում է ավելի լայն և համակողմանի մոտեցում, որը հնարավորության դեպքում ներառում է դիվանագիտական փաստաթղթերի գոյություն ունեցող բոլոր տեսակները: Դիվանագիտական փաստաթղթերը կարելի է միավորել հետևյալ դասերի և ենթադասերի մեջ.

1. պայմանագրեր և միջազգային այլ համաձայնագրեր.

- պայմանագրեր,
- կոնվենցիաներ,
- համաձայնագրեր,
- հռչակագրեր,
- արձանագրություններ:

2. ՄԱԿ-ի և միջազգային այլ կազմակերպությունների սահմանադրական ակտեր.

- ՄԱԿ-ի խարտիա (կանոնադրություն),
- միջազգային դատարանի կանոնադրություն,
- ՄԱԿ-ի մասնագիտացված հաստատությունների սահմանադրություններ:

3. միակողմանի իրավական ակտեր.

- վավերացում,
- պայմանագրին միանալը,
- վերապահում՝ կցված վավերացմանը,
- պայմանագրի խզում (չեղարկում):

4. ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի և միջազգային այլ կազմակերպությունների բանաձևեր և հաշվետվություններ.

- բանաձևեր (որոշումներ, հանձնարարականներ, հրահանգներ),
- ընթացակարգի կանոններ,
- հաշվետվություններ:

5. եզրափակիչ փաստաթղթեր.

ա) միջկառավարական այցերի և բանակցությունների ամփոփիչ փաստաթղթեր.

- կոմյունիկե,
- (համատեղ) հայտարարություններ,
- հռչակագրեր,
- փոխըմբռնման հուշագրեր (հուշագիր համաձայնեցված կետերի վերաբերյալ),

բ) միջազգային կոնֆերանսների եզրափակիչ փաստաթղթեր.

- եզրափակիչ ակտեր,

- հոշակագրեր:

6. դիվանագիտական նամակագրություն.

ա) ՄԱԿ-ի նամակագրություն.

- պաշտոնական նամակներ,

- ոչ պաշտոնական նամակներ,

- բանավոր նոտաներ,

- հուշաթերթիկներ / հուշագրեր:

բ) միջպետական դիվանագիտական փաստաթղթեր.

գ) դիվանագիտական այլ փաստաթղթեր.

- ագրեմաններ,

- հյուպատոսական արտոնագրեր,

- էկզեկվատուր,

- վկայագրեր (հավատարմագրեր, հետկանչի հրամանագրեր);

- լիազորագրեր /Борисенко, Евтушенко, 2003/:

Այս դասակարգումը թերևս ամենամբողջականն է, որն առավելազույնս արտացոլում է պետության դիվանագիտական գերատեսչության աշխատանքի տարբեր կողմերը իրենց փաստաթղթային արտահայտությամբ: Հիմք ընդունելով այս տիպաբանությունը՝ մեկ վերապահում անենք, այն, որ, դիվանագիտական ինստիտուտի առանձնահատկություններից ելնելով, դիվանագիտական ոչ բոլոր փաստաթղթերն են հասանելի ուսումնասիրության համար արտաքին հետազոտողին /Morgenthau, 1948; Pozen, 2010/:

Փորձենք ներկայացնել դասակարգման մեր տարբերակը և առանձնացնել դիվանագիտական փաստաթղթերի հետևյալ դասերը.

1. վկայականներ (հավատարմագրեր, հետկանչի հրամանագրեր)

2. նոտաներ (բանավոր, անձնական, շրջանառու, ուղեկցող)

3. կոմյունիկե

4. հուշագրեր, հուշաթերթիկներ

5. դեմարշներ

6. միջազգային պայմանագրեր

7. նամակներ, հեռագրեր (պաշտոնական, անձնական, կիսապաշտոնական, ուղեկցող)

8. ֆաքսեր:

Այս դասակարգումը ներառում է դիվանագիտական փաստաթղթերի հիմնական տեսակները, այն արտացոլում է հիմնական միջպետական ակտերը, որոնք տարբեր երկրների արտաքին գործերի նախարարությունները փոխանակում են դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու, զարգացնելու, ամրապնդելու կամ դադարեցնելու նպատակով:

Դիվանագիտական տեքստի առումով մեր կարծիքով հավանական հասցեատերերն են.

- համաշխարհային հանրությունը,
- առանձին պետություններ (գործընկերներ կամ «հակառակորդներ»),
- առանձին պաշտոնյաներ, դիվանագիտական ծառայության ներկայացուցիչներ,
- բնակչությունը (դիվանագիտական փաստաթղթերը հյուպատոսական ծառայության աշխատանքում, արտաքին գործերի նախարարության և միջազգային կազմակերպությունների փաստաթղթերը, որոնք հրապարակվել են համացանցում):

Նույն կերպ կարելի է տարանջատել դիվանագիտական տեքստի հասցեատերերին ըստ քանակական չափանիշի՝ անհատական (դիվանագիտական, այդ թվում ներգերատեսչական նամակագրություն), խմբային (առանձին պետություններ, համաշխարհային հանրություն), զանգվածային (բնակչություն): Բացի այդ, առանձնացվում են հասցեատիրոջն ուղղակի դիմելը և հաղորդակցությունը լրատվամիջոցների (մամուլ, ռադիո, հեռուստատեսություն, համացանց) օգտագործմամբ:

Դիվանագիտական դիսկուրսի նպատակն ու ենթանպատակները իրականացվում են տարբեր ժանրերում, որոնք, ըստ հաղորդակցության ձևի, բաժանվում են երկու մեծ խմբի՝ գրավոր և բանավոր: Տեղեկացնելու նպատակն իրականացվում է **գրավոր** այնպիսի ժանրերում, ինչպիսիք են *անձնական նոտան, պետության կամ կառավարության ղեկավարի անձնական ուղերձը, վերբալ նոտան, հուշաթերթիկը, հուշագիրը, պետությունների ղեկավարների, կառավարությունների և արտաքին գործերի նախարարների համարեղ հայտարարությունը, հռչակագիրը, կոմյունիկեն* /United Nations Correspondence Manual, 2000/:

Անձնական նոտան ուղարկվում է կարևոր և սկզբունքային նշանակության հարցերի վերաբերյալ կամ պարունակում է տեղեկատվություն որևէ խոշոր իրադարձության մասին: Վերջին տարիներին լայն տարածում է գտել դիվանագիտական նամակագրության այնպիսի տեսակ, ինչպիսին է պետության կամ կառավարության ղեկավարի անձնական ուղերձը:

Վերբալ նոտան ներկայումս ամենատարածված փաստաթուղթն է: Արտաքին գործերի նախարարությունները և դեսպանությունները դիվանագիտական նամակագրություն են իրականացնում հիմնականում վերբալ նոտաներ ուղարկելով: Վերբալ նոտաների բովանդակության մեջ շարադրվում են ինչպես երկկողմ, այնպես էլ բազմակողմ բնույթի քաղաքական, տնտեսական, գիտատեխնիկական և այլ խնդիրներ:

Կոլեկտիվ նոտան գրություն է կա՛մ ողջ դիվանագիտական կորպուսի, կա՛մ մի խումբ դեսպանությունների անունից: Դա կարող է դիտվել որպես ճնշում գործադրելու փորձ, ինչը, անկասկած, բացասական արձագանք է առաջացնում:

Բողոքի նոտան մի պետության գրավոր պահանջն է մյուսի դեմ: Այն, որպես կանոն, կազմվում է այն դեպքերում, երբ ենթադրվում է, որ խախտվել են ազգային շահերը կամ ոտնահարվել է որևէ իրավունք ձևավորված պայմանավորվածությունների շրջանակներում:

Կիսապաշտոնական բնույթի **մասնավոր նամակը** (անձնական նամակ) ուղարկվում է ծանոթ անձի կողմից այն դեպքերում, երբ որևէ աջակցություն է պահանջվում պաշտոնական նամակագրության կամ բանակցությունների առարկա հանդիսացող հարցերի լուծման նպատակով՝ այս հարցում հեղինակի շահագրգռությունն ընդգծելու կամ որևէ հարցի լուծում արագացնելու համար՝ օգտագործելով այն անձի ազդեցությունը, որին ուղարկվում է նամակը:

Գրավոր փաստաթուղթ, որը կոչվում է **ագրեման**՝ պետության համաձայնությունն է ընդունելու կոնկրետ անձի որպես մեկ այլ (հավատարմագրող) պետության դիվանագիտական ներկայացուցչության ղեկավար: Առանց համաձայնություն ձեռք բերելու, շահագրգիռ անձը չի կարող պաշտոնապես նշանակվել ընդունող պետության դիվանագիտական ներկայացուցիչ:

Հիմնական գրավոր փաստաթուղթ նաև համարվում է **միջազգային պայմանագիրը**՝ պետությունների և միջազգային իրավունքի այլ սուբյեկտների կողմից կնքված՝ միջազգային իրավունքով կարգավորվող համաձայնագիրը, որն արտացոլում է միջազգային-իրավական պարտավորություններ ստանձնելու կողմերի մտադրությունը:

Վերջնագիրը կտրական, հետագա վեճեր և առարկություններ չընդունող պահանջ է ուժ կիրառելու կամ որևէ բռնաճնշման սպառնալիքի ներքո (պատերազմի հայտարարում, տարածքների գրավում, դիվանագիտական հարաբերությունների խզում, բոյկոտ, շրջափակում) առաջադրված պայմանները կատարելու վերաբերյալ:

Այցեքարտերը ևս դիվանագիտական նամակագրության ձև են, քանի որ թույլ են տալիս փոխանցել շնորհավորանքներ, հայտնել երախտագիտություն, ներկայացնել նոր աշխատակցին և նույնիսկ հրաժեշտ տալ:

Կան երկու տեսակի **հուշաթերթիկներ**՝ անձամբ հանձնվող հուշաթերթիկներ և ուղարկված հուշաթերթիկներ: Հուշաթերթիկը գրվում է չեզոք, իսկ երբեմն նաև երրորդ դեմքով: Սովորաբար, հուշաթերթիկն անձամբ է հանձնվում՝ նպատակ ունենալով մեծացնել զրոյցի ընթացքում արված բանավոր հայտարարության կամ խնդրանքի նշանակությունը կամ ընդգծել կարևորությունը, հեշտացնել գործի հետագա առաջընթաց:

ցը, կանխել զրույցի կամ բանավոր հայտարարության սխալ մեկնաբանության կամ ըմբռնման հնարավորությունը:

Հուշագիրը դիվանագիտական փաստաթղթի հազվադեպ կիրառվող ձև է: Այն փաստաթուղթ է, որն ուսումնասիրում է այս կամ այն հարցի փաստացի կամ իրավական կողմը, պարունակում է դրա առանձին կողմերի վերլուծություն, ներկայացնում է փաստարկներ՝ ի պաշտպանություն սեփական դիրքորոշման, պարունակում է քննարկում և առաջարկություններ:

Աշխարհում ամենամեծ քաղաքական արձագանքն առաջացնում են պետությունների ղեկավարների, կառավարությունների և արտգործնախարարների **համատեղ հայտարարությունները**: Համատեղ հայտարարությունը ենթադրում է, որ բանակցություններն ավարտվել են միջազգային ընդհանուր խնդիրների կամ երկկողմ հարաբերությունների վերաբերյալ ինչ-որ կարևոր որոշմամբ, որի վերաբերյալ էլ կողմերը որոշել են հանդես գալ համատեղ հայտարարությամբ:

Միջազգային իրավունքում հռչակագիրը հանդիսավոր ակտ է, որում ձևակերպվում են կողմերի համաձայնեցրած ընդհանուր սկզբունքներն ու նպատակները:

Կոմյունիկեն պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների, արտաքին կապերի մարմինների, տարբեր պետությունների կամ միջազգային կազմակերպությունների ներկայացուցիչների պաշտոնական հաղորդագրությունն է միջպետական հարաբերությունների որևէ ոլորտում իրավիճակի, բանակցությունների ընթացքի կամ արդյունքների, ընթացող ռազմական գործողությունների և այլնի վերաբերյալ:

Դիվանագիտական դիսկուրսի **բանավոր** ժանրերին, որոնցում իրականացվում է իրազեկման նպատակը, դասվում են պետությունների ղեկավար գործիչների *Ելույթները, պատասխանները հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների կամ անհատների դիմումներին կամ հարցերին, հարցազրույցները, ՋԼՄ-ների համար մեկնաբանությունները, մամուլի ասուլիսները, ճեպագրույցները*:

Ելույթները ներառում են մի քանի ենթաժանրեր: Ելույթի հիմնական նպատակը օտար պետությունների լիազոր ներկայացուցիչների հետ բանակցություններից հետո դրանց էությունը և արդյունքները ներկայացնելն է: Շեշտը դրվում է երկկողմ կամ բազմակողմ ազգամիջյան հարաբերությունները արդյունավետ քննարկելու, անհրաժեշտ համաձայնագրեր ու պայմանագրեր կնքելու, ինչպես նաև հասարակական կյանքի տարբեր ոլորտներում հետագա համատեղ աշխատանքի վրա:

Բանավոր դիվանագիտական ժանրերի շարքում կարևոր տեղ են գրավում պետությունների առաջատար գործիչների պատասխանները հասարակական կազմակերպությունների ներկայացուցիչների կամ ան-

հատների դիմումներին կամ հարցերին միջազգային իրավիճակի ամենաարդիական խնդիրների վերաբերյալ: Նման փաստաթղթերը սովորաբար հրապարակվում են մամուլում: Դրանք հագեցած են քաղաքական մեծ բովանդակությամբ և շոշափում են ոչ միայն երկկողմ հարաբերությունները, այլև գլոբալ խնդիրները:

Հարցազրույցի ժանրն իրականացվում է հեռուստահաղորդում կամ լրատվական գործակալության կողմից լրագրողի և դիվանագետի անձնական շփում կազմակերպելու ձևաչափով: Հարցազրուցավարը ձգտում է քննարկման շրջանակում ընդգրկել արտաքին քաղաքականության՝ հարցազրույցի պահին արդիական ամենակարևոր և վիճահարույց հարցերի ողջ գունապնակը:

Լրատվամիջոցների համար **մեկնաբանությունները** համեմատաբար փոքր ծավալի հայտարարություններ են, որոնք արվում են հանրության համար խոշոր և ազդեցիկ պետությունների քաղաքական գործիչների հետ հանդիպումներից հետո, ինչպես նաև արտաքին և ներքին քաղաքականության համար կարևոր իրադարձություններից հետո: Մեկնաբանության նպատակը միջոցառման բովանդակությունը համառոտ ներկայացնելն ու դրա արդյունքներն ամփոփելն է:

Մամուլի ասուլիսը միջոցառում է ՋԼՄ-ների համար, որն անցկացվում է այն դեպքերում, երբ կա հանրային նշանակության նորություն, և այդ նորության հետ անմիջականորեն կապ ունեցող պաշտոնյաները, ցանկանում են անել մեկնաբանություններ, որոնք հետաքրքիր և կարևոր կլինեն հանրության համար:

Ճեպազրույց պաշտոնյաների կարճատև հանդիպում ՋԼՄ-ների նախապես որոշված ներկայացուցիչների հետ, որի ժամանակ շարադրվում է պաշտոնական դիրքորոշումը, կարճ տեղեկատվություն է տրվում որևէ հիմնախնդրի վերաբերյալ, սովորաբար, ի տարբերություն ասուլիսի, առանց հրավիրյալների հարցերին պատասխանելու:

Համաձայնության հասնելու նպատակ հետապնդող բանավոր ժանրերից առանձնացվում են *զրույցները, բանակցությունները, խորհրդակցությունները, հեռախոսազրույցները*:

Չրույցը դիվանագիտական հաղորդակցության բոլոր ավանդական ժանրերի հիմքն է: Չրույցները կարող են հետապնդել տարբեր նպատակներ և տարբերվել բովանդակությամբ: Սակայն Վիեննայի դիվանագիտական համաժողովի կողմից դիվանագիտական զրույցների ամբողջ ոլորտը կարգավորելու համար հիմք ընդունված հիմնական հատկանիշը պաշտոնականության հատկանիշն է: Այս դեպքում զրույցները կարող են լինել՝ ա) դիվանագետի ներկայացրած երկրի ղեկավարության կամ նախարարության պաշտոնական հանձնարարությամբ և ընդունող երկրի ղեկավարության պաշտոնական հրավերով, բ) դիվանագետի նախաձեռ-

նությամբ՝ դրանք կարող են տեղի ունենալ ինչպես պաշտոնական միջոցառման ժամանակ, այնպես էլ դրանից դուրս, գ) պատահական և չնախատեսված (Vienna Convention on Diplomatic Relations (Vienna, 18th of April 1961), 500 U.N.T.S. 95):

Միջազգային բանակցությունները ևս տարբեր պետությունների ներկայացուցիչների միջև շփման հիմնական ձևերից են՝ մտքեր փոխանակելու, փոխադարձ հետաքրքրություն ներկայացնող հարցեր լուծելու, տարածայնությունները հարթելու, տարբեր ոլորտներում համագործակցությունը զարգացնելու, միջազգային պայմանագրեր մշակելու և կնքելու համար և այլն:

Բանակցությունների հատուկ տեսակ են **խորհրդակցությունները**: Խորհրդակցությունների նպատակն ավելի հաճախ վեճը կարգավորելու համատեղ մոտեցում մշակելն է՝ կանխելով հակասությունների սաստկացումը վաղ փուլում: Խորհրդակցություններ անցկացնում են նաև ընդհանուր կտրվածքով՝ միջազգային կյանքի կարևոր հարցերի շուրջ, որոնք շոշափում են կողմերի շահերը:

Բանակցային գործընթացի աշխատանքային ձևերից մեկը **հեռախոսագրույցն է**: Դիվանագիտական պրակտիկայում հեռախոսագրույցը, որպես կանոն, տեղի է ունենում միայն առանձին հարցեր պարզաբանելու ու ճշտելու համար:

Կարգավորման և վերահսկողության նպատակներն իրականացվում են բացառապես գրավոր ժանրերում:

Դիվանագիտական տարբեր փաստաթղթերի ուսումնասիրությունն ու վերլուծությունը թույլ են տալիս եզրակացնել, որ դիվանագիտական դիսկուրսի հիմնական նպատակն է հուսալիորեն ապահովել պետության անվտանգությունը, պահպանել և ամրապնդել նրա ինքնիշխանությունն ու տարածքային ամբողջականությունը, կարողանալ ազդել համաշխարհային գործընթացների վրա, մասնակցել կայունության, արդարության, ժողովրդավարության և համագործակցության ձևավորմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Morgentau H. Politics among Nations: Struggle for Power and Peace. New York: A.A. Knopf, 1948.
2. Pozen D. E. Deep Secrecy // *Stan. L. Rev.*, v. 62, 2010.
3. Stanko N. Use of Language in Diplomacy // Kurbila J., Slavik H. (eds.) *Language and Diplomacy*. Malta: Diplo Projects, 2001.
4. United Nations Correspondence Manual: A guide to the drafting, processing and dispatch of official United Nations communications. United Nations, New York, 2000.

5. Vienna Convention on Diplomatic Relations (Vienna, 18th of April 1961), 500 U.N.T.S. 95.
6. Wilcox D. L., Ault Ph. H., Agee W.K. Public Relations Strategies and Tactics. New York: Addison Wesley Longman, 1998.
7. Wood D. Diplomatic ceremonial and protocol: principles, procedure and practice. M., 1976.
8. Борисенко И. И., Евтушенко Л. И. Английский язык в международных документах (право, торговля, дипломатия). Л.: ООО «ИП Логос», 2003.

А. КНЯЗЯН, В. ГУКАСЯН – Дискурсивные характеристики дипломатических документов. – Статья раскрывает содержание понятия дипломатический документ, рассматривает основные виды дипломатических документов, связанные с их функциями и целевой аудиторией. Значительное количество публикуемых дипломатических документов затрагивают потенциальные проблемы международной жизни, которые оказывают серьезное влияние на имидж государства на мировой арене. Дипломатическая переписка ведется в соответствии с традиционными правилами протокола, которые выработывались годами и в настоящее время приняты в международной практике. Дипломатическое общение направлено не только на объективное описание ситуации, но и на воздействие и налаживание сотрудничества.

Ключевые слова: дипломатические документы, дипломатический дискурс, личная нота, вербальная нота, меморандум, декларация, коммюнике

A. KNYAZYAN, V. GHUKASYAN – Discursive Characteristics of Diplomatic Documents. – The paper reveals the concept of diplomatic document, examines the basic types of diplomatic documents associated, first of all, with their functions and target audience. A significant number of diplomatic documents addressing the potential problems of international life are widely published and have a serious impact on the image of the state in the world arena. Diplomatic correspondence is conducted in accordance with the traditional rules of protocol, which have been developed over the years and are now accepted everywhere. Diplomatic communication is aimed not only at an objective description of the situation, but also at influencing and establishing cooperation.

Key words: diplomatic documents, diplomatic discourse, personal note, verbal note, memorandum, declaration, communique

Received: 10.03.2022

Revised: 11.03.2022

Accepted: 17.06.2022

ՄԵԹՈԴԻԿԱ

DOI: <https://doi.org/10.46991/FLHE/2022.26.1.085>

Irina BURNAZYAN
Lusine BOSTANJYAN
Anna PAPOYAN
Yerevan State University

ON THE ROLE OF RUSSIAN AS A MEDIATING LANGUAGE BETWEEN ARMENIAN AND ENGLISH

The present paper is an attempt to analyze the intermediary role of Russian while teaching English in a content-based language classroom. Special attention is paid to grammatical, syntactic, and semantic similarities and differences as well as to the use of cognates which impact language performance and may at times cause ambiguities. The paper also addresses some issues of the interconnectedness of language and culture in the contemporary world.

Key words: *intermediary language, multilingual, language competence, intercultural communication, the interconnectedness of language and culture*

Language and culture are so closely interconnected, that learning a new language is impossible without communication with a new culture. In the contemporary world which is highly interconnected both politically and economically, the changes in languages are rather rapid. Culture as well undergoes some changes though they do not take place within quite a long period as the accumulation of experiences and their transfer from generation to generation does not occur in no time. The situation has drastically changed with the arrival of the Internet - with digital media as a source of information and social media platforms as means of creating and sharing content, having direct outreach throughout the world, and promoting instant connectivity.

Acquisition of a new language is not an easy task for adult learners. Unlike the native language which supposes learning reading and writing the acquisition of a new language comes with school-age and it supposes mastering essential grammar and vocabulary. Learning a new language can be basically facilitated if the learning

process is organized in a cultural environment. Today the abundance of audio and video materials with diverse cultural content has promoted shaping the environment in schools, colleges, and higher educational institutions. Hence, their incorporation in language instruction unquestionably facilitates language study and can be one of the motivating factors for students to actively get engaged in learning activities.

Armenia, due to the legacy of the USSR, like all other ex-Soviet countries, is currently bilingual, with Russian still being a spoken language, especially among the descendants of Russian-speaking families. After gaining independence Armenia adopted the policy of nationalization of schools trying to shift the focus from Russian to English as the language of transnational communication and globalization. However, the Russian language has always offered opportunities and served a mediating role between Armenia and different countries of the region and across the territory of the former Soviet Union the part of which it used to be. Russian is still considered to be a transboundary language and it still remains, though not so intensively, the language of fundamental sciences, education, and culture. Moreover, the current influx of native speakers of Russian to Armenia and the expansion of the local community may have a sufficient impact on the language domains. In Armenia as in other post-Soviet countries, the knowledge of Russian is sometimes required for a career promotion as there are big Russian companies operating and new ones being set up. Besides, Russian is one of the languages of international and interstate communication and one of the official languages of the United Nations.

Although Armenian (L1) is the state language used in education, administration, and public life, there are Russian programmes on TV and on the radio being broadcast, as well as a variety of print media available in the country. Public libraries offer a wide range of fiction and professional literature in Russian (L2), which in its turn requires a better command of the Russian language. However, global developments and the spread of the English language (L3) as a social and cultural background of communication have necessitated learning English as one of the primary subjects in the school programme.

However, taking into account the fact that the first acquaintance with a foreign language for Armenians is to some extent via Russian, it is natural that the first projection of the English language is sometimes realized through Russian. Having already accepted some peculiarities of the Russian language, that may at times seem strange to native speakers of other languages, Armenians are more tolerant and ready to accept a completely new way of viewing the world through the prism of the target language. Consequently, the knowledge of L2 (Russian) speakers triggers the adjustment to the culture, traditions, and values of L3 (English). The different use of speech acts in Armenian, Russian and English may illustrate cultural differences between the languages, revealing special cultural norms and traditions.

Nowadays, at institutions of higher education in Armenia content-based

instruction is provided mostly in English and Russian. It is here that Russian starts to influence quite positively the acquisition of the second foreign language, English. As the results of recent studies have demonstrated L2 and L3 learners can have different motivations, and in most cases, they interact and impact each other /Henry, 2010; Wang & Zheng, 2019; Zheng et al., 2019/. Schepens et al. point out in their research that bilingual learners benefit from L2 irrespective of their L1 /Schepens et al., 2016/. Hammarberg & Williams conclude that the process of studying L3 acquisition may be enhanced by the learner's perception of the target language and the process of its acquisition. It can serve as a basis to explore the way how L2 facilitates the learning process. It can be assumed that bilingual language learners have a significant advantage over monolinguals while learning a new language /Hammarberg, Williams, 2009/. Thus, already having a certain command of Russian, learners consciously or unconsciously resort to their knowledge of the language.

Over the last years, there has been much research on bilingualism and multilingualism and their impact on the human life and the brain within different fields of study, such as linguistics, psychology, anthropology, neurology, and many interdisciplinary studies as well. Both bilingualism and multilingualism can give a rise to a mixed language. In our case, a sufficient number of Armenian migrant laborers in Russia have intense language contact for quite a long period and when they are back they produce a mixture of the languages sometimes coining slang. The actual internationalization of almost all spheres of life in Armenia promoted younger generations to become multilingual thus avoiding restrictions in communication and enhancing intellectual flexibility and creativity.

The present paper tends to reveal some peculiarities of both positive and negative impact of L1 on the acquisition of L2. So, it is an attempt to analyze the impact of the Russian language on learning English. Our observation is based on the experience of teaching ESP to the students having some background knowledge of Russian.

As it is mentioned above, foreign language learning mostly involves linguistic and cultural aspects. In the process of learning English on both conscious and subconscious levels, bilingual students tend to draw parallels (in grammatical, syntactic, semantic, and cultural fields) with Russian. However, each language is unique with its peculiarities of expression, that is why it is natural that there may arise some difficulties while trying to learn another foreign language.

As H. G. Willan, an English author and journalist, once noted, "You can never understand one language until you understand at least two" /<https://www.edge.org/response-detail/27125/>. This idea is further supported by B. O'Neill, J. Bennet, Ch. Vanier who claim that new language acquisition is often impacted by L2 language experience /O'Neill, Bennet, Vanier, 2010/. Thus, it is impossible to learn a new

language in isolation, without both positive and negative aspects of cross-linguistic influence.

Interestingly, while learning a foreign language the knowledge of more than one language can cause more difficulties when expressing thoughts in the target language, and as V.Marian, A.Shook state this knowledge can increase tip-of-the-tongue states, because, from a communicative standpoint, the perception of a message in one language can be impeded if another language always interferes. This constant linguistic rivalry may hinder the process of learning the language and its performance, nevertheless, there can be a number of cases when the second language mediation facilitates the understanding and acquisition of the third one /Marian, Shook, 2012/.

It is a known fact that L3 adult learners acquire it more easily, in part owing to such valuable advantages over monolinguals as a broader outlook and the ability to accept and understand a new culture more willingly. Being accustomed to the rules of their mother tongue the learners may experience difficulties studying lexical, morphological, syntactic, and phonetic structures of the target language /Marian, Shook, 2012/. It is not surprising that monolinguals may make mistakes because they unconsciously connect L1 with L2. It is impossible for them to avoid comparing the grammatical structure and vocabulary of L1 while learning L2. The process may seem even more complicated for bilinguals, for their comparison is threefold: L1-L2-L3 (in our case Armenian → Russian→ English), yet, they appear to be more flexible in managing to juggle between the languages they command.

It is essential to take into account both the similarities and differences between L1 and L3, L2 and L3 in the course of language acquisition to make it more effective. Based on their observations learners can make linguistic changes on different levels: grammatical, syntactic, and semantic, and try to work out their own system of mastering a new language. Nevertheless, these kinds of changes may sometimes be unsuccessful and give rise to language errors.

Generally speaking, language errors can be classified according to:

- a. linguistic levels (i.e., pronunciation, grammar, vocabulary, and style),
 - b. form (e.g., omission, insertion, and substitution),
 - c. type (systematic errors/errors in competence vs. occasional errors/errors in performance),
 - d. cause (e.g., interference, interlanguage),
 - e. norm vs. system, and
 - f. modality (i.e., level of proficiency in speaking, writing, listening speaking)
- /https://en.wikipedia.org/wiki/Error_analysis_(linguistics)/.

Even though Armenian, Russian and English belong to the same Indo-European language family, they all represent different groups. English is a Germanic language, Russian is a Slavic language, and Armenian is an independent

branch of the Indo-European language family. As compared to Armenian, Russian has been influenced by European languages, such as Latin, French, Greek, German, Italian, and English to a greater extent. Thus, in terms of learning English Armenians who speak Russian have an advantage over those who do not.

Learning a foreign language starts with learning the alphabet. Teaching English to Armenians is a challenging task, first of all, because of the differences in the alphabets. The Cyrillic (Modern Russian) alphabet differs from the Latin script and they obviously have more similarities compared with the Armenian alphabet. The modern Russian alphabet consists of thirty three letters, and many of them are similar to their English counterparts by either how they look or sound.

Due to the scarcity of inflections in English (-s and -ed for tense forms, -s for formation of plural forms of nouns as well as infixes, such as *tooth-teeth*) the fixed word order in English is of paramount importance in recognizing the connection of words in a sentence and serves as a grammatical indicator. As the redistribution of words may change the meaning of the sentence the fixed word order in English is a means of expressing grammatical categories unlike Russian and Armenian, which are inflected languages. Moreover, both the Russian and Armenian languages offer a rather flexible word order. Though SVO, SOV, VSO, VOS, OSV and OVS are the six grammatically correct options of word order that the Russian language allows, the dominant one SVO corresponds to the fixed word order of the English language structure. Besides, according to R. Jakobson only the order SVO is stylistically neutral /Jakobson, 1966/.

Another benefit of knowing Russian is to avoid some spelling mistakes in English, due to the borrowings. The borrowed words from English mostly preserve their spelling in Russian, while Armenian dictates its own spelling rules. For instance, preserving the duplicated consonants in the recipient language is conditioned by the phonetic, etymological, and semantic reasons /Гурко, 2015/. This can be illustrated by the following examples: professional – профессионал – պրոֆեսիոնալ, million – миллион – միլիոն, dollar – доллар – դոլար. On the other hand, there are cases when loanwordss from English do not preserve their spelling in Russian and they can become a cause of common mistakes. This can probably be best shown in the following examples: blogger – блогер, leasing – лизинг – սերֆինգ, etc.

Overall, the grammatical category of gender contributes to the alleviation of who or what is referred to. Many languages possess this category and classify nouns as masculine, feminine, and neuter. The Russian language has all the mentioned genders. Although inflectional categories of gender for objects and abstract notions are not present in modern English, it still differentiates masculine, feminine, and neuter pronouns (he, she, it) which refer to humans. Armenian has no such differentiation and this leads to frequent errors.

Yet, in cases of possessive pronouns, Russian is at disadvantage. There are two types of possessive pronouns both in Armenian and English: weak or possessive adjectives and strong or absolute. For instance, *This is my bag. The bag is mine.* Սա իմ պայրուսակն է: Այս պայրուսակն իմն է: As we can see both the position and the type of the possessive pronouns are changed. Russian, on the other hand, has only one type but with four different forms and as they have to agree with the nouns, they modify in gender and number (МОЙ, МОЯ, МОЕ, МОИ). Thus, the only modification that is made in the pair of sentences *Это моя сумка. Эта сумка моя.* is just in the position.

The category of number is typical of demonstrative pronouns both in Russian and English unlike Armenian. For instance, *this – these (этом – ему), that – those (том – те)*, as compared with Armenian *այս* and *այն*. Anyway, Russian demonstrative pronouns also possess the category of gender, which neither English nor Armenian do.

Unlike Armenian, some nouns are used only in plural both in Russian and English. They comprise pair nouns denoting things made of two parts, which are the same, e.g. *glasses – очки – ալնոց, pants, trousers – брюки – փրփր, scissors – ножницы – ձկրափ, tights – колготки – գրգաղուլուլ*. The fact that these nouns require verbs in plural is yet another problem for Armenian learners. Nevertheless, some nouns which are always plural in Russian (*сани – sledge, sleigh, часы – watch, clock, etc.*) do not have their equivalent plurals in English.

One of the most common mistakes in English made by Russian speakers is the omission of definite and indefinite articles, as such a category does not exist in Russian. Although Armenian does not have a special part of speech called the article, the category of definiteness or indefiniteness can be identified by means of an ending (*ը* or *ն*) added to the main form of the noun. Not always, but very often this fact helps Armenian speakers of English to avoid mistakes.

While grammar is finite and it is possible to learn all the grammar rules, vocabulary is endless, and it is hardly possible to learn all the words existing in a language. As H. Ringbom /1982/ emphasizes phonological and semantic similarities as an important factor for students to learn new vocabulary more easily, drawing parallels between L2 and L3. For some learners, translation equivalence is a means to memorize new words. According to some linguists, however, learners avoid using words the semantic equivalence of which they cannot find in their mother tongue.

Russian has a lot of adopted words from English, cognates, which may serve as learning tools for students. Besides there are a number of Russified words (*adapt – адаптировать; publish – публиковать, etc.*). Westernization and the development of technology have also contributed to the enrichment of Russian

vocabulary with English words, which have acquired universal usage (*television – телевизор, computer – компьютер, internet – интернет, etc.*). In Armenian, on the other hand, there is a tendency to translate all the above-mentioned words (*television – հեռուստացույց, computer – համակարգիչ, internet – համացանց, etc.*). Nevertheless, due to the borrowings of Russian from English, in Armenia a beginner bilingual learner of English may find out that he or she already possesses quite an extensive English word stock.

On a larger scale, the use of cognates contributes to promoting competence for successful intercultural communication, which is the final goal of language learning for both teachers and learners. The cognates that are present in English and Russian are usually of common origin, borrowed from French, German, or Latin. Recently a steady influx of English words into the Russian language has been recorded specifically in the fields of trade and business, computing, and politics. Due to the fact that they possess the same meaning in both languages, their usage has become quite natural and widespread.

Nonetheless, wide usage of cognates might sometimes be ambiguous, if not a misleading one. Second foreign language learners can experience problems with false cognates between two foreign languages /Marian, Shook, 2012/. In the course of using borrowed words, some changes in their meanings may occur, thus, adjusting to the concepts of the other language. This process is hard to either predict or control. The loan may lead to an extension or narrowing of the original meaning. And it is here that learners experience some misunderstanding while dealing with the so-called false friends that exist in the foreign language (*prospect, intelligent, magazine, artist, accurate, novel, mark, family, etc.*). Another distinctive feature of borrowings in the Russian language is the replacement of already existing Russian terms with the English ones or their coexistence in a wide range of areas of our life. This can be illustrated in a number of cases like *форма одежды – дресскод – dresscode, спутник – сателит – satellite, убийца – киллер – killer, etc.* They by all means contribute to the extension of the vocabulary of English.

So, it is a hard fact that the number of people around the world becoming “transnational” has increased recently due to globalization and learning English as the dominant international language is of vital importance. However, in the case of many Armenians the Russian language still continues to serve a mediating role in the transmission of world values. Thus, mastering multiple languages and the use of identities has become the first priority. Our role as teachers of English is to assist and support students in developing their multicultural abilities via their bilingualism. This advantage is even more evident with students studying International Relations, Political Science and Diplomacy - spheres the main word stock of which has universal application.

REFERENCE

1. Beardsmore H.B. Bilingualism: Basic Principles. Avon: Tieto, 1982.
2. Hadumod B. Routledge Dictionary of Language and Linguistics. London: Routledge, 1996.
3. Hammarberg B. A study of third language acquisition. 2009 // URL: <https://edinburgh.universitypressscholarship.com/view/10.3366/edinburgh/9780748635115.001.0001/upso-9780748635115>
4. Henry A. Contexts of possibility in simultaneous language learning: Using the L2 motivational self system to assess the impact of global English. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 31(2), 2010 // URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01434630903471439>.
5. Jakobson R. Implications of Language Universals for Linguistics // *Universals of Language*. Cambridge, Mass.: MIT Press, 1966.
6. King A. Speaking in Tongues // *Reader's Digest*, The Readers Digest Association, Inc., New York, USA, 2007.
7. Marian V., Shook A. The Cognitive Benefits of Being Bilingual // *Celebrum*, ed. Oct. 31, 2012.
8. Meara P. The bilingual lexicon and the teaching of vocabulary // Schreuder R., Weltens B. (eds.) *The bilingual lexicon*. Philadelphia: John Benjamins, 1993.
9. O'Neill B., Bennett J., Vanier Ch. Crossing linguistic boundaries: Making the most of cross-linguistic influence in the language classroom // *Working Papers of the Linguistics Circle of the University of Victoria*, 20, 2010.
10. Ringbom H. Psycholinguistics and foreign language learning // *Papers from a conference held in Stockholm and Åbo, October 25-26*. Stockholm, 1982.
11. Schepens J.J., Van Der Slik F., van Hout R. L1 and L2 distance effects in learning L3 Dutch // *Language Learning*, 66(1), 2016 // URL: <https://online.library.wiley.com/doi/abs/10.1111/lang.12150>
12. Wang Z., Zheng Y. Chinese university students' multilingual learning motivation under contextual influences: A multi-case study of Japanese majors. *International Journal of Multilingualism*, 1-18, 2019 // URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14790718.2019.1628241>
13. Zheng Y., Lu X., Ren W. Profiling Chinese university students' motivation to learn multiple languages // *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 40 (7), 2019 // URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01434632.2019.1571074>
14. Турко У. К вопросу о консонантном удвоении в русском языке // *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, №11. Тамбов: Грамота, 2015.
15. Хостикян Р. В. О некоторых типологических особенностях английского, армянского и русского языков // *Լրագրի հասարակական գիտություններ*, № 2, Երևան, 2002.

16. [https://en.wikipedia.org/wiki/Error_analysis_\(linguistics\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Error_analysis_(linguistics))
 17. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1053855.pdf>
 18. <https://www.edge.org/response-detail/27125>

Ի. ԲՈՒՌՆԱԶՅԱՆ, Լ. ԲՈՍՏԱՆՋՅԱՆ, Ա. ՊԱՊՈՅԱՆ – Ռուսերենի՝ որպես միջնորդ լեզվի դերը հայերենի և անգլերենի միջև. – Հոդվածի նպատակն է վերլուծել ռուսերենի՝ որպես միջնորդ լեզվի աղդեցությունը նոր ուսումնասիրվող օտար լեզվի վրա՝ բովանդակահեն դասընթացի շրջանակներում: Հոդվածում հատուկ ուշադրություն է դարձվում քերականական, շարահյուսական և իմաստաբանական այն նմանություններին, որոնք նպաստում են օտար լեզվի ընկալմանը և արագ յուրացմանը: Հետազոտության մեջ հեղինակները նաև ներկայացրել են մի շարք նույնարմատ բառերի վերլուծություն: Հատկանշական է սակայն, որ վերոհիշյալ բառերը կարող են երկակի ընկալման պատճառ հանդիսանալ: Հեղինակները նաև անդրադառնում են ժամանակակից աշխարհում՝ լեզվի և մշակույթի փոխկապակցվածության որոշ հարցերի:

Բանալի բառեր. միջնորդ լեզու, բազմալեզու, լեզվական կարողություն, միջմշակութային հաղորդակցություն, լեզվի և մշակույթի փոխկապակցվածություն

И. БУРНАЗЯН, Л. БОСТАНДЖЯН, А. ПАПОЯН – О роли русского как языка посредника между армянским и английским. – Данная статья посвящена анализу роли русского языка как посредника при обучении английскому языку в высших учебных заведениях. Особое внимание в работе уделяется грамматическим, синтаксическим и семантическим сходствам и различиям, которые влияют на процесс овладения языком. Авторами исследования представлен анализ некоторых однокоренных слов, которые могут способствовать усвоению языка и в то же время стать причиной двойного восприятия. В статье также затрагиваются общие вопросы взаимосвязанности языка и культуры в современном мире.

Ключевые слова: язык посредник, многоязычный, языковая компетенция, межкультурная коммуникация, взаимосвязанность языка и культуры

Received: 02.05.2022

Revised: 06.06.2022

Accepted: 17.06.2022

Արփինե ՂՐԶՈՅԱՆ

ՀՀ ՊՆ Պաշտպանական ազգային հետազոտական համալսարան

**ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ
ԱՆԳԼԵՐԵՆԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ՈՐՈՇ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Հոդվածում քննության են առնվում անգլերենի դասավանդման որոշ առանձնահատկությունները ռազմական ուսումնական հաստատություններում: Հոդվածում ընդգծվում է այն միտքը, որ անգլերենի դասավանդման առանձնահատկությունները պայմանավորված են թիրախային լսարանի առանձնահատկություններով: Խոսվում է ուսումնառողների չափահաս լինելու հանգամանքի մասին, մանրամասնվում է չափահասների սովորելու առավելություններն ու թերությունները մի շարք օրինակներով: Քննարկվում է առարկան ոչ մասնագիտական լինելու ու ուսումնառողների մոտ ներքին մոտիվացիայի պակասի ու բացակայության մասին: Հոդվածի նպատակն է ռազմական ուսումնական հաստատություններում անգլերենի դասավանդման առանձնահատկությունների ուսումնասիրությունը, մասնավորապես դասավանդման այն մեթոդների ու մոտեցումների վերհանումը, որոնք հնարավորություն կընձեռեն հիշյալ ոլորտում բարելավել և կատարելագործել անգլերենի դասավանդման որակը: Դասավանդման առանձնահատկությունները դիտարկելու շրջանակներում ուսումնասիրվել է նաև թիրախային լսարանի առանձնահատկությունները՝ դրանք որոշիչ համարելով մեթոդի ընտրության հարցում: Ուսումնասիրության համար քննության են առնվել արդի մանկավարժության մեջ լեզվի դասավանդման այն մոտեցումներն ու մեթոդները, որոնց համադրմամբ ակնկալվում է հաջողություն թիրախային խմբի մոտ:

Բանալի բառեր. ռազմական կրթություն, սովորողի տարիքային առանձնահատկություններ, մոտիվացիան որպես դասավանդման խթանիչ, լեզվի դասավանդման մեթոդներ և մոտեցումներ

Թիրախային լսարանը ռազմական ուսումնական հաստատությունների կուրսանտներն ու սպաներն են: Տարիքային տեսանկյունից չափահասներ են ու բնորոշվում են չափահաս սովորողին հատուկ թերություններով ու առավելություններով: Յուրաքանչյուր տարիքային խմբում օտար լեզու սովորելն ունի բնորոշ առանձնահատկություններն ու մարտահրավերները: Ուսումնասիրման առարկայի թիրախային լսարանի տարիքային

շեմը սկսվում է տասնութից՝ ՀՀ ՊՆ Վազգեն Սարգսյանի անվան ռազմական և մարշալ Արմենակ Խանփեդյանցի անվան ռազմական ավիացիոն համալսարաններում: Այստեղ ուսումնառողներին՝ կուրսանտներին անգլերեն դասավանդվում է առաջին և երկրորդ կուրսերում: Անգլերենը պարտադիր ակադեմիական առարկա է նաև ՀՀ ՊՆ Պաշտպանական ազգային հետազոտական համալսարանում: Այստեղ առարկան դասավանդվում է «Պետության ռազմական անվտանգություն» գերատեսչական ակադեմիական վերապատրաստման դասընթացի հոսքերի և «Պետական և ռազմական կառավարում» մասնագիտության մագիստրոսական կրթական ծրագրի շրջանակներում: Թիրախային լսարանում ուսումնառողները կոչումով փոխգնդապետ- գնդապետ են: Համաձայն հայտնի հետազոտողներ Մերիանի և Բոմգարտների չափահաս ուսումնառողը 18 տարին լրացած ու բարձր մշակութային և կրթական փորձով չափահաս անձն է իր կարողություններով, պատասխանատվություններով և փորձով /Merriam, Baumgartner, 2020: 82-113/: Մենք գտնում ենք, որ լսարանին բնորոշ առանձնահատկություններն ուսումնասիրելը կօգնի լեզվի դասավանդման գոյություն ունեցող և արդի մեթոդներից և մոտեցումներից ընտրել կարիքներին ամենաշատ բավարարողները:

Դիտարկվող խմբում նոր օտար լեզու սովորելը մարտահրավեր է իմացական կորոզությունների, ինքնագնահատականի և հաճախ նաև սոցիալական հմտությունների տեսանկյունից: Ինչպես նշում է հայտնի լեզվաբան Ռեբեկա Օքսֆորդն իր հետազոտություններից մեկում «Ավագ տարիքում նոր օտար լեզու սովորելը համարձակ գործընթաց է» /Oxford, 1990/: Դասընթացի, ծրագրի **ռազմավարությունը պետք է մշակվի հաշվի առնելով այս բոլոր բնորոշիչները:**

Ուսումնառողների տարիքով են պայմանավորում թե ի՞նչ և ինչպե՞ս դասավանդել նրանց: Տարբեր տարիքային խմբերի մարդիկ կրթական տարբեր կարիքներ և իմացական հմտություններ ունեն: Կարելի է բերել հետևյալ օրինակը, որ կրտսեր դպրոցի աշակերտներն օտար լեզու սովորում են խաղերի միջոցով, մինչդեռ չափահասներն ավելի վերացական մտքերի և համանմանությունների միջոցով առավել արդյունավետ են ընկալում մատուցվող նյութը:

Առավել հաճախ հանդիպող թյուրընկալումներից է, որ կրտսեր սովորողներն ավելի արագ են հաջողություններ գրանցում, քան մյուս տարիքային խմբերը: Շատ օրինակներ կարող են բերվել վերոնշյալ փաստարկը հաստատելու համար, զորօրինակ, երբ կրտսեր սովորողները օտարալեզու երկիր են մեկնում, շատ հեշտությամբ են նոր օտար լեզուն սովորում:

Այստեղ կարելի է անդրադառնալ այն խնդրին, որ վաղ տարիքում օտար լեզու ուսումնասիրելը հեշտացնում է հնչյունական խոչընդոտները:

Օրինակ, կրտսեր սովորողներն արագ ընդօրինակում են իրենց ուսուցիչների լեզվական առոգանությունը: Արագ կրկնօրինակելու մոդելով է պայմանավորված այն, որ կրտսեր դպրոցում աշակերտներն արագ ու ճշգրիտ առոգանությամբ կրկնում են ուսուցչի ողջույնի խոսքերն ու ձևերը, վարքային պահելաձևի հետ կապված հրահանգները, ինչպիսիք են հետևյալ օրինակները՝ hello teacher, hello pupils, listen, quiet now, attention please, stand up, take your seat, your turn և այլն:

Այսպես, չնայած համակարծիք լինելով լեզվաբան մեթոդիստ Ջերեմի Հարմերի այն տեսության հետ, որ ուսումնառողները տարիքային ցենզի տեսանկյունից ելնելով ունեն սովորելու առանձնահատկություններ և վերջնարդյունքը՝ գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների ձեռքբերումը, խորապես բխում է այս գործոնից ևս, պետք է պնդել, որ չափահասների լսարաններին երբեմն բնորոշ է կրտսեր ուսումնառողների ուսուցման առանձնահատկությունները /Harmer, 2015: 80-86/: Կրթական ոլորտի կազմակերպիչները, լեզվամեթոդական ծրագրերի կազմողները և դասավանդման մասնագետները պետք է հաշվի առնեն ուսումնառողների տարիքային առանձնահատկությունները՝ դիտարկելով դրանց առավելություններն ու թերությունները:

Եվ այսպես ավագ ուսումնառողներն ունեն հետևյալ առավելությունները՝

- ❖ Կենսափորձի համեմատություններ անելու ունակություն
- ❖ Անհատական սովորելու ձևավորված մոդելներ
- ❖ Ունեն հիմնավորված սպասելիքներ իրենց սովորելու գործընթացի հետ կապված
- ❖ Ի տարբերություն այլ տարիքային խմբերի, ավելի կարգապահ են
- ❖ Պատրաստ են հաղթահարել դժվարությունները, չնայած, հիասթափություններին և ծանծրայթին
- ❖ Ուսումնառող լսարանի փորձառու լինելը, հատկապես, մասնագիտական հարթությունում թույլ է տալիս դասավանդողներին հեշտությամբ մատուցել նյութը
- ❖ Ունեն հստակ պատկերացում՝ ինչու են սովորում և կոնկրետ ինչ են ուզում ստանալ կրթական գործընթացից
- ❖ Կարող են չընկճվել, պահել մոտիվացիայի մակարդակը, չնայած որ նպատակը դեռ հեռու կարող է թվալ

Պետք է ընդգծել, որ ավագ ուսումնառողները վերը բերված բազմաթիվ առավելությունների հետ մեկտեղ ունեն նաև հետևյալ թերությունները՝

- ❖ Քննադատական մոտեցում ցուցաբերել դասավանդվող մեթոդների վերաբերյալ:

- ❖ Նախկինում այլ օտար լեզու սովորելու փորձի արդյունքում նախատրամադրվածություն ունենալ մեթոդոլոգիական ոճերի առումով, ինչը դժվարացնում է ուսումնառողի՝ դասավանդման նոր ոճին հարմարվելուն:

- ❖ Եթե օտար լեզվի դասավանդման նոր մոտեցումը և մեթոդը նման են նախկինում ուսումնառողի սովորած օտար լեզվի անհաջող փորձին, ապա դրանք կարող են վանել վերջինիս և վստահություն չներշնչել:

- ❖ Պիտակավորումը ոլորտի փորձագետի կողմից ուսումնառողի՝ օտար լեզու սովորելու ունակությունների վերաբերյալ:

- ❖ Ունեն մտավախություն տարիքի հետ կապված նոր ուսուցանվող օտար լեզվի գիտելիքները հիշելու կարողությունների առնչությամբ:

- ❖ Բազմազբաղ օրակարգի պատճառով դասերից բացակայությունները:

- ❖ Անգամ երբ չափահաս ուսումնառողները հաջողությամբ հաղթահարում են լեզվական հմտություններից քերականական և բառապաշարային պատնեշները, կարող են լուրջ խնդիրների բախվել հնչյունաբանական և սահուն բանավոր խոսքի կազմման հարցում:

Չափահաս ուսումնառողը ցանկություն է ունենում օտար լեզու սովորելու անձնական կամ մասնագիտական պատճառներից ելնելով: **Դիտարկվող լսարանի համար օտար լեզու սովորելը պարտադիր ուսումնական գործընթաց է:** Յանկացած կրթական գործընթացի հաջողության համար անհրաժեշտ նախապայմաններից է ուսումնառողների **մոտիվացիան**՝ սովորելու ցանկությունը: Ու կախված այն բանից, թե լեզու սովորելը անձնական նախաձեռնությամբ է արվում, թե մասնագիտական պատճառներից ելնելով, մոտիվացիան լինում է շատ տարբեր: Միանգամայն տարբեր դեպքերի հետ գործ ունի դասավանդողը, առաջին դեպքում, երբ ուսումնառողը իր ցանկությամբ որոշում է լեզու սովորել, և երկրորդ, երբ այն ակադեմիական կրթական ծրագրի բաղադրիչ է ու նաև **ոչ մասնագիտական առարկա:** Այն դժվարացնում է կրթական գործընթացը, դանդաղեցնում ծրագրի ընթացքը, մասնագետից պահանջվում է լրացուցիչ ջանքեր դասընթացի նպատակները նախատես-

ված ժամկետներում հասցնելու համար: Շատ հաճախ էլ բախվելով մոտիվացիայի բացակայության ուսումնառողների մոտ, ստիպված է որոշում կայացնել դասավանդման որակի և մատուցվող ծավալի միջև: Այստեղ ըստ հեղինակի պահանջվում է ճկունություն, մշտապես կանգ առնելու, իրավիճակը գնահատելու կարողություն, միաժամանակ անտեսելու նախատեսված կարճաժամկետ և երկարաժամկետ պլանները:

Տարբերակում են մոտիվացիայի երկու տեսակ՝ արտաքին և ներքին: Ըստ Ռայան և Դեսսիի ներքին մոտիվացիան սահմանում են այսպես՝ «գործողություն, որ ուսումնառողը կատարում է ինքն իր համար, բավարարվածության զգացողություն ունի ամբողջ գործընթացի ժամանակ, կատարում է քայլեր հանուն իր բարօրության, չի սպասում արտաքին պարգևի կամ գովասանքի» /Deci, Ryan, 2004/:

Մենք համակարծիք ենք Ռայան և Դեսիի այն պնդման հետ, որ ներքին մոտիվացիան և ակադեմիական նվաճումները փոխկապակցված են:

Ի հակադրություն ներքին մոտիվացիայի, որ դրսևորվում է ուսումնառողի սեփական ընտրությամբ ու կամքով, մեր օինակում օտար լեզու սովորելու գործընթացը, արտաքին մոտիվացիայի դեպքում ծանրության ուժը պետք է պահվի կրթական գործընթացի մասնագետների կողմից: **Սա ռազմական ուսումնական հաստատություններում անգլերեն դասավանդելու երկրորդ առանձնահատկությունն ու մարտահրավերն է:** Արտաքին մոտիվացիայի դեպքում ուսումնառողները մասնակցում են կրթական գործընթացին ակնկալելով պարգևներ, լինեն դրանք լավ գնահատականների կամ ճանաչման տեսքով, թե հարկադրանքից և պատժից:

Արտաքին մոտիվացիան կարելի է ներդնել սկզբնական փուլում (չպետք է մոռանալ թիրախային լսարանի առաջին թվարկած առանձնահատկությունը՝ ուսումնառողների չափահաս լինելու փաստը) և վերջնական նպատակը պետք է լինի ուսուցման ընթացքում այն վերածել ներքին մոտիվացիայի, ինչն իհարկե չափազանց դժվար է այս դեպքում: Արտաքին մոտիվացիան ավելի կարճ է տևում և առավել արդյունավետ է դառնում գովասանքից և տարատեսակ պարգևների առկայության դեպքում:

Հեղինակը թիրախային լսարանի առանձնահատկությունները դիտարկելիս նախանշեց, որ ռազմական ուսումնական հաստատություններում անգլերեն դասավանդվում է չափահասներին, ովքեր ունեն առարկան սովորելու ներքին մոտիվացիայի պակաս կամ բացակայություն: Վերջինս փոխլրացվում է ուսումնական գործընթացի մասնագետների, ներգրավված անձնակազմի կողմից արտաքին մոտիվացիոն մեխանիզմների ներդրման արդյունքում: Սա մասնագետներից պահանջում է անդադար ջանքեր, ճկունություն, լայն պատկերացում ուսումնական գործընթացի վերաբերյալ: Քանի որ ուսումնասիրվող լսարանի մոտ մոտիվա-

ցիան մեծամասամբ արտաքին է, քանի որ առարկան մասնագիտական չէ, այլ կրթական գործընթացի մի բաղադրիչ, ուստի դասավանդման մեթոդները դիտարկելիս, ընտրությունը պետք է տրվի դասավանդման այն մեթոդներին և մոտեցումներին, որոնք կարող են խթանիչ հանդիսանալ ներքին մոտիվացիայի զարգացման համար:

Գոյություն ունեն լեզվի ուսումնասիրման բազմաթիվ մեթոդներ և մոտեցումներ: Անգլերեն լեզվի՝ որպես օտար լեզվի դասավանդման ռազմավարությունը մշակվում է այս կամ այն մեթոդի կամ մոտեցման ուսումնասիրմամբ և կիրառմամբ: Այստեղ ռազմավարությունը ներքին մոտիվացիայի ստեղծելն է, դա պահպանելը և իդեալական տարբերակում արտաքին մոտիվացիան ներքին մոտիվացիա դարձնելն է:

Մոտեցումը լեզուն սովորելու տեսաբանությունն է կամ նույնիսկ փիլիսոփայություն այն մասին, թե առհասարակ մարդիկ ինչպես են սովորում: Մոտեցումն այն փուլն է, երբ հատկորոշվում են լեզվի ուսուցման հետ կապված ենթադրություններն ու ակնկալիքները /Richards, Rodgers, 1986/: **Մեթոդը լեզվի ուսուցման համատեքստում մոտեցման կիրառումն է:** Մեթոդն այն փուլն է, երբ տեսաբանությունը գործառնական նշանակություն է ձեռք բերում և որի ժամանակ ընտրություն է կատարվում այս կամ այն հմտությունը զարգացնելու օգտին, ընտրվում է դասավանդման բովանդակությունը, այդ բովանդակությունը մատուցելու հերթականությունը /Richards, Rodgers, 1986: 19/: Այժմ քննարկենք լեզվի ուսումնասիրման այն մեթոդները, որ հեղինակը կարծում է կիրառելի են ռազմական ուսումնական հաստատություններում: Ներքո քննարկյալ մեթոդներին առաջնայնություն տալը արդարացված է այն դեպքում, երբ կիզակետում են պահվում ռազմակրթության առանձնահատկություններն ու կարիքները:

Ռազմակրթությունը ինչքան էլ փակ համակարգ է, պաշտպանական համակարգի մի բաղադրիչ, չի կարող գտնվել մեկուսացված համաշխարհային ժամանակակից կրթության մոտեցումներից: Մենք այս համատեքստում դիտարկում ենք նաև ուսուցման ժամանակակից, այլընտրանքային մեթոդներն ու գործընթացները, որոնք ոչ միայն ձևավորում և զարգացնում են սովորողների լեզվական, հաղորդակցական կարողությունները, այլև կյանքի կոմպետենցիաները՝ քննադատական մտածողությունը, ստեղծագործ մտածողությունը, փոխգործակցելու կարողությունները, սովորել սովորելը (learning to learn), ինչպես նաև ուսումնառության գործընթացում առկա դժվարություններն ինքնուրույն հաղթահարելու կարողությունները (learner autonomy): Ուստի առանձնացված մեթոդներն ու մոտեցումները դիտարկվել են այս տեսանկյունից ևս:

Հաղորդակցական-լեզվական մեթոդ: Հաղորդակցական-լեզվական մեթոդի դիտակետը, այն է, թե ինչպես է լեզուն ձևավորվում խոսքի ըն-

թացքում: Հաղորդակցական լեզվական մոտեցման ջատագովները գտնում էին, որ լեզուն նրա համար է, որ մարդիկ կարողանան հաղորդակցվել: Շատ մասնագետներ օտար լեզվի դասավանդման մոտեցումներից նախապատվությունը տալիս են հենց հաղորդակցականին: Մեթոդը սկիզբ է առել 1970-ական թվականների վերջերին, երբ աշխարհն անցնում էր երրորդ հաղորդակցական հեղափոխության միջով, այն է համացանցի նախատիպն սկսել էր մտնել մեր կյանք: Հաղորդակցական-լեզվական մոտեցման կիրառման ժամանակ կարևորն այն է, թե լեզուն ինչ նպատակով է օգտագործվելու: Մոտեցման առաջամարտիկները դիտարկում են լեզուն որպես հաղորդակցական գործառույթներ իրականացնող միջոց: Ոլորտի առաջամարտիկներից Դեյվիդ Ուիլքինզը 1970-ականներին իր համախոհների հետ լեզուն դիտարկում էին այն համատեքստում, թե ինչ հաղորդակցական ֆունկցիաներ է այն կատարում և ինչ նպատակի է ծառայում: Մոտեցումն ավելի շատ լեզվի բանավոր կիրառման վրա է շեշտը դնում, քան գրավոր: Գաղափարն է կարողանալ հաղորդակցվել կենսական շատ տիպիկ իրավիճակներում, ինչպես օրինակ, մարդկանց տեղ հրավիրելը, ներողություն խնդրելը, համաձայնել կամ չհամաձայնելը ինչ-որ հարցերի շուրջը: Մոտեցումն ունի պրակտիկ նշանակություն, օրինակ այն կիրառելով հնարավոր է դուրս բերել կամ կազմել աշխատանքի վայրում հաղորդակցական հաճախ հանդիպող մոդելները, նույն այդ մոդելների ամենահաճախ հանդիպող ցանկը: Եթե փորձենք դուրս բերել հաղորդակցական-լեզվական մոտեցման գլխավոր էությունը, ապա այն հետևյալն է՝ եթե լեզուն դիտարկում ենք որպես հաղորդակցական ակտ, ապա ուսումնական ծրագիրը պետք է հիմնված լինի հաղորդակցական վարժանքների վրա, որի արդյունքում էլ լեզուն սովորելը դառնում է տրամաբանական սպասելի արդյունք: Մոտեցման ժամանակ ուսումնառողների համար հիմնականում իրական հաղորդակցական իրավիճակներ են ստեղծվում, որտեղ բուն հաղորդակցության բովանդակությունը գրուցակցին կամ լսարանին հասցնելն ավելի կարևոր է, քան խոսքի գրագետ օգտագործումը: Դերային խաղերը և մոդելավորումը (երբ ուսումնառողները խաղում են իրական դերեր դասարանալսարանային պայմաններում) հաղորդակցական-լեզվական մոտեցման հիմնական ձևերից են: Հաղորդակցական-լեզվական մոտեցումն ավելի ավանդական մոտեցումներից տարբերվում է ավելի ժամանակակից լինելով: Հաղորդակցական-լեզվական մոտեցման կիրառման ընթացքում ուսումնառողներն ունենում են հստակ հանձնառություն որոշ գործողություններ կատարելու և այդ նպատակով զարգացնում են իրենց հաղորդակցական-լեզվական կարողությունները: Ուսումնառողներն այս մեթոդի կիրառմամբ կենտրոնանում են այնպիսի բովանդակության վրա, որը պետք է բանավոր կամ գրավոր փոխանցեն և օգտագործում են ավելի շատ բառա-

մթերք՝ առանց կենտրոնանալու կոնկրետ լեզվական ձևերի ճշգրիտ պահպանման վրա: Դասավանդողը չի միջամտում հաղորդակցական ակտի ժամանակ և կոնկրետ ուղղություններ չի տալիս ուսումնառողներին, եթե չեն դիմում օգնության: Նման գործողությունները նպատակ ունեն կրկնօրինակել իրականում հանդիպող իրավիճակները:

Մենք գտնում ենք, որ հաղորդակցական-լեզվական մեթոդը կիրառելի է ռազմական կրթության մեջ: Այս մեթոդի կիրառության ժամանակ անմիջապես ներդրվում է հաղորդակցական ակտը որպես ուսուցման գործընթացի մաս, ու այն առանձնահատկությունների շարքը, որ բնորոշ է չափահաս ուսումնառողներին, օրինակ հարուստ փորձը, մասնագիտության մեջ փորձառությունը խորապես օգնում են մեթոդի արդյունավետ կիրառմանը: Հատկապես, երբ ընդհանուր անգլերենի գիտելիքները թույլ են տալիս զուգահեռ ուսումնասիրել ռազմական անգլերեն: Այս մեթոդի կիրառության ժամանակ կարող է օգտագործվել թարգմանություն, եթե դասավանդողը գտնում է, որ այն շահեկան է ուսումնառողների համար: Կարդալու և գրելու հմտությունները կարող են ներդրվել հենց սկզբից նորից միայն ցանկության դեպքում: Դասավանդողները օգնում են ուսումնառողներին այնքանով, որքանով այն մոտիվացնում է նրանց աշխատել լեզվի հետ (լսարանի առանձնահատկությունը դրվում է դասավանդման մեթոդի ընտրության կոնտեքստում): Այսինքն վերոքննարկյալ արտաքին մոտիվացիան ներդրվում է դասավանդողի կողմից ու քանի որ մեթոդը հաղորդակցական է, թույլ է տալիս դասընթացի շրջանակներում ընտրել այնպիսի դասագրքեր, հավելյալ նյութեր, որոնք բավարարում են լսարանի պահանջները, ավելացնում են ներգրավվածությունը, դրդում նրանց դառնալ դերակատարներ ու արդյունքում ձևավորում ներքին մոտիվացիա, ինչն էլ մեթոդը դարձնում է ընդունելի ոլորտի մասնագետների կողմից:

Մեթոդի գլխավոր թիրախը հաղորդակցական կարողության ձևավորումն է, որն էլ ռազմական կրթության մեջ անգլերենի ծրագրի ռազմավարությունում կարևոր նշանակություն է:

Փոխներգործուն (ինտերակտիվ) մեթոդ: Եզրույթը կարելի է մեկնաբանել հետևյալ կերպ, անգլերենում «inter» փոխադարձ, «act» գործողություն: Ինտերակտիվ նշանակում է փոխանցել կամ գրույցի, երկխոսության մեջ գտնվել ինչ-որ մեկի կամ համակարգչի հետ: Այսինքն ինտերակտիվ ուսուցումը առաջին հերթին ուսուցում է երկխոսության միջոցով: Դասավանդողի համար շատ կարևոր է իմանալ ուսումնառողի լեզվական մակարդակը, որպեսզի դասընթացը մշակվի ըստ համապատասխան մեթոդաբանության և դասավանդման նյութերի:

Ժամանակակից պահանջներից է ուսուցման գործընթացն իրական կյանքին մոտեցնելը: Այլևս բավարար չէ ուսուցումը՝ որպես կյանքի նա-

խապատրաստություն դիտարկելը: Ուսուցումը ինքը պետք է հիմնված լինի կյանքի իրավիճակների վրա: Հենց այդպիսին է ուսուցման ինտերակտիվ մեթոդը:

Ինտերակտիվ մեթոդը բոլոր ուսումնառողներին ընդգրկում է դասապրոցեսի մեջ: Յուրաքանչյուր մասնակից իր ներդրումն է ունենում, տեղի է ունենում մտքերի, գիտելիքների փոխանակում: Փոխօգնության մթնոլորտում անցկացվող դասապրոցեսն էլ բերում է փոխներգործության ձևի:

Փոխներգործությունը բացառում է որևէ մեկի առաջնայնությունը, գերակայությունը մյուսների նկատմամբ:

Ինտերակտիվ մեթոդի սկզբունքներն են՝

- ❖ Փոխազդեցությունը, փոխուսուցումը,
- ❖ Ուսումնառողի ակտիվությունը,
- ❖ Համագործակցությունը,
- ❖ Ինքնարտահայտման խրախուսումը,
- ❖ Հետադարձ կապը և այլն:

Ռազմական ուսումնական հաստատությունների անգլերեն դասավանդող մասնագետները փոխներգործուն (ինտերակտիվ) մեթոդը նույնպես համարում են արդյունավետ ու կիրառում են դասընթացը կազմելիս ու շատ անգամ հիմնվում են մեթոդի առաջարկած հնարավորություններից: Մեթոդի շրջանակներում այլընտրանքային ուսուցանվող նյութերի, օրինակ էլեկտրոնային գրատախտակի, համակարգչի, աուդիո սարքավորման կիրառումը հնարավոր է շատ հեշտությամբ կազմակերպել չափահաս ուսումնառողների հետ: Փորձը ցույց է տալիս, որ թիրախային լսարանը ավելի արագ արդյունքներ է գրանցում այս մեթոդի դեպքում՝ համարելով այն ոչ հոգնեցուցիչ, ավելի զվարճալի և միևնույն ժամանակ արդյունքին միտված:

Համակցման մեթոդ: Ինչպես անունն է հուշում այս մեթոդը միավորում է մի քանի մեթոդներ մասնագետի հայեցողությամբ: Ընտրողական մոտեցում է ցուցաբերվում առկա մեթոդների միջև ի նպաստ ամենարդյունավետի: Համակցման մեթոդի ժամանակ համադրվում են առկա և առցանց ուսուցման ձևերը: Ժամանակակից աշխարհում, ուր մարտահրավերներն ամենուր են, մոտեցումը գնալով ավելի կիրառելի է դառնում ոլորտի մասնագետների կողմից: Տեխնոլոգիաների ներմուծումը դասընթաց նոր հնարավորություններ ու գործիքներ են ընձեռում դասավանդողներին և առաջարկում լեզվի դասավանդման մոտեցումներից հաճախ կիրառել հենց սա:

Այժմ քննարկենք լեզվի ուսումնասիրման հետևյալ մոտեցումները:

Անձնակենտրոն մոտեցում: Ցանկացած մոտեցում, որ ուսումնառողին ու նրա կարիքները դնում է ուսումնական գործընթացի կենտրոնում կարող է համարվել անձնակենտրոն մոտեցում: Ուսումնական ծրագիրը, աշխատանքային մեթոդները նախօրոք չեն ընտրվում դասավանդողի կողմից ուսումնական գործընթացի մեկնարկից առաջ, այլ համաձայնեցվում են երկու կողմերի հետ /Scrivener, 2011: 31/:

Ուսանողակենտրոն մոտեցում: Վերջին տարիներին շատ է խոսվում ուսանողակենտրոն մոտեցման մասին: Նախկինում կիրառվող դասախոսակենտրոն մոտեցումը նոր կրթական մոտեցումների հետ մեկտեղ սկսել է իր տեղը զիջել ուսանողակենտրոնին: Բայց մոտեցման միայն նորարական լինելը չէ պատճառը, որ ռազմակրթական ոլորտի անգլերենի դասավանդողները որդեգրել են այս մոտեցումը, այլ դրա՝ թիրախային լսարանի առանձնահատկությունների հետ սերտ առնչությունը: Չափահաս ուսումնառողի դեպքում, ով չունի ներքին մոտիվացիա սովորելու օտար լեզու, ուսանողակենտրոն մոտեցումը ավելի կիրառելի է: Պարզաբանենք թե ինչու: Այս մոտեցման ժամանակ ուսումնառողներից յուրաքանչյուրը դերակատարում ունի դասապրոցեսի իրակացման ժամանակ, կարևորվում է ներգրավվածությունը, այլ բնագավառում կուտակած փորձով ու հմտություններով կիսվելը: Ուսումնառողների առանձնահատկությունները (ավագ տարիք, ռազմական ոլորտում կուտակած մասնագիտական փորձ) թույլ են տալիս անգլերենի դասավանդողներին այս մոտեցումը դիտարկել նախընտրելի ռազմակրթության մեջ:

Ուսանողակենտրոն մոտեցումը չի բավարարվում միայն ուսումնառողների դերի բարձրացմամբ, այլ իր հերթին ավելի մեծ պարտավորություններ է դնում դասավանդողի վրա ու պահանջում է, որ մասնագետները լինեն պրոֆեսիոնալ և պատրաստ ոչ միայն դասը վարելուն, այլև ճկուն լինելուն, ձեռքի տակ մշակված հավելյալ նյութեր ունենալ ցանկացած իրավիճակի փոփոխման դեպքում խուճապի չմատնվելու համար: Ըստ ուսանողակենտրոն մոտեցման դասավանդողը պետք է լինի ուղղորդողի, հրահանգչի դերում, կառավարի գործընթացը, բայց միջամտի միայն անհրաժեշտության դեպքում: Սա ավելի պարտավորեցնող է, քան դասախոսակենտրոն մոտեցումը: Ուսանողակենտրոն մոտեցման ժամանակ ուսումնառողների մոտ ձևավորվում է ներքին մոտիվացիա և այն պահելն ու զարգացնելը երկուստեք ջանքեր է պահանջում թե ուսումնառողների, թե դասավանդողների կողմից:

Մենք կարծում ենք, որ դասավանդողները, կամ կրթական ծրագրերի պատասխանատուները ռազմական ուսումնական հաստատություններում օտար լեզու սովորեցնելու ռազմավարությունը մշակելուց առաջ պետք է հասկանան, թե գոյություն ունեցող ու փորձված դասավանդման

մեթոդներից և մոտեցումներից հենց որոնք են ծառայում տվյալ թիրախային խմբի կոնկրետ կարիքներին: Կարիքի վրա հիմնված կրթական ծրագրի մշակումն էլ հաշվի է առնում թիրախային խմբի թե՛ տարիքային առանձնահատկությունները, թե՛ մասնագիտությունը:

Մեթոդներն ու մոտեցումներն ուսումնասիրելիս անդրադարձանք նաև դրանց առաջացման ժամանակային կողմին: Լեզվի դասավանդման պատմությունն առանձնացված պատմություն չէ աշխարհի պատմությունից և այն հրամայականները, մոտեցումները, դիսկուրսները, որ գերիշխում են այս կամ այն պատմական ժամանակաշրջանում, իրենց տեղն ունեն լեզվի դասավանդման պատմության մեջ ևս: Պետք է նշել, որ 21-րդ դարում լեզվի դասավանդման առավել կիրառելի դասավանդման մոտեցումը հաղորդակցականն է և նրան համապատասխան մոտեցումների գործիքակազմը:

Հեղինակը կարծում է, որ իրականում շատ քիչ մասնագետներ, փորձագետներ են, որ ուղղորդվում են զուտ մեկ մեթոդով (բացառությամբ դեպքերի, երբ հաստատության կողմից պարտադիր նորմ է): Մոտեցման ու մեթոդի արդյունավետությունը կարելի է հասկանալ միայն դրանք կիրառության մեջ դնելով:

Քննության առնելով խնդրո առարկա ուսումնասիրության հիմնական սսպեկտները, ամփոփելով կարելի է եզրակացնել՝ ռազմական ուսումնական հաստատություններում անզլերեն դասավանդելիս պետք է հաշվի առնել լսարանի առանձնահատկությունները, լեզվի դասավանդման այս կամ այն մեթոդի կամ մոտեցման ընտրությունը միշտ բխեցնել լսարանի և ուսումնական հաստատության կարիքներից, միաժամանակ հստակ սահմաններով չբաժանել ու իրար չհակադրել կիրառվող մեթոդներն ու մոտեցումները: Սահմանված ժամկետներում շոշափելի արդյունք գրանցելու համար էլ փորձել զուգորդել տարբեր մեթոդներ ու մոտեցումներ:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Deci E.L., Ryan M.R. Handbook of Self-Determination Research. University of Rochester Press, 2004.
2. Harmer J. English Language Teaching, 5th edition. Pearson Longman Press, 2015.
3. Oxford R. Language Learning Strategies: What every teacher should know, 1st edition. New York: Newbury house, 1990.
4. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods of Language Teaching. Cambridge University Press, 1986.
5. Merriam S., Baumgartner L. Learning in Adulthood: a Comprehensive Guide, 4th edition. San Francisco: Jossey Bass Press, 2020.

6. Scrivener J. Learning Teaching, The Essential Guide to English Language Teaching, Third Edition. Macmillan, 2011.

А. ГРЗОЯН – Особенности преподавания английского языка в военно-учебных заведениях. – В данной статье рассматриваются особенности преподавания английского языка в военно-учебных заведениях. Анализируются две основные отличительные черты обучающихся, их статус взрослых учеников и тип мотивации, свойственный группе. В рамках «взрослого обучающегося» обсуждаются особые преимущества и недостатки целевой группы, изучающей язык.

Ключевые слова: военное образование, возрастные особенности обучающихся, мотивация как средство обучения, методы и подходы к обучению языка

A. GHRZOYAN – Peculiarities of Teaching English in Military Educational Institutions. – The present paper touches upon the peculiarities of teaching English in military educational institutions. It covers the distinctive features of the target group students. In the frame of the “adult learner” the paper discusses the particular advantages and disadvantages of the target group as a language learner.

Key words: military education, age characteristics of learners, motivation as a learning tool, language teaching methods and approaches

Received: 22.03.2022

Revised: 04.05.2022

Accepted: 17.06.2022

Սաթենիկ ՍԱՐՈՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ ՄԵԹՈԴԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ՕՏԱՐ ԼԵՋՎԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ

Թարգմանությունն օտար լեզվի ուսուցման մեջ գլխավոր և անփոխարինելի դեր ունի: Գոյություն ունեցող թեստային վարժությունների բազմազանության հետ մեկտեղ, թարգմանությունը շարունակում է իր ուրույն տեղն ունենալ ուսուցման գործընթացներում, չնայած այն հանգամանքին, որ որոշ դեպքերում այն անտեսվել կամ դուրս է մղվել ուսուցման ծրագրերից, գիտելիքների ստուգման համակարգերից: Հարկանշական է, որ բացի իմաստի փոխանցումից, այն նաև մեծապես նպաստում է լեզվական մի շարք հմտությունների զարգացմանը:

Բանալի բառեր. *թարգմանական հմտություններ, բառապաշար, շրջաստություն (բառափոխում), խմբային աշխատանք, տեքստի ընտրություն, բառիմաստի բացատրություն, ժամանակի կարգավորում, հենքային գիտելիքներ, հատուկ մասնագիտական ոլորտին առնչվող բառեր*

Օտար լեզվի դասավանդումը եղել և մնում է կրթական գործընթացի կարևորագույն ուղղություններից մեկը: Դասավանդման նորագույն մեթոդների մշակման և ժամանակակից տեխնոլոգիաների զարգացման հետ մեկտեղ՝ փոխվում են նաև լեզուն սովորելու նախընտրությունները: Արդի աշխարհում, աստիճանաբար ավելի գերադասելի են դառնում համակարգչային (նաև առցանց) թեստերը, հարցաշարերը, վարժությունները, բազմակի ընտրություն (multiple choice) պարունակող թեստերը, լսողական ընկալումը ստուգող թեստերը, տեքստի ընկալումը ստուգող բազմակի ընտրությամբ հարցաշարերը, վարժությունները և այլն: Գիտելիքների գնահատման նպատակով կիրառվող և լեզվական հմտությունների զարգացմանը նպաստող միջոցների նմանօրինակ բազմազանությունը, դեռևս նախորդ դարի երկրորդ կեսին, աստիճանաբար, դուրս մղեց թարգմանությունը տարբեր վարժություններ պարունակող թեստային հարցաշարերից: Այսօր կիրառվող թեստերի մեծամասնությունը կազմված է բազմակի ընտրությամբ վարժություններից: Այս թեստերն, անշուշտ, ունեն մեծ գործնական արժեք և առավելապես նպաստում են սովորողների գիտելիքների ամրապնդմանն ու լեզվական հմտությունների զարգացմանը: Թեստերի միջոցով է իրականացվում գիտելիքների

ստուգումն ու գնահատումը. դրանք նաև մեծ դեր ունեն անցած նյութը էլ ավելի ամրապնդելու գործում:

Հարկ է նշել, սակայն, որ թարգմանության դերը նույնպես կարևոր է գիտելիքների ինչպես ձեռքբերման, այնպես էլ ստուգման և գնահատման գործում: Թարգմանությունը մշտապես եղել է օտար լեզվի դասավանդման հիմքում, քանի որ դրա միջոցով է ստեղծվել կապը մայրենի լեզվի հետ: Դեռևս վաղ ժամանակներից՝ որպես օտար լեզվի ուսուցման առավել արդյունավետ մեթոդ, կիրառվում էր Քերականական-թարգմանական մեթոդը, որը հետագայում, սակայն, տարբեր լեզվաբանների կողմից արժանացավ քննադատության /Palmer, Larsen-Friman & Anderson, Rivers և այլն/: Դրան նպաստեց Բերլիցի /Berlitz, 1887/ կողմից առաջ քաշված Ուղղակի մեթոդի (Direct Method) կիրառումը, որը կտրականապես ժխտում էր Քերականական-թարգմանական մեթոդի արդյունավետությունը՝ ուսուցման գործընթացում առավել արդյունավետ համարելով ուղիղ հաղորդակցումը:

Լեզվի ուսուցման մեջ թարգմանության կիրառման մեթոդը հաճախ անտեսվել է: Ավելին, շատ լեզվաբաններ այն համարում են ժամանակատար և անիմաստ հավանաբար այն պատճառով, որ այն երբեմն ասոցացվում է ավանդական Քերականական-թարգմանական մեթոդի հետ: Այս մեթոդի էությունը կայանում է նրանում, որ դրա կիրառմամբ լեզուն դասավանդվում է յուրաքանչյուր բառ թարգմանելու միջոցով: Դրանում քերականությունն ու բառապաշարը սովորողին ուսուցանվում են թարգմանության ու սերտման միջոցով:

Թարգմանությունը, որպես ուսուցման մեթոդ, շատ քննադատությունների է արժանացել և թեստային համակարգի ներմուծման հետ մեկտեղ՝ համարվել է լեզվական իմաստի մեխանիկական փոխանցում մի լեզվից մյուսը: Ավելին, շատ մասնագետներ անտեսում են լեզվական այս կարևոր գործիքի օգտակարությունը, համարելով այն ոչ համապատասխան՝ սովորողի հաղորդակցական գործունեության իրականացման համար /Brown, 2007; Larsen-Freeman & Anderson, 2011; Thompson, 2012; Celce-Murcia, 2001; Harmer, 2007, Krause, 1916/:

Ըստ Բրաունի, ուսումնական գործընթացում թարգմանությունն «անհարմար» գործիք է լեզու սովորելու համար, քանի որ ուղղակի հաղորդակցումն ու անմիջական շփումն առավել կարևորվում են /Brown, 2007/:

Այդուհանդերձ, գոյություն ունեցող կարծիքների բազմազանության հետ մեկտեղ, թարգմանությունը եղել և մնում է ուսուցման գործընթացների արդյունավետությունն ապահովող կարևորագույն գործիքներից մեկը: Այն կիրառվում է թե՛ օտար լեզվի դասավանդման ընթացքում, թե՛ գրականության, լեզվաբանական գիտելիքների, տեսական և գործնա-

կան գիտելիքների փոխանցման նպատակով: Հենց թարգմանության շնորհիվ է տեղի ունենում հաղորդակցումը տարբեր ազգերի, մշակույթների միջև: Ուստի, թարգմանությունը ոչ միայն չպետք է դուրս մղվի ուսուցման գործընթացներից, այլ, ընդհակառակը, անհրաժեշտություն կա, որպեսզի դասավանդողների կողմից մշակվի համապատասխան մեթոդաբանություն՝ օտար լեզվի դասավանդման ծրագրերում թարգմանությունը՝ որպես լեզու ուսուցանելու կարևոր միջոց ներառելու նպատակով:

Կարևոր է նկատել, որ օտար լեզվի դասավանդման գործընթացում թարգմանության կիրառումը մեթոդաբանական առումով անփոխարինելի դեր ունի: Թարգմանության միջոցով է սովորողը կարողանում ճանաչել իրեն անձանոթ բառերը, ընկալել նախադասությունները, այնուհետև տեքստերը և այլն: Լեզվի ուսուցման սկզբնական շրջանում սովորողը թարգմանության միջոցով կապ է ստեղծում մայրենի լեզվից արդեն ծանոթ առարկաների, երևույթների և օտար լեզվում դրանց համարժեքների միջև:

Թարգմանությունը նշանակալի դեր ունի նաև բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում օտար լեզվի դասավանդման գործընթացում: Այստեղ օտար լեզվի ուսուցման մեթոդներն ու բովանդակությունն էապես տարբերվում են հանրակրթական դպրոցներում կամ ավագ դպրոցներում կիրառվող մեթոդներից: Բարձրագույն ուսումնական հաստատություններում մասնագիտական օտար լեզվի ուսուցանումը փոխում է դասավանդվող նյութի բովանդակությունը: Այս դեպքում ուսանողը ծանոթանում է իրեն արդեն ծանոթ օտար լեզվի մի նոր ոլորտի, նոր շերտի հետ:

Հատկանշական է, որ մասնագիտական հատուկ տեքստերի հետ ծանոթանալիս՝ ուսանողները, հաճախ, կանգնում են առաջին հայացքից անհաղթահարելի թվացող խոչընդոտի առջև, քանի որ այն օտար լեզուն (այս դեպքում՝ անգլերենը), որ նրանք սովորել են մինչ այդ, մեծապես տարբերվում է այն անգլերենից, որը սկսում են սովորել հատուկ մասնագիտական տեքստերի վերլուծության և մեկնաբանման միջոցով: Փորձը ցույց է տալիս, որ մասնագիտական տեքստերի ուսուցման այս գործընթացում առավել արագ են կողմնորոշվում այն ուսանողները, ովքեր ունեն բավարար գիտելիքներ և կարողանում են օտար լեզվի բառային միավորներն ու քերականական կառույցները նույնացնելով մայրենի լեզվի համարժեքների հետ՝ ընկալել տեքստը և անխոչընդոտ անցում են կատարում դեպի ուսումնասիրվող լեզվի նոր ոլորտ: Նման դեպքում ուսանողը տեքստից դուրս է գրում կամ առանձնացնում է մասնագիտական ոլորտին առնչվող այն բառերը, որոնք անձանոթ են, բայց կարողանում է տեքստը հաջողությամբ թարգմանել (օգտվելով բառարանից)՝ շնորհիվ հենքային գիտելիքների:

Լսարանում՝ տարբեր մեթոդների կիրառմամբ իրականացվող դասերի ընթացքում ձեռք բերված մեր փորձի ամփոփման և վերլուծության արդյունքում կարող ենք փաստել, որ համապատասխան հենքային գիտելիքների բացակայության պարագայում, պատկերը բոլորովին այլ է, քանի որ նոր մասնագիտական բառապաշարի ընկալմանը հաճախ խոչընդոտում է քերականական կառույցների թերի իմացությունը: Նման իրավիճակում ուսուցանումն առավել դժվար է դառնում, քանի որ դասախոսի առջև դրվում է միաժամանակ մի քանի խնդիր: Այդ խնդիրները լուծելու և հաղթահարելու նպատակով, դասավանդողը փորձում է զարգացնել ուսանողի՝

- քերականական գիտելիքները;
- բառապաշարը;
- ընթերցանական հմտությունները;
- լսողական ընկալման հմտությունները և այլն:

Ավելին, նոր մասնագիտական բառապաշարի ներմուծմանը զուգընթաց՝ դասախոսն իր առջև խնդիր է դնում զարգացնելու ուսանողի՝ տեքստի ընկալման հմտությունները, ինչպես նաև վերարտադրելու հմտությունները, որի համար կիրառվում է թարգմանության մեթոդը: Թարգմանելով նոր բառապաշարը և օգնելով ուսանողին ընկալել այն համապատասխան համատեքստում՝ դասավանդողը կապ է ստեղծում մայրենի և օտար լեզուների միջև:

Թարգմանելու միջոցով լիարժեք ընկալելի դարձնելով տեքստը՝ հնարավոր է դառնում սովորողի մոտ զարգացնել նաև բառափոխման (paraphrasing) հմտությունները. երբ ուսանողն արդեն լիովին ընկալել և յուրացրել է նոր բառապաշարը՝ կարելի է ամրապնդել այն բառափոխման միջոցով: Այս հմտության զարգացումը նույնպես շատ կարևոր է օտար լեզու դասավանդելիս: Այս մեթոդը նպաստում է, որ ուսանողի նոր ձեռք բերած բառապաշարի գիտելիքներն է՛լ ավելի կայունանան. քանի որ, երբ ուսանողը կարողանում է նախադասությունը կամ տեքստի ցանկացած հատված վերարտադրել՝ փոխարինելով որոշակի բառեր իրենց հոմանիշներով կամ բացատրություններով, ապա, կարելի է փաստել, որ նոր բառապաշարը լիովին ընկալվել և յուրացվել է: Ավելին, բառափոխման հմտության շնորհիվ ուսանողը նաև հեշտությամբ կարողանում է տեքստը վերարտադրել թե՛ բանավոր և թե՛ գրավոր կերպով: Այստեղ կարևոր է նաև բառիմաստի ճիշտ կիրառումն ըստ համապատասխան համատեքստի: Այն է՝ երբ ուսանողին հանձնարարվում է բառափոխում կատարել՝ պետք է վերջիններիս օգնել ճիշտ կատարել հանձնարարությունը, քանի որ շատ հաճախ, դեռևս բավարար փորձ չունեցող ուսանողները սխալ են կատարում հանձնարարությունը՝ մեխանիկորեն փոխարինելով բառերը որոշակի հոմանիշներով: Այս դեպքում խախտվում է

տեքստի իմաստը, քանի որ ոչ բոլոր հոմանիշներն են ճիշտ ընտրվում: Ավելին, տարբեր բառեր պահանջում են տարբեր նախդիրներ կամ կապեր, որոնց առումով նույնպես ուսանողը պետք է ուշադիր լինի, պետք է կարողանա անսխալ փոխակերպել նախադասությունը և կատարել համապատասխան փոփոխությունները՝ ճիշտ փոխանցելով իմաստը:

Թարգմանությունը կարևոր դեր ունի նաև այլ լեզվական հմտությունների զարգացման գործում. ընթերցանության, լսողական ընկալման, գրելու, բանավոր խոսքի զարգացման և այլն: Այս բոլոր հմտությունները զարգանում են թարգմանելու հմտությանը տիրապետելու շնորհիվ: Ընդ որում, լեզվի ուսուցման այն փուլում, երբ ուսանողն արդեն գրեթե ամբողջությամբ տիրապետում է մասնագիտական հատուկ բառապաշարին և անձանոթ տեքստից դուրս գրվող նոր բառերի քանակը զգալիորեն նվազում է, գրավոր թարգմանելու անհրաժեշտությունն ավելի քիչ է: Այս դեպքում ուսանողը կարողանում է տեքստը կարդալ և (արդեն ավելի սեղմ ժամանակահատվածում) վերարտադրել (պատմել), այդ թեմայի շուրջ կամ հենց տեքստի բովանդակության հիման վրա գրել համառոտ շարադրանք: Համառոտ շարադրանքը նպաստում է գրելու, շարադրելու հմտությունների զարգացմանը և ուսանողն արդեն կարողանում է ինքնուրույն շարադրություն կամ ակնարկ գրել որևէ թեմայի շուրջ:

Լսարանում թարգմանական հմտությունները զարգացնելու տարբեր մեթոդների շարքում կարելի է առանձնացնել ընթերցանությունը: Սա ուսանողների համար առավել հետաքրքիր և արդյունավետ է դառնում հատկապես խմբային աշխատանքի ձևով: Այսպես՝ դասախոսը ընտրում է տեքստեր, կամ հոդվածներ (արդի հոդվածներ կարելի է ընտրել տարբեր կայքերից, օրինակ՝ www.wef.com, www.bbc.com, www.nytimes.com), բաժանում է լսարանը երկու կամ երեք խմբի և հանձնարարում է կարդալ, թարգմանել, վերարտադրել և մեկնաբանել հոդվածները որոշակի ժամանակահատվածում (3-7 րոպե): Պետք է նշել, որ շատ կարևոր է ժամանակի կարգավորումը (timing), քանի որ սեղմ ժամանակահատվածների սահմանումը մեծապես խթանում է ուսանողներին՝ ավելի արագ կատարելու տրված հանձնարարությունը: Խմբերը, միմյանց հետ մրցելով, փորձում են հնարավորինս արագ կատարել առաջադրանքը: Անձանոթ տեքստը թարգմանելուց և մեկնաբանելուց հետո՝ ծավալվում է քննարկում. տեքստը լիարժեք ընկալելու պարագայում՝ ուսանողները կարողանում են մեկնաբանել, վերարտադրել, քննարկել տեքստը, ինչպես նաև պատասխանել տրված հարցերին: Այս հմտության զարգացումը շատ կարևոր և արդիական է, քանի որ ուսանողը հետագայում կարողանում է այս հմտությունը կիրառել նաև տարբեր միջազգային քննություններ (TOEFL, IELTS) հանձնելիս:

Կարևոր է տեքստերի ընտրության հարցում որոշակի չափանիշների կիրառումը: Այս առումով, խորհուրդ է տրվում նախապատվությունը տալ ոչ շատ երկար, համեմատաբար, ավելի համառոտ տեքստերին: Այսպիսով.

- տեքստի բառապաշարը պետք է համապատասխանի ուսանողների գիտելիքներին, ինչպես նաև պետք է պարունակի նոր բառապաշար;
- տեքստի թեման պետք է լինի ուսանողների հետաքրքրությունների շրջանակներում. սա խթան է հանդիսանում, որպեսզի ուսանողները ազատ խոսեն և քննարկեն թեման, ակտիվ մասնակցություն ունենալով ծավալվող զրույցներում ու քննարկումներում:

Նոր (անծանոթ) բառապաշարի ներմուծումը (բացատրություն, մեկնաբանություն), նույնպես կարևոր է. դասախոսը ուսանողներին է ներկայացնում անծանոթ բառերը և դրանց բազմակի իմաստները՝ օգնելով նրանց կողմնորոշվել, թե տվյալ համատեքստում, տեքստի հատկապես այդ հատվածում ի՞նչ իմաստով է տվյալ բառը գործածվել, կամ ի՞նչ իմաստ է արտահայտում:

Թարգմանական հմտությունների զարգացման մեկ այլ միջոց է հայերենից անգլերեն թարգմանությունը, որը նույնպես լսարանում կարելի է իրականացնել խմբային հանձնարարության ձևով: Օրինակ՝ դասախոսը ընտրում է հայերեն տեքստեր կամ հոդվածներ, ուսանողներին բաժանում երկու կամ երեք խմբի (ըստ ուսանողների թվի) և հանձնարարում թարգմանել՝ փոխանցելով հիմնական իմաստը (render): Այնուհետև համադրվում են աշխատանքի արդյունքները, համեմատվում են խմբերի մեկնաբանությունները, քննարկվում են կիրառված բառերն ու դրանց համարժեքները և այլն:

Այսպիսով, ամփոփելով կարող ենք նշել, որ թարգմանությունը կարևոր դեր ունի ուսուցման գործընթացում. դրա կիրառումը բարձրացնում է ուսանողի՝ լեզվական ընկալումը, բարելավում է լեզվական հմտությունները և նպաստում է մտքերի ճիշտ կառուցմանը: Այն, միաժամանակ, լուծում է տարբեր խնդիրներ. տեքստի ընկալում, վերարտադրում, բառապաշարի ամրապնդում, մտքերի շարադրում, կառուցում և այլն: Անփոխարինելի է թարգմանության դերը, քանի որ այն կիրառվում է ոչ միայն որպես լեզվի դասավանդման գործիք, այլև ըստ անհրաժեշտության՝ գործածվում է լեզվի տարբեր ոլորտներում:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Berlitz M. D. The Berlitz method for teaching modern languages. First Book. New York. The Berlitz School, 1909.
2. Berlitz M. Méthode Berlitz. New York, 1887.

3. Brown H. D. *Teaching by Principle. An Interactive Approach to Language Pedagogy*. Third Edition. New York: Pearson Longman, 2007.
4. Brown H. D. *Principles of language learning and teaching* (5th ed.). Hoboken, NJ: Pearson ESL, 2006.
5. Celce-Murcia M. *Teaching English as a Second or Foreign Language*. Third Edition. Language Learning, 2001.
6. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. Fourth Edition. Cambridge: Pearson Longman, 2007.
7. Howatt A. *A history of English language teaching*. Oxford, England: Oxford University Press, 1984.
8. Krause C. *The direct method in modern languages*. New York, NY, 1916.
9. Larsen-Freeman D., Anderson M. *Techniques & Principles in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press, 2011.
10. Palmer H. E. *The Scientific Study and Teaching of Languages*. London: Oxford University Press, 1968.
11. Richards J.C., Rodgers T.S. *Approaches and methods in language teaching: A description and analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
12. Rivers W.M. *Teaching Foreign Language Skills*. Chicago: University of Chicago Press, 1968.
13. Thompson G. Some Misconceptions about Communicative Language Teaching // *ELT Journal*, 50 (1), 2012.
14. www.wef.com
15. www.bbc.com
16. www.nytimes.com

С. САРОЯН – Роль перевода в процессе обучения иностранному языку. –

В данной статье рассматривается перевод как ключевой инструмент в процессе обучения: наряду с различными методами, которые способствуют развитию языковых навыков, перевод углубляет языковые знания. Несмотря на то, что разработан целый ряд новых методов, материалов обучения и вариантов тестирования знаний, перевод продолжает оставаться одним из важнейших средств обучения и развития языковых навыков.

Ключевые слова: навык перевода, словарный запас, перефразирование, групповая работа, подбор текстов, определение слов, выбор определенного времени (тайминг), базовые знания, специальные термины (лексика)

S. SAROYAN – On Some Aspects of Application of the Translation Method in the Process of Foreign Language Teaching. – The present paper discusses the importance of translation in the teaching process of foreign languages. Although a

number of new teaching methods and versions of testing and training learners have been elaborated, translation continues to remain one of the key methods and tools for teaching and developing language skills. Alongside with other methods that help to develop different language skills, translation plays a pivotal role in deepening the knowledge of the language (vocabulary, grammar).

Key words: translation skills, vocabulary (word stock), paraphrasing, group work, selection of texts, definition of words, timing, basic knowledge, special terms (vocabulary)

Received: 03.05.2022

Revised: 06.06.2022

Accepted: 17.06.2022

Լիլյա ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ԼԵՉՎԱԿԱՆ ՍԽԱԼՆԵՐԸ ՖՐԱՆՍԵՐԵՆԻ ՌԻՍՈՒՑՄԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ

Հողվածում քննության է առնվում օտար լեզվի յուրացման գործընթացում լեզվական սխալների դերի հարցը, համեմատվում են տարբեր հետազոտողների տեսակետներն ու մոտեցումները: Վերլուծվում և դասակարգվում են Երևանի պետական համալսարանում ֆրանսերենի միջին մակարդակն (A2–B1) ուսումնասիրող ուսանողների գրավոր խոսքում հանդիպող լեզվական սխալները, քննարկվում դրանք ուղղելու նպատակով գործնականում կիրառված մեթոդները:

Բանալի բառեր. ֆրանսերեն, լեզվական սխալներ, սխալների դասակարգում, սխալի ուղղում, միջանկյալ լեզու, բառային սխալներ, քերականական սխալներ

Ուսումնական գործընթացի արդյունավետության գնահատման չափորոշիչներից է յուրացված գիտելիքների անսխալ և արդյունավետ կիրառումը սովորողների կողմից: Այդուհանդերձ սովորելու գործընթացն անհնար է պատկերացնել առանց սխալների, և որքան էլ տարօրինակ հնչի՝ դրանց առկայությունն է, որ ապահովում է ակնկալվող արդյունքը: Ժ.Պ. Կուլը և Ի. Գրուկան պնդում են՝ «Ցանկացած ուսուցում սխալի հավանական աղբյուր է» /Cug, Gruca, 2014: 389/:

Սխալների վերլուծությունը տասնամյակներ շարունակ եղել է հոգեբանների (Վ. Վունդտ, Ջ. Ֆրեյդ, Ջ. Մորտոնոմ և այլք), մանկավարժների (Ի. Ա. Բոդուեն դը Կուրտենե, Կ. Դ. Ուշինսկի), լեզվաբանների (Անրի Ֆրեյ) և այլոց ուշադրության կենտրոնում: Վերջին շրջանում այս առումով մեծ է օտար լեզուների դասավանդման դիդակտիկայի ներդրումը, ինչին կանդրադառնանք ստորև:

Ուսումնական գործընթացում լեզվական սխալների նկատմամբ վերաբերմունքը տարբեր ժամանակաշրջաններում տարբեր է եղել: Դրանց դերի մասին մեզ հայտնի առաջին հիշատակումը Վալտեր դե Բիբբեսվորտինն է՝ ֆրանսերենի քերականությանը նվիրված «Manières de langage» (1296թ.) աշխատության մեջ: Անգլերենի քերականության վերաբերյալ նման հետազոտություն կատարել է Ջոն Փալսգրեյվը՝ 1515թ., իսկ 1929թ. շվեյցարացի լեզվաբան Անրի Ֆրեյը հրատարակել է

իր հանրահայտ «La Grammaire des fautes» աշխատությունը /Cuq et al, 2004: 86/: Այս և հետագայում կատարված այլ հետազոտություններ ցույց են տալիս, որ օտար լեզուների դասավանդման մեթոդիկայի զարգացմանը զուգահեռ ուսուցման գործընթացում սխալների տեղն ու դերը տարբեր կերպ են մեկնաբանվել:

Օտար լեզուների դասավանդման ավանդական մեթոդի տեսանկյունից սխալը խիստ դատապարտելի էր, համարվում էր թերացման, ցածր առաջադիմության նշան: Դասավանդողի համար այն միջոց էր՝ հասկանալու, թե սովորողը որքանով է յուրացրել քերականական կանոնները: Լեզվի յուրացման ընթացքում թույլ տված սխալի համար սովորողը պատժվում էր այնպես, ինչպես կպատժվեր որևէ վատ արարքի համար: Նպատակը մեկն էր՝ խուսափել հետագայում դրանք կրկնելուց /Defays, Meunier, <http://journals.openedition.org/pratiques/2752>: 167-168/:

Ուղիղ մեթոդի էությունը կայանում էր օտար լեզուն առանց որևէ այլ լեզվի միջնորդության դասավանդելու մեջ: Սխալներ թույլ տալու հավանականությունն այս պարագայում մեծանում էր: Պուրենն իր «Լեզուների դասավանդման մեթոդիկայի պատմության» մեջ նշում է, որ մեթոդիստները մշակում են նոր տիպի քերականական առաջադրանքներ, որոնք պետք է սովորողներին հմտացնեին տվյալ քերականական երևույթի կիրառման մեջ /Puren, 2012: 82-83/: Բնականաբար, դրանց օգնությամբ սխալները պետք է նվազագույնի հասցվեին: Նույն նպատակն էին հետապնդում նաև տեսալսողական առաջադրանքները, որոնց հիմքում ունենդրումն ու կրկնությունն էր:

Անցյալ դարի 50-ականներին լայն տարածում է գտնում ուսուցման վարքաբանական տեսությունը, համաձայն որի ուսումնական գործընթացի նպատակը կրկնության միջոցով սովորողների մեջ համապատասխան վարք, այսինքն՝ տվյալ ազդանշանի նկատմամբ ցանկալի ռեակցիա ձևավորելն էր: Այսինքն՝ վարքաբանները գիտելիքի ձևավորման հիմքը համարում էին օրգանիզմի վրա արտաքին ազդեցությունը և նրա կողմից ցույց տրվող հակազդեցությունը: Դրանց միջև եղած կապի շնորհիվ ձևավորվում է լեզվական հմտությունը: Հետևաբար կարևոր է ի սկզբանե բացառել սխալները, որպեսզի դրանք չամրապնդվեն լեզվում: Սովորողը պետք է կարողանա ցանկացած իրավիճակում, առանց վարանելու, ընտրել և օգտագործել ճիշտ քերականական կառույցներն ու բառապաշարը /Назаренко, 2013/:

Վարքաբաններն իրենց հիմնական խնդիրն էին համարում բացահայտել ազդակի և հակազդեցության միջև եղած կապն ու գործող օրենքները, որպեսզի կարողանան բարձրացնել ուսումնական գործընթացի արդյունավետությունը: Այդուհանդերձ նրանք մարդու վարքը համեմատում էին սև արկղի հետ, որտեղ տեղի ունեցող երևույթներն անհասա-

նելի և անմեկնելի էին: Հետևաբար ուսումնասիրության դաշտից դուրս էին մնում հույզերը, մոտիվացիան, երևակայությունը: Գիտակցության և մտածողության ուսումնասիրության վերաբերյալ խոսք անգամ չէր կարող լինել. դրանք համարվում էին աննյութական, գերբնական երևույթներ, որոնք գիտական ուսումնասիրության առարկա լինել չէին կարող /Фрейджер, Фейдимен, 2008: 291-321/:

Վարքաբանական ուղղության հիման վրա ձևավորվում են ուսուցման մի շարք նոր մեթոդներ: Այսպես, 60-ականներին Պ. Գուբերինայի և Պ. Ռեվինսկի առաջարկած կառուցվածքային գլոբալ տեսալսողական մեթոդի (SGAV) տեսական հիմքը Բ. Ֆ. Սկինների վարքաբանական հոգեբանությունն է, որը վարքի ձևավորման գործում որոշիչ է համարում շրջապատի ազդեցությունը: Կառուցվածքային գլոբալ տեսալսողական մեթոդն ուշադրություն է դարձնում լեզվական չորս հմտությունների զարգացմանը, այդուհանդերձ առաջնությունը տրվում է բանավոր խոսքին և ունկնդրմանը: Սովորողները պետք է կարողանան ոչ միայն ճիշտ խոսել, այլև՝ լսել: Վարժություններն այնպես են կառուցված, որպեսզի կրկնության միջոցով վերջիններիս մոտ ձևավորվի անհրաժեշտ լեզվական հմտությունը: Մեթոդն առանձնապես կարևորում է գիտելիքի համակարգված մատուցումը: Դասավանդողը դուրս է հանում սովորողների սխալները, փորձում համակարգել դրանք՝ հետագայում բացառելու նպատակով /Cuq, Gruca, 2014: 389-392/:

Վարքաբանական տեսության հիման վրա 20-րդ դարի կեսերին ամերիկացի լեզվաբան Չարլզ Ֆրիզը ստեղծում է օտար լեզուների յուրացման *հակադրական (contrastive)* մոտեցումը, որը հետագայում զարգացնում է նրա աշակերտ և գործընկեր Ռոբերտ Լադոն /Fouillet, 2014/:

Մեթոդը հավակնում է հեշտացնել օտար լեզվի յուրացման գործընթացը, կառուցվում է երկու լեզուների «համակարգված և ամուր» համեմատության, նրանց կառուցվածքային տարբերությունների ուսումնասիրության վրա /Debyser, 1970: 31-61/:

Այս մոտեցման կողմնակիցների պնդմամբ օտար լեզվի յուրացման ժամանակ թույլ տրվող սխալների հիմնական պատճառը լեզուների փոխներթափանցումն է: Ընդ որում՝ դրանք դրսևորվում են տարբեր մակարդակներում՝ հնչյունական, քերականական, բառային, հանրամշակութային: Սխալներից խուսափելու համար, ըստ հետազոտողների, անհրաժեշտ է նախապես համեմատել երկու լեզվական համակարգերը և բացահայտել դրանց միջև նմանություններն ու տարբերությունները:

Ճիշտ է, հակադրական վերլուծությունը լայն կիրառություն ստացավ, սակայն գործնականում չարդարացրեց իրեն: Կասկածի տակ դրվեցին մոտեցման տեսական հիմքերը, կանխատեսման հնարավորությունները: Փոխներթափանցումը, որը սխալների հիմնական պատճառն էր համար-

վում, ավելի հաճախ դիտվում էր նմանությունների, քան՝ խիստ տարբերությունների ժամանակ: Դիտվում էր նաև փոխներթափանցման հակառակ երևույթը՝ լեզվակիրը խուսափում էր օգտագործել օտար լեզվի այն կառույցները, որոնք բացակայում էին մայրենի լեզվում: Բացի այդ, լեզվական երևույթների կիրառության որոշ սահմանափակումներ ի հայտ էին գալիս կոնկրետ իրավիճակներում: Օրինակ՝ եթե հաղորդակցման ժամանակ օտար լեզվի պաշարներն անբավարար էին, սովորողները դիմում էին մայրենի լեզվի ռեսուրսներին:

Հետագայում առաջ եկած նոր ուղղություններում լեզվական սխալների նկատմամբ դիրքորոշումն աստիճանաբար փոխվում է: Այսպես, *հաղորդակցական* մոտեցումն արմատապես տարբերվում է նախորդներից՝ առավել կարևորելով հաղորդակցվելու անհրաժեշտությունը, քան՝ սխալների վրա կենտրոնանալը: Վերջիններս նույնքան կարևոր չեն, որքան միտքը հասկանալի ձևակերպելը: Հաղորդակցական մոտեցման կողմնակիցները խոսում են ոչ թե սխալների, այլ՝ վրիպակների մասին, որոնք անխուսափելի են և լեզվի յուրացման գործընթացի բնականոն մասն են հանդիսանում /Martinez, 2014: 71-87/:

Միջհզանի համալսարանի պրոֆեսոր Լ. Սելինկերը, հիմնվելով լեզվական սխալների վերաբերյալ Փ. Քոդերի ուսումնասիրության վրա, որին կանդրադառնանք ստորև, առաջ է քաշում «միջանկյալ լեզվի» (interlangue) գաղափարը: Վերջինս մայրենի և օտար լեզուների միջև անցումային օղակ է, ունի իր կանոնները, որոնք տարբերվում են թե՛ թիրախային և թե՛ մայրենի լեզվի կանոններից: Եզակի և մշտապես փոփոխվող այս լեզվական համակարգն օտար լեզվի յուրացման ժամանակ օգնում է սովորողներին: Լ. Սելինկերը ոչ միայն այս համակարգին վերագրում է բնական լեզուներին բնորոշ հատկանիշները, այլև՝ առանձնացնում նրան բնորոշ մի քանի հիմնարար սկզբունք՝ ընդհանրացումներ թիրախային լեզվից, օրինաչափությունների փոխանցում մայրենի լեզվից և բրաժոյացում, այսինքն՝ լեզվի զարգացման դադար /Gass, Selinker, 1994: 5/:

XXդ. 60-ականներից սկսած տարածում է գտնում այն տեսակետը, որ օտար լեզվի յուրացման գործընթացում սխալներն ուղղորդող դեր ունեն և ցույց են տալիս, որ ուսումնական գործընթացն ընթանում է իր բնականոն հունով: Առանց սխալվելու հնարավոր չէ լեզու սովորել: Հարկ է, որ սովորողը գործնականում կիրառի իր ստացած գիտելիքները՝ չվախենալով սխալներ թույլ տալուց:

Սխալների վերլուծությունն ինքնանպատակ չէ և հստակ մանկավարժական նպատակ է հետապնդում: Հետազոտությունների արդյունքները կարող են օգտագործվել լեզվական երևույթների յուրացման գործընթացն առավել ճիշտ և արդյունավետ կազմակերպելու նպատակով:

Սխալների վերաբերյալ առավել վաղ հետազոտությունները հիմնականում նկարագրական բնույթ ունեին, բացակայում էր դրանց մեկնաբանության տեսական հիմքը, երևույթը բացատրելու, հիմնավորելու փորձեր չէին արվում: Այս առումով առաջին հիմնավոր վերլուծությունը կատարել է Էդինբուրգի համալսարանի կիրառական լեզվաբանության պրոֆեսոր Ս.Փ. Քորդերը: Նա սխալները դասակարգում է երկու տիպի՝ *mistakes* (*ֆր. fautes*) և *errors* (*ֆր. erreurs*): Առաջին դեպքում սովորողները հոգնաձության, սթրեսի, անինքնավստահության, կամ այլ գործոնների ազդեցությամբ վրիպում են, չեն կարողանում օգտագործել ճիշտ կառույցը: Այդուհանդերձ նրանք գիտեն կանոնները և ի վիճակի են ինքնուրույն ուղղել իրենց սխալները: Իսկ երկրորդ տիպի սխալները շեղումներ են կանոններից, որոնց խոսողը չի տիրապետում և ինքնուրույն չի կարող ուղղել: Իր հետագա աշխատանքներում Ս. Պ. Քորդերը հստակ ձևակերպում է սխալների վերլուծության գործընթացը, տալիս դրանց նկարագիրը, դասակարգումը՝ ըստ ենթադրյալ պատճառների /Corder, 1967:161-170/:

Հետազոտողներն առաջարկել են սխալների դասակարգման տարբեր մոտեցումներ: Այսպես, Ֆրանսիայի մանկավարժական ուսումնասիրությունների միջազգային կենտրոնի գնահատման և որակավորման բաժնի տնօրեն Ք. Տագլիանտեն գտնում է, որ պետք է տարբերակել լեզվական, հնչյունական, հանրալեզվական, դիսկուրսիվ և ստրատեգիական սխալներ /Tagliante, 2001/: Իսկ հոգեբան Ջեյմս Ռիզոնը գտնում է, որ սխալների վերլուծության ժամանակ պետք է ուշադրություն դարձնել հիմնականում հետևյալ գործոններին՝ առաջադրանքի բնույթը, կատարման պայմանները, գործունեությունը վերահսկող մեխանիզմներն ու թեմայի առանձնահատկությունը /Reason, 1993/:

Այսօր էլ կրթական համակարգում առաջադիմության ցուցանիշը սահմանվում է սխալի նկատմամբ, ուստի և՛ օտար լեզուն դասավանդողի, և՛ այն սովորողի հիմնական նպատակներից է սխալները նվազագույնի հասցնելը: Բայց և չպետք է մոռանալ, որ սխալն այն կամուրջն է, որը կապում է մայրենի և օտար լեզուները: Եթե սովորողն անսխալ տիրապետեր նոր նյութին, անշուշտ, դա ուսուցանելու կարիք չէր լինի:

Օտար լեզվի յուրացման գործընթացն առավել արդյունավետ կլինի, եթե սովորողն իր ուշադրությունն ու ջանքերն առավելապես կենտրոնացնի ստացած լեզվական գիտելիքների օգնությամբ իր առջև դրված հաղորդակցական խնդիրները լուծելու, այլ ոչ թե ամեն գնով հնարավոր սխալներից խուսափելու վրա: Հետևաբար, կարևոր է թե՛ դասավանդողների և թե՛ սովորողների շրջանում ձևավորել այն դիրքորոշումը, որ սխալներն ուսումնական գործընթացի կարևոր և անխուսափելի բաղադրիչն են, յուրօրինակ մանկավարժական գործիք: Եթե պայմանակա- նորեն ընդունենք, որ օտար լեզվի յուրացման ընթացքում մայրենի և

օտար լեզուների միջև ձևավորվում է միջանկյալ լեզվական օղակ, ապա կարելի է ասել, որ սխալը հենց դրա դրսևորումն է և ցույց է տալիս, որ սովորողը գտնվում է լեզվի յուրացման անցումային փուլում: Հետևաբար, սխալների վերլուծությունն ուղղորդում է սովորողին, օգնում առաջադիմության մեջ:

Օտար լեզվի յուրացման ընթացքում հանդիպող սխալների բնույթը մեծապես կախված է լեզվի տիրապետման մակարդակից: Մեր դիտարկումները ցույց են տվել, որ լեզվի յուրացման նախնական փուլերում առավել հաճախ են ուղղագրական և քերականական սխալները, իսկ լեզվի իմացության բարձր մակարդակներում մեծանում է շարահյուսական և ոճական սխալների ծավալը: Սույն հետազոտության համար հիմք ենք ընդունել ֆրանսերենի ուսուցման A2-B1 մակարդակը:

Օտար լեզվի յուրացման ընթացքում հանդիպող սխալները դասակարգել ենք հետևյալ կերպ.

- Ուսուցանվող նյութի և վարժությունների պահանջների բովանդակության ոչ լիարժեք ընկալմամբ պայմանավորված սխալներ, որոնք պայմանականորեն անվանել ենք *բովանդակային*:

- *Լեզվական* սխալներ, որոնք դասակարգել ենք ըստ բառային և քերականական մակարդակների:

Սույն հետազոտության մեջ սխալների վերլուծությունը կատարել ենք ԵՊՀ Եվրոպական լեզուների և հաղորդակցության ֆակուլտետում ֆրանսերեն ուսումնասիրող ուսանողների գրավոր խոսքում հանդիպած լեզվական սխալների հիման վրա, որոնք դասակարգել ենք հետևյալ կերպ.

1. **Բառային սխալներ**, որտեղ տեղ են գտել ուղղագրական, հնչյունական, նաև՝ համանունությամբ, հարանունությամբ և սեռի կարգով պայմանավորված սխալները:
2. **Քերականական սխալներ**, որոնք պայմանավորված են քերականական կանոնի սխալ կիրառմամբ (օրինակ՝ համաձայնեցման դեպքերը ֆրանսերենում):

Յուրաքանչյուր խմբում ներառված սխալները բաժանել ենք ենթախմբերի: Այսպես, բառային սխալների մեջ առանձնացրել ենք հետևյալ ենթախմբերը.

1. **Ուղղագրական սխալներ** - Լեզվի յուրացման նախնական փուլում այս սխալները առավելապես պայմանավորված են ֆրանսերենի ուղղագրության առանձնահատկություններով, որոնց սովորողները դեռևս լիարժեք չեն տիրապետում: Օրինակ՝ հաճախ են տառամիացությունների ուղղագրությամբ պայմանավորված սխալները՝ *scolere* (*scolaire*), *en tailleur noir* (*tailleur*), *aurpheline* (*orphelin*), *boulangaire* (*boulangère*), *chinion* (*chignon*), *contrer* (*contraire*), *caractaire* (*caractère*), *tu (tout) se passe bien*,

բայց ոչ միայն՝ profession (profession), chaqu'un (chacun), և այլն:

2. **Համանունությամբ պայմանավորված սխալներ** - Սրանց հետ գործ ունենք այն դեպքում, երբ սովորողները շփոթում են նույն գրություն կամ արտասանություն ունեցող բառերը՝ (des) fêtes / (vous) faites, très / traits, qu'en marchant / quand marchant, gaieté / guetter, ces / ses, ce sont / se sont, mai / mais, s'entend / sentant, d'autres fois / d'autrefois, cette / cet, scène / seine:

3. **Հարանունությամբ պայմանավորված սխալներ** - Սրանք իրենց հերթին հանգեցնում են իմաստային սխալների՝ amener / emmener, emporter / apporter բառերի դեպքում, նաև՝ singe / signe, averse / inverse, faim / femme, incendie / incident, և այլն:

4. **Բառի սեռով պայմանավորված սխալները** – Այս սխալները բնորոշ են ֆրանսերենի յուրացման գործընթացին: Նման սխալների հիմնական պատճառները երկուսն են: Նախ՝ ֆրանսերենի ոչ բոլոր բառաձևերից ելնելով է հնարավոր որոշել սեռը. չափազանց շատ են շեղումները կանոններից: Այսպես, -e ձայնավորը համարվում է իգական սեռի ցուցիչ, այդուհանդերձ un musée, un problème, un modèle և շատ այլ գոյականներ, որոնք ձևով հիշեցնում են իգական սեռ, իրականում պատկանում են արական սեռին: Դժվարությունների մյուս պատճառը արտասանության նմանությունն է: Այսպես, cet և cette ցուցական դերանվանական ածականների կիրառության հետ կապված շփոթմունք է առաջանում, եթե ուսանողը հստակ չգիտի նրան հաջորդող ձայնավորով կամ համր h-ով սկսվող գոյականի սեռը: Օրինակ՝ cette univers ձևը՝ cet univers-ի փոխարեն: Մեկ այլ օրինակ է ձայնավորով, համր h-ով սկսվող գոյականներից առաջ ածականների համապատասխան ձևերի սխալ կիրառությունը, քանի որ հստակ չգիտեն գոյականի սեռը՝ vieil/vieille, bel/belle, nouvel/nouvelle, և այլն: Օրինակ՝ une vieille océan՝ un vieil océan-ի փոխարեն:

5. **Հնչյունական սխալներ** - Սրանք պայմանավորված են ոչ լիարժեք ունկնդրմամբ, բանավոր խոսքի ոչ ճիշտ ընկալմամբ: Օրինակ՝ moués (mouillés), consantré (concentré), trambler (trembler), cependent (cependant), éyant (ayant), italiane (italien), նաև՝ anvers (inverse), dictants (dictons), andependance (indépendance), avensions (inventions), envension (invension), je été (j'ai été), j'ai voulais (je voulais):

Մեր դիտարկած օրինակներում քերականական սխալները հիմնականում պայմանավորված են համաձայնեցումներով.

1. **Ենթակայի և ստորոգյալի համաձայնեցման** սխալներ՝ c'était (étaient) des amis, tu me raconte (racontes), il ne pourrais (pourrait), les conseils qui nous intéressons (intéressent), les gens ne lit (lisent) pas, le médecin peut (peut), les gens qui a (ont):

2. **Խնդրի հետ համաձայնեցման սխալներ**՝ elle l'avait reconnu (reconnue), nous mentons pour se (nous) disculper, և այլն:

3. **Թվի համաձայնեցման սխալներ**՝ որոշիչ/գոյական/ածական կառույցներում՝ les jour (s), ses cheveux blanc(s) tressé(s) était (étaient) coiffé (s), les cheveux noir (s), des livre (s) électronique (s), des médicament (s), և այլն:

4. **Սեռի համաձայնեցման սխալներ**՝ la liberté est plus important (e), la vie passif (passive), les grand(es) villes qui est (sont) très dangereuse (s), les yeux rougies (rougis), la maîtresse était fou (folle) et insolant (e), cette ville sera découvert(e), les élections présidentiel (présidentielles), և այլն:

Սխալների արձանագրմանը հաջորդող կարևոր քայլը դրանց ուղղումն ու մեկնաբանությունն է, որոնք ուսումնական գործընթացի պարտադիր մասն են հանդիսանում, ապահովում են լեզվական գիտելիքների յուրացման գործընթացի արդյունավետությունը: Պետք է հաշվի առնել, որ սովորողները սովյալ լեզվով հաղորդակցվելիս հաճախ լարվածություն, հուզմունք են զգում, որոշ դեպքերում՝ նույնիսկ տագնապ: Դրանց պատճառը հիմնականում սխալ թույլ տալու մտավախությունն է: Հոգեբանական այսպիսի լարվածության թուլացումը մեծապես կախված է նաև դասավանդողի՝ սխալներն ուղղելու նկատմամբ ունեցած դիրքորոշումից:

Օտար լեզվի յուրացման գործընթացի առաջին և կարևոր նախապայմանն այն է, որ սովորողները պատրաստ լինեն սխալներ թույլ տալուն: Այսինքն՝ նրանց պետք է նախապատրաստել նրան, որ օտար լեզվի յուրացման ողջ գործընթացում սխալներն անխուսափելի են, և դա լեզվի յուրացման բնականոն ընթացքն է: Նման դիրքորոշումը զգալիորեն փոխում է սխալի նկատմամբ բացասական վերաբերմունքը, նպաստում փոխադարձ վստահության մթնոլորտի ձևավորմանը:

Կարևոր է նաև սխալի ուղղումը պատշաճ ձևով և ճիշտ պահին: Անթույլատրելի է սխալների պատճառով սովորողներին ծաղրելն ու նրանց վրա ծիծաղելը. սա էթիկայի կարևոր կանոն է թե՛ դասավանդողի, և թե՛ սովորողների համար:

Բանավոր հարցման ժամանակ սովորողի խոսքին կարելի է միջամտել միայն այն դեպքում, երբ սխալը խանգարում է միտքը ճիշտ արտահայտելուն: Անդադար ընդհատելն ու ուղղումներ կատարելն ի վերջո կարող են հանգեցնել արգելակման և սովորողի մոտ անինքնավստահության ձևավորմանը: Առավել նպատակահարմար է նշումներ կատարել և հետագայում անդրադառնալ թույլ տրված սխալներին:

Խմբային աշխատանքների ժամանակ կարիք չկա անվանապես նշել սխալների հեղինակներին: Առավել ցանկալի է դրանց անդրադառնալ աշխատանքի ամփոփման ժամանակ:

Սխալների ուղղման բավական նրբանկատ մոտեցում է այսպես կոչված «ներակա ուղղումը», երբ դասավանդողն արձանագրում է սխալները, սակայն ուղղակիորեն չի անդրադառնում դրանց, այլ խոսքի մեջ միտումնավոր օգտագործում է դրանց ճիշտ տարբերակները:

Սխալների մեր վերլուծությունը, ինչպես արդեն նշել ենք, կատարել ենք ֆրանսերենի A2-B1 մակարդակն ուսումնասիրող հայ ուսանողների գրավոր աշխատանքների հիման վրա: Այդ աշխատանքները հետապնդել են կոնկրետ ուսուցողական նպատակներ, այսինքն՝ վերաբերել են ուսումնասիրվող որոշակի թեմաների՝ թե՛ քերականական, և թե՛ բառապաշարի յուրացման: Այս պարագայում արդյունավետ ենք համարել կիրառել սխալների ուղղման տարբեր եղանակներ, որոնց կանդրադառնանք ստորև:

Առավել հաճախ կիրառել ենք սխալների ինքնուրույն ուղղումը՝ ընդգծել ենք դրանք, այնուհետև սովորողներն ինքնուրույն ուղղել են սխալները՝ հղում կատարելով նախապես ուսումնասիրված նյութերին: Ինքնուրույն վերլուծական աշխատանքը բավական արդյունավետ է ուսումնասիրած նյութի հիմնավոր յուրացման առումով:

Հաջորդ եղանակը, որին դիմել ենք, սխալների փոխադարձ ուղղումն է: Սովորողներն աշխատել են զույգերով, ստուգել միմյանց աշխատանքները, այնուհետև՝ արդյունքները քննարկել դասախոսի և լսարանի հետ՝ հիմնավորելով կատարած ուղղումները: Նման աշխատանքն առանձնապես կարևոր է նյութը կրկին քննարկելու և պարզաբանելու տեսանկյունից, օգնում է սովորողներին կենտրոնացնել ուշադրությունը, բացահայտել սխալներ, որոնք կարող էին ուղղում կատարելու ընթացքում վրիպել:

Պարբերաբար սովորողներին հնարավորություն է ընձեռվել ուղղելու սեփական աշխատանքը՝ ձեռքի տակ ունենալով ճիշտ տարբերակը, որից հետո սխալներն ամփոփվել և ի մի են բերվել:

Ուսուցողական թելադրությունների արդյունքներն ամփոփվել են համընդհանուր քննարկումների միջոցով՝ նախադասություն առ նախադասություն անդրադառնալով նյութին, մեկնաբանելով խնդրահարույց կետերը:

Սխալների ուղղման մեկ այլ՝ առավել նորարարական մոտեցում էր առցանց առաջադրանքների կատարումը՝ հանձնարարությունների արդյունքները տեղում ստուգելու և թույլ տված սխալների մեկնաբանությունները միանգամից տեսնելու հնարավորությամբ: Նման առաջադրանքները կատարվել են սովորողների կողմից ինքնագնահատում իրականացնելու նպատակով:

Ամփոփիչ աշխատանքներում սխալների ուղղումը կատարել է դասավանդողը՝ ընդգծելով դրանք, ներկայացնելով ճիշտ տարբերակն ու կատարելով անհրաժեշտ մեկնաբանությունը:

Առհասարակ ուսումնական ողջ գործընթացը կառուցվել է այն դիրքորոշման վրա, որ սխալների առկայությունը լեզվի յուրացման գործընթացի բնականոն ընթացքի մասն է և ամենևին էլ չի հակադրվում բուն ուսումնական գործընթացին: Սխալների ուղղման ընթացքում շեշտն առավելապես դրվել է սովորողների ձեռքբերումների վրա, ինչը, անկասկած, բարձրացրել է նրանց ինքնավստահությունն ու խթանել սովորելու ցանկությունը:

Սխալների ուղղման վերոհիշյալ մոտեցումների միջոցով դրանց ընդհանրացումն ու մեկնաբանությունը զգալիորեն նվազեցնում են սխալները կրկնելու հավանականությունը: Հարկ է նշել նաև, որ նման աշխատանքը ուսումնասիրության հարուստ նյութ է հանդիսանում դասախոսի համար՝ հետագայում տվյալ թեմաների մատուցման նոր եղանակներ մշակելու և հնարավոր վրիպումները կանխելու համար:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Corder P. The significance of learner's errors // *International Review of Applied Linguistics*, № 5, 1967 // URL: <http://www.uky.edu/~tmclay/Corder%201967.pdf> (Retrieved January 3, 2022).
2. Cuq J.P., Association de didactique du français langue étrangère Dictionnaire de didactique du français langue étrangère et seconde. Paris: CLE international, 2004.
3. Cuq J.-P., Gruca I. Cours de didactique du français langue étrangère et seconde. Presse universitaire de Grenoble, 2014.
4. Debyser F. La linguistique contrastive et les interférences // *Langue Française*, № 8, 1970 // URL : www.jstor.org/stable/41557515 (Retrieved June 1, 2021).
5. Defays J.-M., Meunier D. Cachez cette erreur que je ne saurais voir ! // URL : <http://journals.openedition.org/pratiques/2752> (Retrieved January 10, 2021).
6. Desmons F. Enseigner le FLE: pratiques de classe. Edition Belin, 2005.
7. Fouillet R. Les «recettes contrastives» dans les grammaires du français pour italophones // *Langue française*, № 181, 2014/1 // URL: <https://www.cairn.info/revue-langue-francaise-2014-1-page-19.htm> (Retrieved May 12, 2021).
8. Gass M., Selinker L. Language transfer in language learning. Revised Edition. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia, 1994 // URL: https://books.google.am/books?id=srz1gXPXBowC&pg=PA5&lpg=PA5&dq=Language+transfer.+Selinker,+1969&source=bl&ots=aSpn_qkrpb&sig=ACfU3U2FWCoi6bEqdu_iU32jXxIIA1JbHA&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEwj0zcnmr9n1AhVFQvEDHXdFAnoQ6AF6BAgtEAM#v=onepage&q&f=false

9. Martinez P. La Didactique des langues étrangères // *Collection Que sais-je ?* Presse Universitaire de France, 2014.
10. Namukwaya H.K. Analyse des erreurs en production écrite des étudiants universitaires du français au niveau intermédiaire à l'Université de Makerere // *Synergies Afrique des Grands Lacs*, №3, 2014 // URL: https://gerflint.fr/Base/Afrique_GrandsLacs3/Harriet_K_%20Namukwaya.pdf (Retrieved March 23, 2021)
11. Puren Ch. Histoire des méthodologies de l'enseignement des langues. CLE international, 2012 // URL: <https://www.christianpuren.com/mes-travaux/1988a/> (Retrieved April 7, 2021).
12. Reason J. L'erreur humaine. Presse Universitaire de France, 1993.
13. Rosier J.-M. La didactique du français // *Collection Que sais-je?* Presse Universitaire de France, 2002.
14. Tagliante C. La classe de langue. Paris: Clé international, 2001.
15. Гез Н.И., Фролова Г.М. История зарубежной методики преподавания иностранных языков. Москва, 2008.
16. Кондрашова Н. В. Прогнозирование и исправление студенческих ошибок при обучении иностранным языкам // *Научный диалог*, № 7 (43), 2015.
17. Маркосян А. С. Очерк теории овладения вторым языком. Москва: УМК "Психология," 2004.
18. Назаренко А. Л. Информационно-коммуникационные технологии в лингводидактике: дистанционное обучение. Москва, 2013.
19. Фрейджер Р., Фейдимен Дж. Большая книга психологии. Личность. Теории, упражнения, эксперименты. Санкт-Петербург, 2008.

Л. ВАРДАНЯН – Языковые ошибки при обучении французского языка как иностранного. – В настоящей статье рассматривается роль языковых ошибок в процессе изучения иностранного языка, сравниваются взгляды и подходы разных исследователей. Анализируются и классифицируются лингвистические ошибки в письменной речи студентов, изучающих французский язык на уровне А2-В1 в Ереванском государственном университете, обсуждаются практические методы их исправления.

Ключевые слова: французский язык, языковые ошибки, классификация ошибок, исправление ошибок, интерязык, лексические ошибки, грамматические ошибки

L. VARDANYAN – Linguistic Errors in Teaching French as a Foreign Language. – This paper focuses on the discussion of linguistic errors and their role in the process of learning as a foreign language. The existing approaches to the problem

under discussion are examined, the point of views of different researchers are compared. Linguistic errors in the written speech of students studying the French at the A2-B1 level at Yerevan State University are analyzed and classified, and practical methods of their correction are discussed.

Key words: French language, linguistic errors, error classification, error correction, interlanguage, lexical errors, grammatical errors

Received: 11.02.2022

Revised: 04.04.2022

Accepted: 22.04.2022

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

DOI: <https://doi.org/10.46991/FLHE/2022.26.1.126>

Նատալի ԳՈՆՉԱՐ-ԽԱՆՋՅԱՆ
Գայանե ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ՃԱՊՈՆԱԿԱՆ ՄՈՏԻՎՆԵՐԸ ԲՈՐԽԵՍԻ ԵՐԿԵՐՈՒՄ

Հոդվածը նվիրված է ականավոր մրաժող, գրող Խ. Լ. Բորխեսի անդրադարձին գրականության մեջ ճապոնական մշակութային ավանդույթին, դրա սյուժեներին և կերպարներին, ինչպես նաև արևելքում լայն տարածված բուդդիստականության ճապոնական տարբերակին՝ ձեն-բուդդիստականության ուսմունքի փիլիսոփայական ընկալմանը: Ճապոնական մշակույթի մի շարք հիմնական մոտիվներին է անդրադառնում անգենտինացի մեծանուն գրող և մշակութաբան Խ. Լ. Բորխեսը, ինչպիսիք են՝ պոեզիայի հուզական շերտերը, ժամանակակից ոճական առանձնահատկությունները, էպիկական անցյալի դրվագները, հոգեբանական խորիմաստությունը, պատվախնդրությունը և այլն:

Բանալի բառեր. ճապոնական գրականություն, ավանդույթներ, ձեն-բուդդիստականության ըմբռնում, Իսե Մոնոգատարի, Ակուտագավա Րյունուկե, արքայազն Գենջի

XX դարի մեծագույն գրողներից և մտածողներից մեկի՝ Խ. Լ. Բորխեսի ստեղծագործությունները կարևոր նշանոց են դարձել նախորդ հարյուրամյակի հոգևոր կյանքում՝ մեծապես պայմանավորելով գրականության և առնչվող գիտությունների (հերմենևտիկա, նշանագիտություն և այլն) զարգացումը մեր օրերում: Արգենտինացի դասականի գործերը թարգմանվել և թարգմանվում են բազմաթիվ լեզուներով, այդ թվում՝ հայերեն, նրա ստեղծագործությունն ավելի քան կես դար համաշխարհային գրականագիտության ուշադրության կենտրոնում է՝ ուսումնասիրվելով ինչպես մշակութաբանական, գաղափարական-աշխարհայացքային, բարոյափիլիսոփայական տեսանկյունից, այնպես էլ գեղարվեստական կա-

նուցվածքի ինքնատիպության, ժանրային կազմի յուրահատկության և պոետիկայի նորարարությունների առումով:

Գրողի գաղափարական-գեղարվեստական աշխարհը ներառում, համադրում և միահյուսում է արևմուտքի և արևելքի տարատեսակ մշակութային ավանդույթներն ու փորձը, նրա բազմաժանր տեքստերում սյուժեների, կերպարների և խորհրդանշական տարրերի միջոցով արտացոլվում է Բորխեսի առանձնահատուկ հետաքրքրությունն արևելյան առասպելների, արքեոտիպերի, կրոնական ուսմունքների, գրականության և փիլիսոփայության նկատմամբ: Իբրև գրողի և մտածողի՝ Բորխեսին ամենից հոգեհարազատ է բուդդիայականությունը, որը հանդուրժողականության, ազատ ընտրության, հոգևոր տոկունության և պայծառացման գաղափարներով համահունչ է քրիստոնեությանը:

Նկատի ունենալով Բորխեսի մի շարք տարաբնույթ տեքստերում առկա բազմաթիվ հիշատակումները՝ պարզ է դառնում, որ գրողը քաջածանոթ էր ոչ միայն ընդհանրապես բուդդիայական արևելքին, այլև մասնավորապես «Երկնային» կայսրությանը և Ծագող արևի երկրին, դրանց պատմությանը և մշակույթին, կրոնական ուղղություններին, առասպելներին, բանահյուսությանը, թատրոնին, գրականությանը: «Բորխեսը և ես» էսսեում գտնում ենք հետևյալ միտքը. «Ես, <...> մի կողմ թողնելով արվարձանների առասպելը, ժամանակի և անսահմանի մասին խաղեր, պետք է հորինեմ: Եվ այդպես, ողջ կյանքս փախուստ է, և կորցնում եմ ամեն ինչ, և ամեն ինչ մոռացում է, կամ էլ պատկանում է նրան՝ մյուսին: Իրականում չգիտեմ, թե մեզնից որն է գրում այս էջը» /Բորխես, 1992: 257/: Հենց այն ժամանակ, երբ Բորխեսի արձակում և հատկապես էսսեներում սկսվում են «ժամանակի և անսահմանի մասին խաղերը», երբ ձևավորվում, իսկ հետագայում բազմապատկվում, տարատեսակ զուգորդումներով դրսևորվում են բորխեսյան խորհրդանշաններն ու այլաբանությունները (գիրքը, գրադարանը, այգին, տաճարը, լաբիրինթոսը, շրջանները, շրջապտույտը, երազը, հայելին, մեկ երևույթի անվերջանալի կրկնապատկումները, ճամփաբաժանները և այլն), ակնհայտ է դառնում նրա հետաքրքրությունը չինական «մետաֆիզիկայի», բանահյուսության, գրականության նկատմամբ:

Եթե չինական թեմատիկան գրողի ստեղծագործական ժառանգության անվիճելի լեյտմոտիվներից է, որն անմիջականորեն արտացոլվում է բազմաթիվ պատմվածքներում, բանաստեղծություններում, էսսեներում և ծավալուն ներկայություն ունի «Հորինված էակների գիրքը» ժողովածուի մեջ, ապա Ճապոնիային Բորխեսի անդրադարձները պակաս հաճախադեպ են: Այդուհանդերձ, նշված անդրադարձները, հղումները, ակնարկները զարմանալիորեն ճշգրիտ պատկերացում են տալիս այն հայեցա-

կարգերի մասին, որոնց վրա դարերով հիմնվել է հեռավոր ասիական երկրի յուրօրինակ մշակույթը:

Նրբին տրամադրությունների քմահաճ խաղը, «Իսե Մոնոգատարի» ժողովածուի բարեկրթության ոգին և հոգեբանական խորիմաստությունը, Հեյանի ժամանակաշրջանը՝ իր գեղագիտական հավատամքով, որը մարմնավորվել է Մուրասակի Շիկիբուի «Ասք Գենջիի մասին» հռչակավոր վեպում, ճապոնական պոեզիայի հուզական շերտերի նրբագագացությունը, Ճապոնիայի էպիկական անցյալի դրվագները, որոնցում փառաբանվում են պատվախնդիր սամուրայները, ճապոնական գրականության ժամանակակից դասական Ակուտագավա Ռյունոսկեի ոճական առանձնահատկությունները և պրոբլեմատիկան. ահա ճապոնական մշակույթի այն հիմնական մոտիվները, որոնք գրավել են արգենտինացի մեծանուն մշակութաբանի և գրողի հետաքրքրությունը:

«Ըստ իս, եթե նման, գրեթե նույնական երկու բուդոհայականություն կա, ապա դրանք են Բուդոհայի քարոզածը և այն, որը հիմա ուսուցանում են Չինաստանում ու Ճապոնիայում՝ ձեն-բուդոհայականությունը», - նկատում է Բորխեսը /Բորխես, 2016: 602-603/, որը բուդոհայական ուսմունքին նվիրել է «Մեկ լեգենդի տարբերակները» էսսեն և «Յոթ երեկո» բանավոր շարքի «Բուդոհայականություն» դասախոսությունը, իսկ բուդոհայականության գաղափարներն արտացոլել է տարբեր պատմվածքներում:

Ուսմունքի փիլիսոփայական բովանդակությունն արտացոլանք է գտել մի շարք լեգենդներում, որոնցում ընդհանրական է Բուդոհայի կերպարը: Ներկայացնելով այդ լեգենդներից մեկը՝ սանդալափայտե թասի պատմությունը, Բորխեսը, կարծում ենք, վիճելի մեկնաբանություն է անում. «Հայտնի է, որ Բուդոհան կարող էր հրաշքներ գործել, բայց, ինչպես և Հիսուս Քրիստոսին, նրան տհաճություն էին պատճառում հրաշքները, նրան տհաճություն էր պատճառում դրանք գործելը» /Բորխես, 2016: 602-603/:

Հուդայական և քրիստոնեական, ինչպես նաև տվյալ դեպքում ձեն-բուդոհայական մտածողությունների թվացյալ նմանությանն է անդրադառնում նաև հոգեբան Էրիխ Ֆրոմմը, մասնավորապես՝ գիտնականն ընդգծում է նշված մտածողությունների հիմնվածությունը «հարկադրանքի, իշխանության, արտաքին և ներքին աշխարհների ճնշման եսամոլական ձգտումներից անհատի հրաժարման գաղափարի վրա» և «բաց, ընկալունակ, մշտարթուն, արտաքին աշխարհի կանչերին արձագանքելու ընդունակ» դառնալու անհրաժեշտությունը /Փրոմմ, 2011: 46/:

Սակայն, չնայած մակերեսային նմանությանը և համաձայնությանը, չի կարելի չհամաձայնել, որ խորքային ինքնության, ուսմունքների ձևակերպումների մակարդակում «քրիստոնեական պատկերացումները, որպես կանոն, մեկնաբանվում են այնպես, ասես մարդն իր ճակատագիրն

ամբողջությամբ հանձնում է հզոր և ամենակարող Հորը. այդ պարագայում կորչում է ինքնուրույնության, ամեն հնարավորություն» /ՓրօՄՄ, 2011: 47/: Ընդունելով բուդդիայականության բոլոր տարատեսակների, այդ թվում՝ ձեն ճյուղի և քրիստոնեության անկասկած նմանությունը՝ Բորխեսը, իր հերթին, մատնանշում է դրանց նշանակալից, հիմնավոր տարբերությունը՝ իբրև օրինակ վկայակոչելով դարբնի հյուղակի դրվագը, որտեղ Բուդդիան, աշակերտներով շրջապատված, վերջին անգամ քարոզում է նրանց. «Ձեզ եմ թողնում իմ Օրենքը» /Բորխես, 2016: 602/, ինչով կանխում է իր անձի աստվածացումը և ընդգծում է իր էության պատրանքայնությունը, մահկանացու բնույթը: Քրիստոսն ասում է իր աշակերտներին, որ եթե նրանցից երկուսը հանդիպեն, Ինքը կլինի երրորդը, ինչը ենթադրում է աստվածային թեև անտես, բայց մշտապես վերահսկող ներկայությունը, մինչդեռ բուդդիայական ըմբռնման համաձայն՝ «միայն Աստծուն մոռանալով՝ մարդը, որքան էլ դա պարադոքսային լինի, հետևում է նրա կամքին» /ՓրօՄՄ, 2011: 47/:

Ցանկությունների հնազանդեցումը, որը միաժամանակ բացառում է «Հոր աջակցությանը կուրորեն դիմելու» /ՓրօՄՄ, 2011: 47/ հնարավորությունը, հանգեցնում է նիրվանայի՝ «դատարկության» դրականորեն մեկնաբանվող այն վիճակին, որը ձեն-բուդդիայականության մեջ անվանվում է «սատորի»:

Ֆրոմմը, առավելագույնս մոտենալով ձեն-բուդդիայականության էության ըմբռնմանը, մասնավորապես՝ ծանոթ լինելով դոկտոր Սուժուկիի դասախոսություններին և հիմնվելով հասանելի բոլոր աղբյուրների վրա, գրում է ինքնաճանաչողության, պայծառացման էմպիրիկ բնույթի մասին, որը բացառում է ճանաչողության որևէ մտավոր, ֆորմալ եղանակ. «Ձենը պահանջում է գիտակցության լիակատար ազատություն: Մեկ միտքն անգամ կարող է խոչընդոտ դառնալ և ծուղակ» /ՓրօՄՄ, 2011: 104/:

Իրականության անխաթար, «ոչ մտավոր ընկալումը» /ՓրօՄՄ, 2011: 99/, որն ընկած է ձեն հասկացության հիմքում, մեղիտացիայի երկար տարիներից հետո հնարավորություն է տալիս հասնելու պայծառացման: Ճշմարտության ճանաչողությունը վրա է հասնում անսպասելիորեն, ինչպես աստվածահայտնությունները, Ջոյսի խոսքերով՝ այդ *փխրուն և ակնթարթային հոգեվիճակները*: Ձեն ուսմունքը բացատրելով՝ Բորխեսը նշում է, որ սատորին տրամաբանության հետ ոչ մի կապ չունի, և պայծառացումը «կտրուկ է վրա հասնում, առանց մի շարք եզրահանգումների» /Բորխես, 2016: 610/: Անգամ «ճշմարտություն» բառի կոննոտացիան այստեղ բավականաչափ տարբերվում է այդ հասկացության քրիստոնեական մեկնաբանությունից, ինչը վկայում է մի բուռ տերևների լեզենդը, որը Բուդդիան մեկնում է ճշմարտության մասին հարց տվողին. անհատական ապրումը հակասում է հեղինակության կարծիքին և օբյեկտիվ սահմա-

նումներին: Այդ պատճառով «ձենի շրջանակներում մարդը պետք է ազատ լինի անգամ Աստուծոց, ինչն արտահայտվում է «Բուդդիա անունն արտասանելիս մաքրե՛ք ձեր շուրթերը» ձենի ասույթի մեջ» /Փրոմմ, 2011: 105/: Այս պարագայում հնարավոր է, որ աշակերտի հարցին, թե ով է Բուդդիան, ուսուցչի «Չինարը այգին է» /Բորխես, 2016: 610/ պատասխանը կարող է ճշմարտությունն արթնացնել հենց իր անտրամաբանականության շնորհիվ:

Հաստատելով ձեն-բուդդիայականության տեսաբանների առաջ քաշած այն մոտեցումը, որ անհատական պայծառացմանը համարժեք ճշմարտությանը կարելի է հասնել սուկ տրամաբանությունից զուրկ պատասխանի շնորհած հանկարծակի խորաթափանցության միջոցով, Բորխեսը մի շարք օրինակներ է ներկայացնում, հիմնականում՝ ձեն-բուդդիայականության առաջին պատրիարք և ձեն ուսմունքի հիմնադիր Բոդհիդհարմայի կերպարի մասին: Այդ պատմություններում գլխավոր և որոշիչ գաղափարը առկա ամենի անիրականությունն է, անցյալ գոյության և մեր սեփական «ես»-ի պատրանքային բնույթը: Այս գաղափարը համահունչ է Բորխեսի ստեղծագործության մեջ երազի թեմային, ըստ որի՝ «Բորխեսի ամբողջ անցած կյանքը երազ է, տիեզերքի ամբողջ պատմությունն իսկ երազ էր» /Եօքսեց, 2001, Է.4: 87/, և սուրբ Ավգուստինուսի այն մտքին, որ, փրկության հասնելով, մենք բարիք ենք գործում՝ չմտածելով դրա մասին:

«Բուդդիայի ութմասնյա ճանապարհին անշեղելիորեն հետևելու պահանջից» /Եօքսեց, 2001, Է.4: 309/ ազատ, բարոյականության խիստ կանխադրույթներին անձանոթ, *բարուց և չարից անդին* է նրբակիրթ պալատական Արիվարա Նարիհիրան, որի բանաստեղծական կերպարին նվիրված 125 մանրապատում, «Հին ժամանակներում ասպետը (ավելի հազվադեպ՝ տիկինը կամ միկադոն)...» թեմատիկ տողով սկսվող թանկաների ուղեկցությամբ, համախմբված են X դարի «Իսե Մոնոգատարի» նրբահյուս վիպակի մեջ՝ «դարի, որը Ճապոնիային, ճապոնական գրականությանը այդ երկրի սքանչելի բանարվեստի գեղարվեստական երեք տարբեր բարձունք զբաղեցնող երեք ստեղծագործություն է տվել» /Օրր, Billy, 1999: 10/ (խոսքը ճապոնական հին և նոր բանաստեղծությունների «Կոկին Վակաշու» անթոլոգիայի (ճապոնական թանկաների ժողովածու) և հռչակավոր, կոթողային «Փայլուն արքայազն Գենջին» («Գենջի-Մոնոգատարի») վեպի մասին է, որն անհամար նմանակումների աղբյուր է դարձել): Հեյան՝ պերճախոս անվամբ ժամանակաշրջանի չգրված օրենքը, նախատեսում էր «նրբին տրամադրությունների և դրանց հետ կապված գործողությունների քմահաճ խաղ», որտեղ «տգեղ որևէ բան անթույլատրելի էր» /Օրր, Billy, 1999: 15/, իսկ կարևորագույն սկզբունքն էսթետիզմն էր:

Նշված շրջանի Ճապոնիայում, բարեկրթության իդեալը չէր հանդուրժում որևէ կոպտություն, անքաղաքավարություն, անտեղյակություն նրբաճաշակ վարվեցողության և բանաստեղծական արվեստի նրբություններին, արտաքին տճևություն, ինչպես միջնադարյան Եվրոպայի պալատական մշակույթը, և պատահական չէ ավբայի կամ պաստորելայի համեմատությունն «Իսե»-ի հիմքում ընկած քնարերգության հետ՝ «բնության, հարափոփոխ օրերի և տարվա եղանակների, սիրո ուրախությունների և վշտերի» պատկերներով /Եօրբեց, 2001, Խ.4: 309/: Նարիհիրա արքայազնը՝ «հեթանոսության մեղսագուրկ աշխարհի այդ հեղոնիստը» /Եօրբեց, 2001, Խ.4: 309/, գրքի քնարական հերոսն է, առնական գեղեցկության խորհրդանիշ և Գենջի արքայազնի հնարավոր (ի թիվս այլոց) նախատիպ, որի կերպարի արձագանքները կարելի է գտնել արևմուտքում՝ Դոն ժուանի անթիվ վերամարմնավորումներում, Լակլոյի նրբորեն պրովոկացիոն «Վտանգավոր կապեր»-ում, Պրուստի հերոսների սիրային ապրումներում:

«Իսե Մոնոգատարին»՝ ճապոնական պոեզիայի ամենավաղնջական նմուշներից մեկը, իր թեմայով և բովանդակությամբ էպիկական իդեալից հեռանում է սիրային ապրումների աշխարհ՝ ազգային պոեզիան օժտելով նոր՝ ներհայեցողական ասելիքով: «Ճապոնիայի պատմությունն էպիկական է եղել, բայց, ի տարբերություն այլ երկրների, դրա պոեզիայի գլխավոր նյութը բնավ սուրը չէ» /Եօրբեց, 2001, Խ.4: 309/: Անանուն հեղինակի միջնադարյան բանաստեղծությունների ժողովածուն լի է կերպարներով, որոնք «սուտասանների համբավ ունեն» /Եօրբեց, 2001, Խ.4: 30/, քանի որ բանահյուսական աղբյուրներից՝ սիրային սյուժեով հեքիաթներից և առասպելներից բխող «Մոնոգատարի» անվանումն իսկ ակնարկում է, որ «դրանում ընդգրկված բոլոր պատմությունները հորինվածք են» /Եօրբեց, 2001, Խ.4: 309/:

Ճապոնիայի երկրորդ կայսրուհու շրջապատից պալատական տիկին Մուրասակի Շիկիբուի գիրքը, որն իր հերթին լի է հորինված կերպարներով, Հեյանի ժամանակաշրջանի արքունիքի փաստացի վկայություն է և «բառի բուն իմաստով հոգեբանական վեպ» /Եօրբեց, 2001, Խ.1: 451/:

Հեյանի ժամանակաշրջանի գալստյան պահից կանայք և՛ կյանքում, և՛ գրականության մեջ առաջնային, եթե ոչ գլխավոր տեղ են զբաղեցնում, իսկ հետագայում եվրոպացի ռոմանտիկների շրջանում այնքան սիրված գեղեցկություն-պոեզիա-ճշմարտություն եռամիասնությունը ենթադրում էր, որ չքնաղ բանաստեղծություններ հորինող կինը պետք է շատ գեղեցիկ լինի. բանաստեղծական արվեստը և մարմնական գեղեցկությունը փաստորեն միահյուսված էին: «Ի ծնե բարձր խավին պատկանող կինը (...) ամենից հաճախ թաքնված է օտար հայացքներից, և նրա մեջ կարելի է գուշակել ամեն առաքինություն» /japanlib.narod.ru>gendzi>tom1/, բայց և

այնպես, նրան սքողող շղարշները գոնե զգացողությունների մակարդակում չէին կարող թաքցնել բնատուր սեթևեթանքը, սեփական կանացի գրավչության գիտակցման հրապույրը: Իզուր չէ, վեպի նուրբ հոգեբանականության մասին խոսելիս Բորխեսը մեջբերում այն դրվագը, երբ վարագույրով սքողված կինը, նայելով ներս եկող տղամարդուն, որն իրեն չի կարող տեսնել, անգիտակցաբար շտկում է սանրվածքը /տե՛ս Եօրքեց, Խ.1, 2001: 451/:

Մեր օրերում տեսողական պատրանքները (մասնավորապես, հայտնի պատվող օձի պատկերը) մեծ ճանաչում են բերել կիոտոցի կոգնիտիվ հոգեբան Ակիոշի Կիտանոկային, իսկ Բորխեսը դեռ իր պատմվածքում հրավիրում է մեր ուշադրությունը ավելի քան հազար տարի առաջ ստեղծված վեպի «տեսողական պլանի երևույթի» /Майерс, 2006: 255/ վրա, որն ի հայտ է գալիս, օրինակ «մանրամաղ անձրևի պատճառով շատ ավելի հեռու թվացող» ընդարձակ թաց կամրջի դրվագում /Եօրքեց, 2001, Խ.1: 451/: Ու թեև «երկու-երեք առանձին տողում հնարավոր չէ զետեղել ծավալուն վեպի հիսունչորս գլուխը» /Եօրքեց, 2001, Խ.1: 452/, գոնե արևելյան մշակույթի համար որոշիչ զգացողությունների մակարդակում, Բորխեսը փոխանցում է Հեյանի գեղագիտական հավատամքով պայմանավորված հուզական կառույցի նրբությունը:

Բորխեսը համառոտ և, ինչպես ինքն է նշում, «կիսատ» /Եօրքեց, Խ.4, 2001: 450/ մի ակնարկ է նվիրում նախնական վեց «մեծածավալ հատորները» /Եօրքեց, 2001, Խ.4: 451/ մեկ «հարմարավետ գրքում» /նույն տեղում/ ամփոփող հոչակավոր «Ասք Գենջիի մասին» վեպին: Նշելով եվրոպական ընկալման համար Մուրասակիի վեպի բարդությունը՝ Բորխեսը զուգահեռներ է անցկացնում արևմտյան դասական գրականության ականավոր ներկայացուցիչների՝ Սերվանտեսի և Ֆիլդինգի հետ՝ նկատելով, որ «Գենջի Մոնոգատարիի» հեղինակի բախտն ընթերցողների հարցում ավելի է բերել, քան եվրոպացի գրողներինը. «Նկատի չունեն, թե Մուրասակիի լայնածավալ վեպն ավելի հզոր է, ավելի խորն է մնում հիշողության մեջ կամ ավելի «լավն» է, քան Ֆիլդինգի կամ Սերվանտեսի ստեղծագործությունները. միայն ուզում եմ ասել, որ այն ավելի բարդ է, իսկ քաղաքակրթությունը, որը ենթադրում է, ավելի նուրբ է: Այլ կերպ ասեմ. ես չեմ պնդում, որ Մուրասակի Շիկիբուն օժտված է Սերվանտեսի տաղանդով, միայն պնդում եմ, որ նրա ընթերցողն ավելի նրբազգաց է» /Եօրքեց, 2001, Խ.4: 451/:

Միննույն ժամանակ, միջնադարյան ճապոնական մշակույթի էթիկական հասկացությունները, նորմերը, խիստ չգրված օրենքներն արտահայտված են քառասունյոթ ռոնինի հոչակավոր սյուժեում, որոնց արդար վրեժը, ի վերջո, տապալում է իրենց նախկին ղեկավարի՝ Ակո աշտարակի տիրակալի վախճանում մեղավոր պաշտոնյային: «Անփառունակության

համաշխարհային պատմություն» շարքի «Անքաղաքավարի արարողապետ Կոցուկե-նո-Սուկեն» վերնագրի ներքո խմբված միկրոնովելներում Բորխեսն առաջարկում է իր, ինչպես միշտ, վավերագրությանը սահմանակից պատումն անմահ սխրանքի մասին, որն արտացոլվել է «հարյուրավոր վեպերում, մենագրություններում, ատենախոսություններում և օպերաներում... ճենապակով, նախշազարդ լաջվարդով և ջնարակով զուգված զմայլանքներում»: Գրողը եզրակացնում է, որ քառասունյոթ հավատարիմ ռազմիկների այդ պատմությունը «մենք՝ հավատարմության զգացումից զուրկ, բայց այն վերգտնելու հույսը երբեք չկորցնող մարդիկս, հավերժ փառաբանելու ենք մեր խոսքով» ([biblio3.url.edu.gt>Libros>borges>inf.](http://biblio3.url.edu.gt/Libros/borges>inf.)):

Վաղուց անցած իրադարձությունների վերապատման՝ դեռ «Իսե»-ի ժամանակներից հայտնի հնարքը ճապոնական գրականության ժամանակակից դասական Ակուտագավային թույլ է տալիս «իրադարձությունը տեղափոխել անցյալ, պատմել դրա մասին, ասես այն վաղնջական ժամանակներում է տեղի ունեցել»՝ պատումի նյութ դարձնելով «արտասովոր իրադարձությունը» /Стругацкий, 1976: 13/:

Ուստի, օրինաչափ է գրողի անդրադարձը Տակումի-նո-Կամի հավատարիմ սամուրայների վրեժի պատմությանը («Օիշի Կուրանոսուկեն իր կյանքի օրերից մեկում» պատմվածքը), քանի որ, ինչպես նշում է Բորխեսը, «Ակուտագավայի առաջադրած գլխավոր խնդիրներից մեկն էր իր ժողովրդի ավանդույթների և զրույցների նոր, հոգեբանական մեկնաբանությունը» /Борхес, 2001, т.2: 728/:

«Ինչ-որ թաքնված թախիծ, արտաքին երևույթների նկատմամբ ուշադրությունը, վրձնահարվածների թեթևությունը» /Борхес, 2001, т.2: 727/ հատկություններ են, որոնք, ըստ Բորխեսի, բնորոշ են թե՛ իր մեջ արևելյանն ու արևմտյանն ընդելուզող Ակուտագավայի արձակին, թե՛ առհասարակ ճապոնական գրականությանը, որի հանդեպ սերը ստիպում է արդեն կույր Բորխեսին 1979-ին ճամփորդել Ծագող արևի երկիր՝ անձամբ ապրելու դրա մտածելակերպից և մշակույթից ծնունդ առած այն զգացողությունները, որոնք նա այնքան տեսանելիորեն վերստեղծել և փոխանցել էր իր երկերում ամբողջ կյանքի ընթացքում:

Արգենտինացի լրագրող Օսվալդո Ֆեռարիի հետ 1984 թվականի մարտից քաղաքային ռադիոյով հեռարձակված իր զրույցների շարքում Բորխեսը, անդրադառնալով իռլանդացի բանաստեղծ Ուիլյամ Բաթլեր Յիթսի պոեզիայի առանձնահատկություններին, հիշատակում է վերջինիս տարվածությունը ճապոնական կաբուկի թատրոնով, որը ճապոնիա ուղևորության ժամանակ հմայել էր նաև իրեն՝ Բորխեսին: Չնայած այն բանին, որ Բորխեսը և իր անբաժան ուղեկցուհին՝ Մարիա Կողաման, նախատեսել էին թատրոնում մնալ ընդամենը մեկ ժամ, նրանք անցկացնում

են այնտեղ ամբողջ օրը՝ լուսաբացից մայրամուտ. «Եվ ի վերջո... ի վերջո, ճապոնական թատրոնն ինձ նվաճեց: Այդ անշտապողականությունը, դերասանների դանդաղկոտ շարժումները... Օրինակ՝ դերասանը պահել է ձեռքը կզակի մոտ ու պետք է իջեցնի. նա դանդա՛ղ-դանդաղ է իջեցնում ձեռքը, շարժումը տևում է ամբողջ տասը րոպե: Նրանց խոսքը նույնպես դանդաղ է: Դահլիճը լուսավորված է, հանդիսատեսների ձեռքին տեքստով թերթեր կան: Բոլորն անգիր գիտեն պիեսը, և երբ արտաբերվում է խոսքը, նրանք ուշադիր հետևում են դերասանների խաղին» /Ferrari, 2005: 215/: Ինչպես Բորխեսն է նշում, ճապոնական «շքեղ և արհեստական» կաբուկի թատրոնը, որտեղ ամեն բան այնքան պատրանքային է թվում, այնքան տարբերվում է սովորական առօրեականությունից, թերևս հենց իր դանդաղկոտության, անշտապ շարժումների, «մեր ականջին խորթ երաժշտության» պատճառով /Ferrari, 2005: 214/ արգենտինական տանգոյի և միլոնգաների կրակոտ տեմպին սովոր, դրանք բարձր գնահատող և իր ստեղծագործություններում բազմիցս գովերգած Բորխեսին սկզբում անտանելի էր թվացել:

Հանդիսավոր կաբուկի թատրոնի վերաբերյալ մտորումները և դրանից ակնկալվող տպավորությունն արտահայտված են «Երաժշտական արկը» բանաստեղծության պատկերներում.

«Ճապոնական երաժշտություն:

Ժլատաբար

Ջրի ժամացույցից զատվող

Դանդաղ մեղրի կամ անտես ոսկու կաթիլներ,

Որ ժամանակի մեջ կրկնում են

Հավերժական և դյուրաբեկ, խորհրդավոր և պարզ մի սյուժե»:

(Տողացի թարգմանություն.

«Música del Japón.

Avaramente

De la clepsidra se desprenden gotas

De lenta miel o de invisible oro

Que en el tiempo repiten una trama

Eterna y frágil, misteriosa y clara.» (իսպ.)):

1977 թվականին գրված բանաստեղծությունը, այդպիսով, յուրօրինակ կերպով ամփոփում է ճապոնական մշակույթի ներշնչած զգացողությունները, որոնք Բորխեսն ապրել էր արևելյան երկրի գրական կոթողներին իր ծանոթության միջոցով և, որոնք դեռ պետք է ապրեր Ճապոնիայով իր ճանապարհորդության ժամանակ: Տարածաժամանակային ամբողջականության մեջ «հեռավոր գալիքից» հասնող հնչյունները խոստանում են Ճապոնիայի հատկանշական բնանկարների՝ «տաճարի», «լեռնային պու-

րակի», «անձանոթ ծովի» տեսարանները, որոնք հետագայում հայտնաբերելու է բանաստեղծը:

Բորխեսի հետ իր ռադիոզրույցների ներածական խոսքում Օ. Ֆեռարին նկատում է. «Բորխեսի հետ երկխոսությունը մուտք է գրականության աշխարհ, հոգու հպում է գրականությանն առնչվող յուրաքանչյուր հարցի, որ զբաղեցրել է գրողին, իսկ զրույցն օգնում է գտնել նրա մտքի ստեղծած առինքնող աշխարհի բանալին, մտքի, որն ի զորու է նոր իրականության բացահայտելու և նկարագրելու» /Ferrari, 2005: 192/: Արևելքի, մասնավորապես՝ կղզային Ճապոնիայի խորհրդավոր աշխարհով, մշակույթով և գրականությամբ տարված Բորխեսը բացահայտում է այն ընթերցողների առջև՝ փոխանցելով իր սեփական հափշտակությունը «առօրեական իրականությունից» /Ferrari, 2005: 214/ կտրված այդ աշխարհով:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Բորխես Խ. Լ. Երկու արքաներն ու երկու լաբիրինթոսները, Երևան, Ապոլոն, 1992:
2. Բորխես Խ. Լ. Հավերժության պատմություն (ինքնակենսագրություն, դասախոսություններ, էսսեներ), Երևան, Սարգիս Խաչենց – Փրինթինգ – Անտարես, 2016:
3. Ferrari O. En Diálogo, Volumen 1. Siglo XXI, 2005.
4. Борхес Х.Л. Собр.соч в 4 томах. СПб. Амфора, 2001.
5. Исэ Моногатари. Перевод, статья и примечания Н.И.Конрада. М.: Наука, 1979.
6. Майерс Д. Психология. Минск: Поппури, 2006.
7. Стругацкий А. Три открытия Акутагавы Рюнескэ // *Акутагава Рюнескэ. Новеллы*. М.: Художественная литература, 1976.
8. Фромм Э. Дзен-буддизм и психоанализ. М.: Астрель, 2011.
9. japanlib.narod.ru>gendzi>tom1, ստուգված է 17.11.21-ին
10. El incivil maestro de ceremonias Katsuke no Suke. HISTORIA UNIVERSAL DE LA INFAMIA // URL: biblio3.url.edu.gt>Libros>borges>inf.

Н. ГОНЧАР-ХАНДЖЯН, Г. ГРИГОРЯН – Японские мотивы в текстах Борхеса. – Статья посвящена обращению видного мыслителя, писателя Х. Л. Борхеса к японской культурной традиции в литературе, ее сюжетам и персонажам, а также распространенному на Востоке японскому варианту буддизма, философскому осмыслению дзен-буддийского учения. Великий аргентинский писатель и культуролог Х. Л. Борхес затрагивает ряд основных мотивов японской

культуры, таких как эмоциональные пласты поэзии, современные стилистические особенности, эпизоды эпического прошлого, психологическая глубина, честь и др.

Ключевые слова: японская литература, традиции, концепция дзен-буддизма, Исэ Моногатари, Акутагавы Рюноскэ, принц Гэндзи

N. GONCHAR-KHANJYAN, G. GRIGORYAN – *Japanese Motives in Borges's Texts.* – The paper is dedicated to the prominent thinker, writer J. L. Borges's reference to the Japanese cultural tradition in literature, its plots and characters, as well as the Japanese version of Buddhism, which is widespread in the East, the philosophical understanding of Zen-Buddhist teachings. The great Argentine writer and culturologist J. L. Borges touches upon a number of main motives of Japanese culture, such as the emotional layers of poetry, modern stylistic features, episodes of the epic past, psychological depth, honour, etc.

Key words: Japanese literature, traditions, Zen-Buddhism concept, Ise Monogatari, Akutagawa Ryunosuke, Prince Genji

Received: 01.03.2022

Revised: 14.04.2022

Accepted: 17.06.2022

DOI: <https://doi.org/10.46991/FLHE/2022.26.1.137>

Ամայա ՍՈՂՈՄՈՆՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

ՎՏԱՐԱՆԴԻ ՆԱԲՈԿՈՎԸ ԵՎ ՆՐԱ ԼՍԱՐԱՆԸ

Նաբոկովի՝ որպես աքսորյալի մասին խոսելիս պետք է հասկանալ, որ նա վարարանդի է խորհրդային Ռուսաստանից, և որ նրա գեղարվեստական գրականությունը արտահայտում է անհեղափոխ աշխարհի արձագանքները: Թեև «աքսորը» սովորաբար բացասական մտքեր է առաջացնում՝ կորուստ, մերժում, ժխտում, դժբախտություն և դժվարություն, այն կարող է նաև ազապարտող լինել: Նաբոկովը վարարանդի գրողի օրինակն է, ով վայելում էր իր առջև բոլորովին նոր աշխարհ: Նրա գեղարվեստական գրականությունը, ընդհանուր առմամբ ապացուցում է դա:

Քանալի բառեր. աքսոր, ինքնություն, մերժում, ժխտում, վարարանդի, գաղթական, արգելված գրականություն, ներգաղթյալ, արվեստագետ, հիշողություն, հայրենասիրություն

Վլադիմիր Նաբոկովը գրում էր «հիմնականում արվեստագետների, արվեստագետ ընկերների և հետևորդների համար» /Nabokov, 1990: 41/: Նա ակնկալում էր, որ իր գրքերը կկարդան այն մտավորականներն ու արվեստագետները, ովքեր ընդունում են նրա հեղինակությունը և արժևորում արվեստը: Հարցազրույցներից մեկում հեղինակը շատ դիպուկ նկարագրել է իր ընթերցողին.

«Իմ բոլոր գրքերը հասցեագրված են ո՛չ «հիմարներին»՝ այն տականքներին, ովքեր հավատում են, որ ես սիրում եմ երկար լատինատառ բառեր, ոչ էլ ուսյալ անչափահասներին, ովքեր սեռական կամ կրոնական այլաբանություններ են գտնում իմ գեղարվեստական գրականության մեջ: Ո՛չ, իմ գրքերը հասցեագրված են Ադամ Ֆոն Լ.-ին (Ադամ Ֆոն Լիբրիկովը Նաբոկովի անվան հերթական անագրամն է), իմ ընտանիքին, մի քանի խելացի ընկերներին և աշխարհի բոլոր ծայրերում գտնվող ինձ նման բոլորին՝ Ամերիկայից մինչև Ռուսաստանի մղձավանջային խորքերը» /Nabokov, 1990: 196/:

Համեմատելով Նաբոկովի գեղարվեստական աշխարհի դիկտատուրան իր ընթերցողների պահանջների հետ՝ Փայֆերը նկատում է, որ, ի տարբերություն ռեալիստների, Նաբոկովը չի «հռչակում աշխարհիկ հեղինակություն կամ ամենակարող սոցիալական իմաստություն», փոխարենը «գործադրում է ինքնագիտակցական արհեստավարժություն՝ հետևելու իր ազդեցության ոլորտի սահմաններին, ինչպես նաև գեղարվեստական

ստեղծագործության հաճույքներին» /Pifer, 1978: 57/: Նրա իդեալական լսարանը պետք է բաղկացած լինի մարդկանցից, ովքեր կասկածի տակ չեն դնում իր գրականությունը: Նաբոկովը հույս է հայտնում, որ նման լսարանը իրեն «հավանելու արժանի և ոչ այդքան տհաճ անձնավորություն» կհամարի: Նա փնտրում է ընթերցողների, ովքեր կարող են ընդհանրություններ գտնել, հավատալ և ընդունել վտարանդու աշխարհի մասին իր վարկածը:

Նաբոկովի լսարանի ընկալումը, անշուշտ, բարդանում էր նրանով, որ նա ուներ երկու էական, բայց շատ տարբեր լսարաններ՝ ամերիկյան և ռուսական: Անգլերենով ստեղծագործելը նրան չխանգարեց կապ պահպանել իր ռուս ընթերցողների հետ Միացյալ Նահանգներում և Խորհրդային Միությունում: Նրա առաջնային մտահոգությունը վերաբերում էր այն ընթերցողներին, ում համար իր ստեղծագործությունները հասանելի չէին: Վտարանդիների և գաղթականների մասին իր ուսումնասիրության մեջ ՄըքՔարթին նկատում է, որ «եթե աքսորյալը հեղինակ է, նա իրեն աքսորել է իր ընթերցողներից. տանը նրա գրքերն արգելված են» /Nabokov, 1990: 158/: Սա որոշակիորեն ապակողմնորոշիչ հայտարարություն է, որը վերաբերում է Նաբոկովին, քանի որ այն ենթադրում է վտարանդու անտարբերությունն իր հայրենի երկրի ընթերցողների նկատմամբ: Դա, անշուշտ, չէր վերաբերում Նաբոկովին, ում նողկանքը Խորհրդային Միության հանդեպ չէր խանգարում նրան շփվել ամբողջ աշխարհի (նույնիսկ երկաթե վարագույրի ետևում) իր ընթերցողների հետ, այն ընթերցողների, ովքեր ընդունում էին իր տաղանդը և մաքսանենգ ճանապարհով արգելված գրքեր տեղափոխում իրենց երկիր: 1969 թվականին տված հարցազրույցում Նաբոկովն ակնարկում է «Ռուսաստանում ապրող ընթերցողի երեկվա նամակ»-ի մասին, որը վերահաստատում է նամակագրությունը նրանց հետ, ովքեր հիանում են իրենց աքսորված հայրենակցով: Նաբոկովը նման նվիրվածությունն ընդունում է որպես հերոսություն և որպես բողոք կոմունիստական ռեժիմի դեմ. «Ես կցանկանայի շատ բան ասել Ռուսաստանում իմ հերոս ընթերցողների մասին, բայց ինձ խանգարում են դա անել. բացի պատասխանատվության զգացումից, ես դեռ չեմ կարողանում գլուխ հանել բազմաթիվ զգացմունքներից» /Nabokov, 1990: 192/: Նա պետք է ի վերջո ընդունի այն փաստը, որ իրեն այնքան էլ շատ չեն կարդում այն լեզվով, որը նա գիտի, նույնիսկ ավելի լավ, քան այն, որը նրան միջազգային համբավ է բերել, բայց նրա ստեղծագործության մեջ մշտապես առկա է մնայուն հույս, որ մի օր ամեն ինչ կարող է փոխվել: Նաբոկովի երազանքը, որ իր գրքերը մի օր հասանելի կդառնան ռուս ընթերցողին, իրականություն դարձավ նրա մահից մեկ տասնամյակ անց: Սովետական հանրագիտարանային բառարանի երկրորդ հրատարակությունը, որը հրատարակվել է 1982

թվականին արդեն ներկայացնում է Նաբոկովի կենսագրության հետևյալ ամփոփագիրը.

«Ռուս-ամերիկյան գրող, Վ.Գ. Նաբոկովի որդին: Վ.Ն. գրել է ռուսերեն և անգլերեն (1940 թ.-ից): Վ.Ն. հեռացել է Ռուսաստանից 1919 թվականին: Վ.Ն. մեկնել է Միացյալ Նահանգներ 1940 թվականին» /Prokhorov, 1982: 862-863/: Հայտնի են Նաբոկովի հետևյալ ստեղծագործությունները՝ «Լուծի՜նի պաշտպանություն», «Նվեր», «Գլխատման հրավեր», «Լուիտա» և «Եվգենի Օնեգին» (թարգմանություն): Ինչ վերաբերում է մյուս գրողների ստեղծագործություններին, ապա Բունինի նույնքան կարճ ակնարկը տալիս է ամփոփում, որն առնվազն հղում է անում նրա ստեղծագործության հիմնական ազդեցություններին և ավանդույթներին: Թվում է, որ Նաբոկովի դեպքում հաստորի խմբագիրները դա անհրաժեշտ չեն համարել, սակայն աքսորին դիմակայելը կարող էր թվարկվել որպես նրա ստեղծագործության կենտրոնական թեմաներից մեկը: Նաբոկովն աքսորը պատկերում է որպես մահվան դատավճիռ կամ հնարավորություն՝ թույլ տալով ընթերցողին որոշել՝ նրա վեպերի հերոսները հաղթող են, թե զոհ: Ստեգները պնդում է, որ այն փաստը, որ Պնինը «երբեք չի ընկղմվում ինքնախղճահարության մեջ կամ չի ընդունում համեստ կեցվածք ու դիրք», նրա հաջողության գրավականն է, ինչի հետևանքով մենք նրան ընկալում ենք որպես «ավելին, քան ամբիցիոզ, եսակենտրոն, ուճազգված մշակույթի խղճուկ զոհ, որից նա աքսորված է, և որտեղ նա միշտ աքսորված է լինելու» /Prokhorov, 1982: 16,98/: Ի հակադրություն, նա Քինբրոտին անվանում է «զոհի գրոտեսկային ծաղրերգություն, ով ակամա դատապարտում է իրեն խելագարության, համասեռամոլության և հալիտոզի համար» /Stegner, 1966: 16/: Պնինի և Քինբրոտի համադրումը ցույց է տալիս, թե մարդիկ որքան տարբեր են դիմագրավում արտագաղթի մարտահրավերներին, և ինչու են նրանցից ոմանք հաջողության հասնում, իսկ մյուսները՝ ձախողում:

Թոքերը պնդում է, որ «Նաբոկովի գրչի տակ ռուս ներգաղթյալի կերպարն Ամերիկայում դառնում է աքսորի արվեստի, արտագաղթելու կամքի, այդ կամքի բարոյականության, խղճի անհանգստության և կյանքի հանդեպ սիրո միջև հակասության ուսումնասիրություն» /Toker, 1989: 22/: Այնուամենայնիվ, Նաբոկովի աքսորի տարիներին իր տոկունության գաղտնիքը նրա ընտանիքի մեջ է՝ այն միակ բաղադրիչը, որը նկատելիորեն բացակայում է Պնինի և Քինբրոտի կյանքում: Նաբոկովի կինն ու որդին օգնեցին հանգստացնել կորստի ցավն ու հիասթափությունը: Ընտանիքը օգնեց Նաբոկովին նաև զգալ իր ներսի արվեստագետի «տեղահանությունը». Տիմոֆեյ Պնինն իր «զինաթափող հնաճ հմայքով» և Չարլզ Քինբրոտը՝ իր ջերմեռանդ կրթով՝ աշխարհին պատմելու այդ «հեռավոր հյուսիսային երկրի»՝ իր Զեմբլայի մասին /Nabokov, 1989: 98/: Նա-

բոկովն ասել է. «Ես միշտ, նույնիսկ որպես դպրոցական Ռուսաստանում, պնդել եմ, որ արժանավոր գրողի ազգությունը երկրորդական նշանակություն ունի» /Nabokov, 1990: 63/: Ըստ էության, ամերիկյան մշակույթին միաձուլվելու ցանկությունը՝ իր կողքին ունենալով կնոջն ու որդուն, օգնում է դիմակայել այն ցավին, որը նա զգում է իր հոր սպանության, 1917 թվականի հեղափոխության և Ռուսաստանը լքելու անհրաժեշտության պատճառով:

«Պնին»-ի և «Գունատ կրակ»-ի հերոսներն ավելի քիչ բախտավոր են: Հետաքրքիր է, որ բացի ընդհանուր թեմայից, այս վեպերը նաև որոշակիորեն նման են կառուցվածքով, մասնավորապես այն գլխի մի մասը («Պնին»-ի Գլուխ Չորրորդը), որը Նաբոկովն ի սկզբանե գրել է իր ինդեքսային քարտերի վրա՝ նպատակ ունենալով օգտագործել դա որպես «Գունատ կրակ»-ի գլուխ: Այս գլուխն սկսվում է թագավորի՝ Վիկտորի երևակայական հոր նկարագրությամբ, ով նախընտրում է «աքսորյալներին» և քինբոտյան ոճով վերհիշում իր թագավորական անցյալը /Nabokov, 1989: 85/: Երկու ստեղծագործություններն էլ Նաբոկովի լեզվի տիրապետման հիանալի օրինակներ են: Սա աննկատ չի մնում քննադատների կողմից. օրինակ՝ Բրաունը գրում է, որ «նման օտար ծագումով և խառնվածքով գրողին բնորոշ է բնիկ հեղինակների համար ոճային շատ հարցերում օրինակ ծառայելը» /Nabokov, 1989: 4/: Նացիստների կողմից մահապատժի ենթարկված Միրա Բելոզկինի՝ Պնինի հիշողությունը և ֆրանսիական Ռիվիերայի իր վիլլայում լքված Քինբոտի՝ թագուհի Դիզայի կերպարը, անձնավորում են այն կարոտը, որ այս մարդիկ ունեն անցյալի հանդեպ, որը չի կարելի նորից վերապրել: Որքան էլ Պնինն ու Քինբոտն առաջին հայացքից տարբերվում են, նրանք վճռական են պահպանել իրենց նախորդ կյանքի էությունը՝ լիովին գիտակցելով առաջադրանքի անհնարինությունը: Ինչ-որ առումով նրանք նույնպես աչքի են ընկնում ամբոխի մեջ այնպես, ինչպես Նաբոկովն էր աչքի ընկել իր ժամանակակիցների մեջ:

Հեղինակի ատելությունը խորհրդային կարգերի նկատմամբ չի բացառում իր ազգի հանդեպ հայրենասիրական զգացմունքները: Իր ողջ կյանքի ընթացքում նա հավակնում էր ապաքաղաքական դիրքի, սակայն չէր կարող անհաղորդ մնալ իր հայրենի երկրում տեղի ունեցող քաղաքական փոփոխություններին: Նա այդպես էլ ամբողջությամբ չկտրվեց Ռուսաստանից: Պնինի հետ նմանություններ առաջացնող նկարագրության մեջ Մրքբարթին նշում է, որ աքսորյալները ոչ միայն կախված են փոստից, այլև «հայտնի թերթեր ընթերցողներ և թերթերի հատվածներ հավաքողներ են: Այն փաստը, որ իրենց երկրի մամուլը գրաքննության է ենթարկվում (ըստ երևույթին, նրանց աքսորի հետևանքը) ստիպում է նրանց ավելի շատ կարոտել ասեկոսներն ու տեղեկությունները, որոնք նրանք կարող են իրար կապել» /McCarthy, 1985: 70/: Նաբոկովն ուշադիր հետևում

էր լուրերին և միշտ հաճույքով արտահայտում իր կարծիքը: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի սարսափները և Ռուսաստանի վճռորոշ դերը դրա ելքում առաջացրել են հայրենասիրության խորը զգացմունքներ: Նա Ուիլսոնին ուղղված նամակում գրում է Կարմիր բանակի հաղթանակի իր հույսերի մասին.

«Շուրջ 25 տարի վտարանդի ռուսները փափագում էին, որ ինչ-որ բան պատահեր, ինչ-որ բան, որը կկործաներ բոլշևիկներին, օրինակ՝ լավ արյունալի պատերազմ: Հիմա գալիս է ողբերգական ֆարսը: Իմ բուռն ցանկությունը, որ Ռուսաստանը, չնայած ամեն ինչին, կարողանա հաղթել կամ ավելի շուտ իսպառ վերացնել Գերմանիան, որպեսզի աշխարհում գերմանացի չմնա, պետք է սայլը ձիուց առաջ դնել, բայց ձին այնքան զգվելի է, որ ես նախընտրում եմ դա անել» /Nabokov, 1990: 46/:

Միլիոնավոր մարդկանց մահվան պատճառ դարձած մարդկային ողբերգությունը ջնջում է բոլոր քաղաքական տարածայնությունները և ամրապնդում կապը Ռուսաստանի և նրա նախկին քաղաքացիների միջև: Այնուամենայնիվ, Նաբոկովը կուրացած չէր հայրենասիրության ճնշող զգացումով, և պատերազմի ավարտին, երբ նացիստական բանակը ետ էր քաշվում, և հաղթանակը մոտ էր, նա բացահայտ դիմադրում էր Ստալինի և նրա ռեժիմի հանդեպ պաշտամունքին: Նրա ռուսերեն «Անկախ նրանից, թե ինչպես» պոեմը (1944), որը գրվել է Քեմբրիջում և հետագայում թարգմանվել է անգլերեն, արտացոլում է նրա դիրքորոշումն ընդդեմ տոտալիտարիզմի: Բանաստեղծը բողոքում է խորհրդային իշխանության կողմից խլված ազատությունների և ռուս ժողովրդին պարտադրված սարսափների դեմ.

«Անկախ նրանից, թե ինչպես է խորհրդային փայլազարդը շողում մարտական կտավի վրա, անկախ նրանից, թե ինչպես է հոգին լուծվում խղճահարության մեջ, ես չեմ կոտրվի, չեմ դադարի զգվել լուռ ստրկության կեղտից, դաժանությունից և ձանձրոյթից: Ո՛չ, ո՛չ, բղավում եմ, հոգիս դեռ առույգ է, դեռ աքսորում քաղցած,

Ես դեռ բանաստեղծ եմ, հաշվի՛ առեք ինձ» /Nabokov, 1970: 1-8/:

Կշեռքի վրա են դրվել դրական և բացասական կողմերը, քանի որ բանաստեղծը վերահաստատում է իր դիրքորոշումն ընդդեմ ճնշող իշխանության՝ չնայած փառահեղ հաղթանակին: Բոյդը նշում է «սովետամետ էյֆորիան», որը պատեց երկիրը, և թե ինչպես Նաբոկովը «զգաց, որ ժամանակն է բողոքելու Ռուսաստանի սեփական զանգվածային մարդասպանի հերոսացման դեմ, նույնիսկ եթե դա այն հասարակությունն էր, որը չէր ուզում լսել» /Nabokov, 1993: 60-61/։ Հետաքրքիր է, որ բանաստեղծության ռուսերեն տարբերակի ճշգրիտ ձևակերպումը պարունակում է երեք բառ՝ «Սովետական Փայլազարդ Ռուս», որտեղ «Ռուս»-ը հին ռուսերենից «Ռուսաստանն» է /Nabokov, 1970: 2/։ Ռուսի և «սովետի» զուգա-

կցումը ամրապնդում է ավանդույթը քանդող ռեժիմի անվան հետ համատեղելու անհեթեթությունը: Բանաստեղծության անգլերեն տարբերակում Ռուսն ամբողջությամբ անհետանում է և թարգմանվում է որպես «Սովետական փայլագարդ», ճիշտ այնպես, ինչպես ռուսերեն բնօրինակից «ռաբստվո»-ն դառնում է «ծառայություն», որն այլապես բառացի կթարգմանվեր որպես «ստրկություն»: Նաբոկովը բանաստեղծ է, ով բողոքում է պատմության բռնակալների դեմ՝ պնդելով, որ աքսորը ճիշտ լուծում է, երբ դիտարկվում է այլընտրանքը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. McCarthy M. Occasional Prose. San Diego: Harcourt Brace Jovanovich, 1985.
2. Nabokov V. Pale Fire. New York: Vintage Books, 1989.
3. Nabokov V. Pnin. New York: Vintage Books, 1989.
4. Nabokov V. Poems and Problems. New York: McGraw, 1970.
5. Nabokov V. Selected Letters 1940-1977. Fort Washington: Harvest Books, 1990.
6. Nabokov V. The American Years. Princeton: Princeton UP, 1993.
7. Pifer E. On Human Freedom and Inhuman Art: Nabokov // *The Slavic and East European Journal*, 22, 1978.
8. Prokhorov A. Nabokov V. V. // *Soviet Encyclopedic Dictionary*. Moscow: Soviet Encyclopedia, 1982.
9. Stegner P. Escape into Aesthetics: The Art of Vladimir Nabokov. New York: Dial, 1966.
10. Nabokov V. Strong Opinions. New York: Vintage Books, 1990.
11. Toker L. The Mystery of Literary Structures. Ithaca: Cornell UP, 1989.

А. СОГОМОНЯН – Изгнанный Набоков и его аудитория. – Говоря о Набокове как об эмигранте, следует иметь в виду, что он был изгнан из Советской России и что его художественная литература отражает реакцию исчезнувшего мира в качестве компенсации за «незапланированный» отъезд из дома. Несмотря на то, что «изгнание» обычно вызывает негативные мысли – потери, неприятие, отрицание, несчастье и лишения – оно также может быть и «освобождающим». Набоков – пример писателя-эмигранта, которому нравилось иметь перед собой целый новый мир для изучения, использовать его как зеркало, чтобы противостоять старому миру и своему прошлому. В целом, его произведения доказывают это.

Ключевые слова: изгнание, личность, неприятие, отрицание, экспатриант, мигрант, запрещенная литература, иммигрант, деятель искусств, память, патриотизм

A. SOGHOMONYAN – *Exiled Nabokov and His Audience.* – When talking about Nabokov as an expatriate, it should be understood that he was exiled from Soviet Russia and that his fiction expresses the reactions of the disappeared world as a means of compensation for leaving home unplanned. Even though “exile” usually evokes negative thoughts – loss, rejection, denial, misfortune and hardship – it can also be liberating. Nabokov is an example of an exiled writer who enjoyed having a whole new world in front of him to study, to use it as a mirror to confront the old world and his past. His fiction, in general, seems to prove it.

Key words: exile, identity, rejection, denial, expatriate, migrant, forbidden literature, immigrant, artist, memory, patriotism

Received: 29.04.2022

Revised: 30.05.2022

Accepted: 17.06.2022

Натали ГОНЧАР-ХАНДЖЯН
Катя ТОВМАСЯН

Ереванский государственный университет

ТРАВЕСТИЯ ЗАГРОБНОГО ПУТЕШЕСТВИЯ В ДИПТИХЕ ЧАКА ПАЛАНИКА «ПРОКЛЯТЫЕ» И «ОБРЕЧЕННЫЕ»

Творчество Чака Паланика – современного американского писателя, яркого и самобытного представителя трансгрессивной прозы, вызывает не только большой читательский, но и научный интерес. Увидевший свет в 2020-ом году сборник “Consider This” (рус. перевод: «На затравку») – увлекательное и познавательное пособие для начинающего писателя, одним из залогов будущего успеха которого Паланик считает плодовитость. По книге в год – тот вызов, который принял сам Паланик, чье творчество постоянно находится в фокусе внимания литературоведения и критики. Выбирая в качестве сюжета некий концепт-метафору, Паланик раскрывает перед читателем самые животрепещущие проблемы современного мира во всей их неоднозначности. В этом контексте рассчитанный на продолжение диптих писателя «Проклятые» и «Обреченные» представляет особый интерес и дает возможность для вариативных трактовок.

Ключевые слова: *текст, архетип, загробный мир, травестия, инициация*

На заре человечества складывается представление о загробной жизни, образуя глобальный общечеловеческий мономиф. Иниционные обряды посвящения у разных народов имитируют путешествие в запретные зоны (тонкий мир, царство мертвых и др.), что способствует дальнейшей социализации индивида. Согласно М. Элиаде «к концу испытаний неофит обретает совершенно другое существование, чем до посвящения: он становится другим» /Элиаде, 2002: 12-13/. Если неофит, подвергаясь испытаниям, переживает символическую смерть и, возродившись, обретает тем самым право на законный социальный статус, то герой архаических мифов спускается в Ад (Гадес) во плоти, вступает в схватку с потусторонними силами, его странствия являются «схемой кризиса преображения» /Гроф, 2007: 54/, а по возвращении герой обретает новые экзистенциальные качества. Исходя из архетипа путешествия героя, предложенного Дж. Кемпбеллом на базе многолетнего систематического исследования мифологий различных народов, прохождение пути включает три стадии, аналогичные трем ступеням

традиционного обряда посвящения: отделение, инициация, возвращение. Арнольд ван Геннеп предлагает соответственно именовать «*прелиминарными* обрядами обряды отделения от прежнего мира, *лиминарными* – обряды, совершаемые в промежуточный период, и *постлиминарными* – обряды включения в новый мир» /ван Геннеп, 1999: 24/. Сохраняя эзотерический и экзотерический характер посвящения и аккумулируя духовный опыт предшествующих – архаических – культур, в частности, мифологические основы и трехчастную структуру /об этом см.: Випулис, 2020: 141/, христианское средневековье визуализирует посмертный опыт, символически переживаемый при инициации, в жанре эсхатологических видений – в миражах и мистериях. Дальнейшее и совершенное воплощение видения посмертной жизни получают в поэме Данте, по сей день считающейся непревзойденным путеводителем по загробному миру, представляющим извечную антиномию Ад (зло) vs Рай (добро). Для Данте переход из *профанного* мира в *сакральный*, увиденное и испытанное там помогают утвердиться в вере, основанной на абсолютном почитании божественного начала и полной дискредитации демонического, воплощенного в навеки неподвижном Люцифере. В дальнейшем, однако, противодействие Бог vs Сатана получает иное экзистенциальное содержание и, как и в дохристианских, дорелигиозных мифологических пластах, находит воплощение в образах *культурного героя* и трикстера. Трикстер, один из архетипических образов, закрепившихся в литературе и искусстве, предтеча плута, мошенника, трюкача, предстает проводником героя и в постмодернистской традиции, пародируя текст-архетип, даже контаминирует с *культурным героем*.

Переосмысляя кросскультурный миф в современном постмодернистском дискурсе, яркий представитель трансгрессивной прозы, Чак Паланик в своих романах «Проклятые» и «Обреченные» дает свою интерпретацию одному из излюбленных мифологией и литературой персонажей – трикстеру, в нарушение художественных канонов нашедшему воплощение в образе девочки-подростка.

В своем новом сборнике «На затравку» (“Consider This”, первая публикация: 07.01.2020) Чак Паланик делится с читателем опытом, секретами, инсайтами писательского мастерства. «Если вам удастся определить, какая легенда лежит в основе истории, вы сможете придумать финал, наиболее оправдывающий ожидания читателей» /Паланик, 2020: 112/. Так, за основу своего диптиха «Проклятые» (Damned, 2011) и «Обреченные» (Doomed, 2013) Паланик берет поэму Данте, отправляя свою героиню в путешествие по потустороннему миру, ставшему для нее своеобразным обрядом посвящения. В книге также есть прямые аллюзии на трехчастный роман-путешествие Дж.

Свифта, который, в свою очередь, служит базой для структурирования текста; в то же время, узнаваемы в тексте Паланика документальные труды Арнольда ван Геппера «Обряды перехода», Виктора Тернера «От ритуала до театра: игры всерьез», Льюиса Хайда «Миром правит трикстер» и др. Паланик всегда остается верен своему писательскому стилю, создавая текст-палимпсест, где кажущаяся поверхностность, тяготеющая к популярному чтиву для подростков, создается через передачу всего повествования от лица тринадцатилетней девочки и через форму нарратива – дневник подростка и ее же блог в твиттере. Следуя собственному канону создания текста, Паланик вступает в художественное повествование с «маленького голоса» (в данном случае буквально «ангела-живописателя»): «В современном мире правильной начать с места в карьер – герой находит труп или убегает от зомби» /Паланик, 2020: 25/. Мэдисон, героиня книги и ее нарратор, начинает со слов: «Как бы точнее вербализовать ощущения себя мертвой...» /Паланик, 2015: 7/, сразу же создавая ту атмосферу саспенса, который должен сопровождать эмпатирующего читателя в его погружении в потусторонний мир. Функция «большого голоса» рефлексивна, он призван «обозначить ход времени» /Паланик, 2020: 28/. Так, для очутившейся в аду девочки ощущение смерти связано, в первую очередь, с константностью и хрономом - неделимостью времени: «Быть мертвой – это по-настоящему быть мертвой, постоянно, двадцать четыре часа в сутки, семь дней в неделю, триста шестьдесят пять дней в году...всегда» /Паланик, 2015: 10/. Тем не менее, время в паланиковском аду оказывается не аналогом вечности, где «на безграничном веку с каждым случится все» /Борхес, 2000: 217/: это текучее линейное время, которое можно определить с помощью наручных часов или морского хронографа, обладателями которых могут быть некоторые из обитателей загробного мира. Например, древнеегипетский переписчик и интеллектуал Леонард на вопрос суккуба Баббет о дне недели с присущей ему дотошностью сообщает: «Четверг. Пятнадцать ноль девять.<...> Стоп, нет... Уже пятнадцать десять» /Паланик, 2015: 50/, а, сверившись со своим заводным ролексом, Мэдисон отмечает про себя, что «три месяца, две недели, пять дней и семнадцать часов» /Паланик, 2015: 161/ как она уже умерла. Переживая «кризис середины смерти», возвратившаяся в именуемый чистилищем *профанный* мир, Мэдисон резюмирует: «Месяцев восемь я обитала в огненной преисподней, а теперь в виде духа застряла в физическом, во плоти живущем мире, более известном как чистилище» /Паланик, 2019: 13/.

Рекомендацию о том, чтобы писать «изнутри персонажа, используя соответствующий «багаж, фразочки и слэнг» /Паланик, 2020: 69/, писатель применяет с каждым персонажем во главе с героиней-нарратором, посредством вербальных средств экстраполируя информация о жизненном

опыте персонажа, его возрасте, социальном статусе, психотипе и др. Тринадцатилетняя Мэдди благовоспитанна, вежлива, очень начитанна, что делает ее речь богатой и многослойной, построенной на культурных реминисценциях, в то же время, язвительна, задириста, временами цинична, склонна к употреблению ненормативной лексики, свойственной бунтующим подросткам, находящимся в разладе с собой и окружающими. Причем, будучи нарратором, Мэдисон демонстрирует нам явные – направленные вовне – вербальные возможности, свидетельствующие о хороших манерах и доброжелательстве как признаках высокого социального статуса, и скрытые, не произносимые вслух, и свидетельствующие о внутренних комплексах, высокомерии и чувстве превосходства. Моделируя образ, Паланик в своих текстах, как правило, прибегает к *якорению* (термин нейролингвистического программирования), вкладывая в уста персонажа лейтмотивную реплику, «узнаваемую фразочку, эдакий припев» /Паланик, 2020: 35/, которая играет в повествовании «роль плинтуса, которым мы закрываем стык между полом и стенами. Кроме того, они помогают немного абстрагироваться от происходящей драмы и двигаться дальше по сюжету, а нерешенные вопросы тем временем накапливаются, создавая напряжение» /Паланик, 2020: 35/. Не по годам развитая и рефлексирующая Мэдисон употребляет необычные для ее возраста слова, и, обращаясь к читателю, заявляет каждый раз «Да, я знаю слово <...>». Невербальный язык, а именно 83% информации, сообщаемой через жесты, интонацию, громкость речи /Паланик, 2020: 31/, Паланик передает глаголами действия («Когда мы видим активный, динамичный глагол вроде «шагнул», «пнул»или «схватил», он активизирует ту часть нашего мозга, которая отвечает за указанное действие» /Паланик, 2020: 147/) и «прорабатывает физиологичность»на основе запоминающихся жестов и повадок реальных людей. «Секс, насилие, врачебные манипуляции – все это усилит физическое присутствие вашего персонажа и заставит читателя из солидарности испытать схожие физические ощущения» /Паланик, 2020: 99/. В результате ад у Паланика крайне динамичен и физиологичен. Топография постмодернистского ада соотносится с архетипичным Адом Данте скорее на уровне эмоциональном, вызывая чувство отвращения, но описывается в современных реалиях. Герои совершают путешествие, обходя «жирную чешуйчатую Пустыню Перхоти, минуют Долину Битого Стекла» /Паланик, 2015: 61/, взбираются на пригорок, под которым, постоянно пребывая, поднимается безбрежный океан эякуляра. В адский океан попадает вся семенная жидкость, «извергнутая <...> на протяжении всей истории человечества, начиная с самого Онана. Точно так же <...> в ад попадает вся кровь, которую проливают на земле. Все слезы. Каждый плевок в конце концов оказывается где-то тут» /Паланик, 2015: 61/. Взбравшись на холм

хрустящих под ногами разноцветных ногтевых обрезков, можно увидеть бескрайний вскипающий, жужжащий, шипящий океан насекомых: «Жуки, многоножки, огненные муравьи, ухвертки, осы, пауки, личинки, саранча и им подобные – все это кипит и бурлит, как зыбучий песок из клешней, усиков, членистых ножек, жал, панцирей и зубов, переливается черным с искорками желтого – осы – и салатového – кузнечики. Непрестанное шелканье и шуршанье создает шум, похожий на оглушительный прибой земного океана» /Паланик, 2015: 71-72/. Горы физиологических отходов, Болото Прогорклого Пота и издалека схожий с вересковым Луг ногтевого грибка довершают отталкивающую картину ада. Под стать топографии ад оказывается густонаселен самыми отталкивающими демонами. Ариман, Бафомет, Алоцер, Аваддон, Аполлион, Фурфур, русский демон ночи Троян, мексиканский Тлакатеколотль, японские они, Ваал, Вельзевул, Либерейс, Мара, Ламашту, Намтару и мн. др., и, в дополнение к исконным воплощениям зла, согласно всезнающему Леонарду, в ад в общей сложности было при сотворении мира переселено «сто тридцать три миллиона триста шесть тысяч шестьсот шестьдесят восемь ангелов» /Паланик, 2015: 67/, пополнивших ряды служителей сатаны. Столкновением с одним из самых грозных обитателей ада – сербской демоницей Пшезполницей – начинается обряд инициации героини.

Замкнутая в *досмертной жизни* в мире строго регламентированных поведенческих моделей и условностей, Мэдисон в первый момент в аду оказывается запертой в клетку. Клетки с узниками тянутся до самого горизонта, и скоро, освободившись из заточения, подобно гофмановскому герою Ансельму, она заметит, что многих устраивает их пребывание взаперти, которое в аду символизирует передышку от неустанной адской загруженности. «Да, так нечестно, но демоны требуют платы за проживание. Счетчик все тикает и тикает, годы дополнительных пыток растут – это если верить Бабетт, которая, как выяснилось, работала клерком, пока ей не пришлось взять отгул по причине временной нетрудоспособности, вызванной стрессом, и немного отдохнуть в клетке» /Паланик, 2015: 138/. Через выход из клетки состоялся первый этап будущего посвящения героини – *прелиминарный* обряд и отделение от мира живых, что приводит к формированию совершенно новой «я-концепции» с интеграцией нового родительского образа: «Мои родители сейчас явно вне досягаемости, как и любимые учителя или диетологи – короче, все авторитеты, которым я старалась угодить последние тринадцать лет. Так что ничего удивительного, если я перенесла свои незрелые потребности во внимании и привязанности на единственного взрослого, способного создать в моем мозгу родительский образ: Сатану» /Паланик, 2015: 53-54/. Таким образом, создаются предпосылки для дальнейшей трансформации героини.

Переход из *профанного* мира в *сакральный* способствует быстрой социализации героини (друзья, карьера, статус). Занимаясь телемаркетингом и обзванивая *досмертных* во время обеда и ужина, Мэдисон настолько преуспела, что, по словам Бабетт, «за последние три недели увеличила проклинаемость на целых семь процентов!» /Паланик, 2015: 198/. Популярность Медди растет, как и более явно проявляются качества трикстера, изначально запрограммированные в ее многосоставном имени, и каждого вновь прибывшего с ее легкой руки в ад она приветствует словами: «Добро пожаловать в ад» /Паланик, 2015: 199/. Окончательное перевоплощение в *анти-Джен Эйр* /Паланик, 2015: 256/ происходит благодаря вызову, который бросает ей ее адский наставник Арчер, прошедший на ее глазах шаманский ритуал посвящения в пасти великанши Пшезполницы. «Арчер спрашивает меня: ну что такого плохого может случиться? Он говорит, что я должна научиться командовать другими. Надо растолкать людей и пробраться вперед. Распихать их локтями. Сыграть роль задиры. Он пожимает плечами, хрустнув черными кожаными рукавами, и говорит:

- Выбор твой...

С этими словами Арчер прикладывает ладонь к моей пояснице и толкает меня вперед» /Паланик, 2015: 243-244/.

К Мэдисон приходит осознание того, что ее страх быть отвергнутой, привязанность к своей конкретной личности, неспособность простить себя невольно способствуют засилию зла: «И вот именно такие миленькие, готовые всем угодить девочки вроде меня позволяют править миром всяким гадам: мисс Прости Проститутсон, миллиардерам – псевдозащитникам окружающей среды, лицемерным защитникам мира, которые нюхают наркоту и дымят травкой, чем финансируют наркокартели, занимающиеся массовыми убийствами, и поддерживают уровень бедности и в без того бедных банановых республиках» /Паланик, 2015: 245/.

Паланик – мастер создавать напряжение, и в дилогии «Проклятые» и «Обреченные» он структурирует текст с помощью приема ретроспекции, режа и монтируя текст как киноленту /См.: Паланик, 2020: 36/. Прославленная актриса, мать Мэдисон, которой предстоит на церемонии вручения Оскара объявлять победителя в номинации на лучший игровой фильм, распоряжается приобрести «как минимум миллион позолоченных конвертов с белыми картонками внутри» /Паланик, 2015: 127/, чтобы наловчиться их эффектно разрывать, вынимая карточки с именем счастливого победителя. Конверт с именем номинанта играет роль предмета, повторное использование которого означает эволюцию персонажа /см.: Паланик, 2020: 132-133/. Так, конверт с надписью «конфиденциально» появляется девять глав спустя и содержит результаты теста на спасение героини, который она успевает разорвать, но

информация, заключенная в конверте, остается читателю неизвестной. Глава завершается типично сценической репликой «И победителем становится..» /Паланик, 2015: 239/, подразумевающей нагнетание интриги и возможности перехода героини на новый уровень самосознания. Принимая вызов Арчера, Мэдисон одерживает победу над всеми злодеями, заключенными в аду, и бывшие прислужники Гитлера, Екатерины Медичи, Калигулы, Жилия де Рэ, Влада Колосажателя, орды Чингисхана и пр. становятся ее неисчислимым воинством, во главе которого она осаждает ворота головного офиса ада. Героиня окончательно закрепляет за собой статус победителя, в одиночку сразившись и заставив капитулировать с поля боя самого хранителя адских врат Ваала. Украшенная трофеями, добытыми с поверженных врагов (Мэдисон подпоясана поясом короля Этельреда Второго, на котором висят инкрустированный драгоценными камнями кинжал Влада Колосажателя, крошечный скальп-усы Гитлера, часть плоти Калигулы, на голове красуется корона Медичи), и вооружившись «единственным оружием, которое воин может взять в битву, - абсолютной уверенностью в вечности своей души» /Паланик, 2015: 262/, героиня ясно осознает, что она «не одинокий нарратив» /Паланик, 2015: 261/ и может «в любой конкретный момент свободно пересматривать свою историю, заново изобретать себя и свой мир» /Паланик, 2015: 262/. Так начинается перевоплощение героини, где события, имевшие место в аду, соотносятся с *лиминарными* обрядами, совершаемыми на промежуточной стадии перехода.

Еще одним сюжетообразующим элементом, направленным на эволюцию персонажа, становится «французский поцелуй» (или «поцелуй жизни»), который имитирует ритуал инициации, проводимый жестокими насмешницами-одноклассниками, и повторяющийся в сцене убийства героини ее сводным братом Гораном, невольно спровоцированным самой Мэдисон. Таким образом, действие, направленное на физическое удовлетворение через пороговое переживание, оборачивается летальным исходом, и только через смерть осуществляется «обряд отделения от бесполого мира, за которым следуют обряды включения в мир, разделенный по признакам пола» /ван Геннеп, 1999: 66/. Поскольку «социальная зрелость предшествует половой зрелости» /ван Геннеп, 1999: 66/, именно в *посмертной жизни*, социализируясь, Мэдисон осознает свою идентичность и окончательно принимает себя: «Исчезла прежняя Мэдди Спенсер, девица с благородной осанкой и изысканными манерами. Та малышка стерта с лица земли. Да, верно, я снова за панелью своей телемаркетинговой станции, но наушники сидят криво из-за украшенной жемчугами короны Медичи, а мое поведение изменилось, то ли к лучшему, то ли нет» /Паланик, 2015: 269/.

Продолжением *лиминарных* обрядов становится подготовка к Хэллоуину и встреча с Сатаной – создателем и копирайтером «Истории Мэдисон Спенсер». Заявив права на авторство ее образа, Сатана подтрунивает над девочкой: «У тебя нет свободы выбора! Никакой свободы. С начала времен ты делаешь только то, что я задумал» /Паланик, 2015: 301/. Но если после появления на свет текста автор «умирает» (концепция Р. Барта) и текст продолжает существовать, воссоздаваемый читательским восприятием, то для Мэдисон есть, чем парировать Сатане. «Как ребенок переживает отца, так и герой должен похоронить автора. Если ты действительно меня пишешь, твоя смерть положит конец и моему существованию. Что ж, невелика потеря. Жизнь в роли марионетки не стоит того, чтоб ее проживать. Но если я уничтожу тебя и твой дурацкий сценарий и все еще буду существовать – то слава мне, ибо я стану хозяйкой собственной судьбы» /Паланик, 2015: 312/.

Предписываясь в обращении к Сатане полным именем, которым нарекли ее эксцентричные родители – Мэдисон Дезерт Флауэр Роза Паркс Койот Трикстер Спенсер, героиня подталкивает нас к идентификации ее в новом образе «дублера культурного героя, наделенного чертами плута, озорника» (Мифологический словарь/под ред. Е.М. Мелетинского // <https://www.studmed.ru>>...). Если в первой книге диптиха встречаются неявные предпосылки такого обращения (напр., сама героиня характеризует себя как врунюю и обжору /Паланик, 2015: 236/, реплика матери «Мэдисон наплетет вам о себе что угодно – кроме правды» /Паланик, 2015: 105/), то вторая вся построена на данной метаморфозе.

Драматизм второй части усилен сконцентрированностью временного компонента (все действие занимает промежуток с 6:03 *по центральноевропейскому* времени до 15:00 *по гавайско-алеутскому* времени) и способом передачи (блог в Твиттере, который активно ведет Madisonspenser@aftrlife.hell, снабжая каждый пост слоганом-аллюзией на известные источники). Первый пост Мэдди предваряет слоганом «Я ем, следовательно, существую» /Паланик, 2019: 12/ и позиционирует себя как «чистое зло», чья «прошлая жизнь заархивирована и записана в каждой толстой клетке моего призрачного сала» /Паланик, 2019: 13/. Трикстер же врет, чтобы набить живот, «ведь истина у тех, кто с полным животом» /Хайд Льюис, Трикстер определяет этот мир // цит. по: Alexost66.Трикстеры – Журнал «Самиздат»//<http://samlib.ru>>alexost66>tricksters/. Преображение героини, как и ее первое столкновение с силами зла, связаны с поездкой к бабушке. После того, как родители обнаружили тайный дневник своей 11-летней дочери, полный провокационных фантазий, было постановлено отправить ее в далекую, унылую, богом забытую деревеньку на севере штата Нью-Йорк, «одно из немногих мест, где у родителей не прикуплен дом»

/Паланик, 2019: 91/. Здесь героиня узнает пророчество о том, что ее предназначение – уладить спор между Богом и Сатаной» /Паланик, 2019: 95/ и что ее ждет испытание на некоем острове. Упоминание таинственного острова – отсылка к книге Дж. Свифта, определившей топонимы уже второй части. «В конечном счете, это история о трех островах. Как у Лемюэля Гулливера. Первым нашим островом был Манхеттен. Вторым – островок посреди шоссе. О третьем речь пойдет дальше» /Паланик, 2019: 267/. На выжженный солнцем островок с нужниками в самом центре шумной автострады Мэдисон отправляется, наделённая уже качествами *культурного героя*, имеющего целью поиски образца «изолированного здесь и адаптированного к местной тошнотворной среде насекомого» /Паланик, 2019: 122/, прообразом чего могут служить поиски Святого Грааля. Вместо того чтоб осуществить свою высокую миссию, Мэдисон проникает в мужской туалет и перевоплощается в антитезу *культурного героя* – трикстера-нарушителя границ (определение Л. Хайда): «Мое присутствие в мужском туалете нарушало священные социальные табу. Я не сомневалась, что меня сурово накажут, и где-то в глубине души очень этого хотела» /Паланик, 2019: 128/. Именно здесь, в «лабиринте Минотавра» Мэдисон-Трикстер, контаминируя с античным Тесеем, одерживает победу над чудовищем, принявшим обличие Папчика, оскопляя его. Членовредительство как «средство окончательной дифференциации» /ван Геннеп, 1999: 72/ приводит к разоблачению Сатаны, а Мэдди из «объекта» становится субъектом действия – жрецом-дервишем, Персефоной, бессознательным вершителем сакрального ритуала. По Юнгу, трикстер – «предшественник спасителя, и, подобно ему, он одновременно Бог, человек и животное. Он и недочеловек, и сверхчеловек, бестия, божество, а самая главная и бросающаяся в глаза его черта – его бессознательность» /Юнг, <http://ec-dejavu.ru>>Trickster-2: 277/. Описывая гротескную сцену борьбы с демоническим существом, Паланик прибегает к гипертекстуальности, вручая своей героине вместо священного меча том Дарвина для оскопления Сатаны. Гиперкомпенсацией за комплекс убийцы, каким Мэдди себя полагает, становится нескончаемый раблезианский пир: «Бабушкины кексы подкупали меня, убеждали не говорить правду. Вероятно, они были наказанием за мою ложь <...> И в день похорон, и на следующий, и на третий день, и даже через неделю я продолжала есть» /Паланик, 2019: 169/. В период испытаний, выпавших на ее долю, Мэдисон избавляется от «невежественной детской невинности» (термин Т. Трагерна) и обретает «невинность взрослую, или невинность самоактуализирующихся людей» /см.: Маслоу, 2011: 288/, что впоследствии поможет ей одержать окончательную победу над силами зла. Тем судьбоносным летом она «научилась осмотрительности, сдержанности и

терпению: качествам, которые мои родители – бывшие хиппи, панки и кто там еще – так и не приобрели» /Паланик, 2019: 181/.

При создании литературного текста Паланик советует вводить регламентирующие повествование «часики» и «ружье». На «часики» работает прием ретроспекции, создавая дополнительное напряжение и подсказывая, «чего ждать, давая отдых мозгу и позволяя дать волю эмоциям» /Паланик, 2020: 128/. Диптих Паланика строится на чередовании *досмертных* воспоминаний героини и текущих – посмертных – событий. *Досмертные* эпизоды запускают «часики» и построены на антитезе истинное vs ложное, развивающее vs подавляющее, бабушка vs родители. «Никто из тех, кто знал свою бабушку, не может быть атеистом, даже если сама бабушка была неверующей, потому что все бабушки, добрые и злые, следят за вами откуда-то, обычно с неба» /Берн, 2008: 463/. В посмертной жизни, в период своего пребывания в образе духа на земле, Мэдди снова встречает бабушку Минни, которая, будучи неисправимой курильщицей, время от времени покидает рай и «ради своей гадкой привычки спускается в виде духа на землю» /Паланик, 2019: 36/. Бабушка умерла два года назад, уйдя в хэллоуиновскую ночь со странной компанией ряженых, в которых было для Мэдди «что-то знакомое. Не *известное*, а скорее *неизбежное*» /Паланик, 2019: 185/. На диване в гостиной остается изможденное тело бабушки, а все «лучшее, что в ней было – ее смех, ее истории, даже кашель, - исчезло» /Паланик, 2019: 187/, но для Мэддисон бабушка навсегда останется мерилom истинного, глубинного, духовного, противопоставленного ложному, поверхностному, лицемерно-бездущному миру родителей. С образами родителей связан следующий важный, структурирующий текст прием – «ружье». «Если «часики» будут тикать в течение определенного промежутка времени, то «ружье» вы можете достать в любой момент – и тем самым подвести историю к кульминации» /Паланик, 2020: 128/. «Ружьем» в диптихе становится лицемерная игра в защиту экологии, перенесенная с экрана в жизнь, в поддержку угнетенного населения стран «третьего мира», усыновление сирот в рекламных целях и пр., что служит родителям героини ловко продуманными пиар-ходами. Родители приезжают на светские мероприятия на компактном электромобиле, но летают за одеждой в химчистку через Атлантику на реактивном самолете, выступают против ношения натурального меха, но отправляют дочь в эко-лагерь, куда каждого отпрыска богатых родителей доставляют на частном самолете и снабжают органической едой, завернутой в майларовую неразлагающуюся пленку, устраивают усыновленным из неблагополучных стран детям великолепный прием на камеру, а затем отсылают в интернат и забывают о них, хоронят своего ребенка в биоразлагающемся гробу, а мать хоронят в дизайнерском платье, и чтоб труп выглядел соответствующе, подвергают тело

покойницы множественным пластическим операциям. Мэдди замечает: «Для того, кто обеспокоен состоянием экологии, мама оставляет за собой слишком много отходов» /Паланик, 2019: 276/. Желая воссоединиться с родителями в посмертной жизни, Мэдисон дает им провокационный совет в духе трикстера, который ложится родителями в основу нового вероисповедания – скотинизма, апостолами которого становятся Антонио и Камилла Спенсеры. Используя исключительно ненормативную лексику, публично совершающие социально неприемлемые действия, давшие волю физиологическим проявлениям организма и получающими за это социальное поощрение, миллиарды адептов новой веры – еще одна отсылка к роману Свифта, аллегорически изобразившего людские пороки, воплощенные в племени йеху. Для того, чтобы «подвести свой выдуманный мир к шумной, шальной и яростной кульминации» /Паланик, 2020: 130/ и задействовать «ружье», Паланик вводит симулякр – лже-Мэдисон, куклу Мэдди, Барби-Мэдисон, Мэдисон-самозванку, безупречную и не подверженную физиологическим изменениям. Всегда мечтавшая, что ее отлупили /см.: Паланик, 2019: 233/, Мэдисон вселяется в тело покойного охотника за приведениями Крессента Сити и пытается установить контакт с родителями, спасти их, но в итоге оказывается нещадно избита отцом, затем собственной «тощей Барби-версией» /Паланик, 2019: 350/, которую родители изобрели и пытались *раскрутить* для поддержания своего безупречного имиджа. Местом действия разыгрывающейся на глазах последователей новой веры сцены становится третий сюжетобразующий остров – гигантская Мэдлантида, рукотворное сооружение из пластических отходов, засоряющих мировой океан. Вконец разбитая и фрустрированная героиня, чей дух стал добровольным заложником изношенного тела экстрасенса-наркомана, готова сдать, но появление райского посланника Феста меняет расстановку сил, оружие (мемуары Чарльза Дарвина, священная книга скотонитов) оказывается у Мэдисон, а симулякр ослеплен и устранен: «Она оказывается поверженной, а исторгнутые из книги слова и цветы жгут ее своим жертвенным пламенем» /Паланик, 2019: 353/. Пожар, охвативший Мэдлантиду, кладет начало тотальной планетарной катастрофы, гибнущие в адском пламени потребители, сбежавшие в оффшорную зону Мэдлантиды, чтоб избежать налогов, как и их пророки – Святая Мать Камилла и Антонио Спенсеры, становятся добычей Сатаны, а получившая право на апелляцию и пересмотр дела в аду Мэдисон может воссоединиться в раю с любимой бабушкой и дедом, которого, как оказалось, она вовсе и не убивала. Но помня о своем предназначении – примирить Бога и Сатану, стереть разделение между преисподней и раем, воссоединить противоположные стороны в единый тандем, Мэдисон, выдержавшая непростые *лиминарные* обряды посвящения, открывающие путь

в *новый мир* (по Гиннепу), руководствуется словами матери, оставленными на полях мемуаров Дарвина и ставшими лейтмотивом романа: «Ставь перед собой цель настолько трудную, чтобы смерть показалась желанной передышкой» /Паланик, 2019: 311, 352/.

Наставляя начинающего писателя, Паланик в главе «Пара железобетонных приемов, которые обеспечат вам любовь американцев» своей мемуарно-автобиографической книги вспоминает первую встречу с редактором «Харперс», на которой его предупредили: «Никаких счастливых избавлений» /Паланик, 2020: 213/. Отстраненное наблюдение за чужими страданиями и отчаянием, то, что Паланик определяет как «эмоциональное порно» /Паланик, 2020: 214/, создает у находящегося в зоне комфорта читателя иллюзию безопасности и собственного превосходства. Борхес в микроновелле «Четыре цикла» объясняет отказ от благополучного финала нежеланием потворствовать массовым вкусам, отсутствием отваги и веры: «Мы не способны верить в рай и еще меньше в ад» /Борхес, 1984: 281/. Нарушитель установленных литературных границ, своего рода писатель-трикстер, не признающий смерть героя в качестве возможной развязки, Паланик предлагает «рвать шаблоны, глядишь, среди писателей стало бы меньше самоубийц и наркоманов. Да и среди читателей» /Паланик, 2020: 216/. Со времен своего первого романа «Невидимки» избравший всепожирающее зарево пожара традиционным финалом для ряда своих книг, Паланик видит функцию огня не в тотальном уничтожении, а в возможности возрождения героя. Неслучайно на руках у героини, восстанавливающей в конце книги черты *культурного героя*, оказывается ее любимый котенок, еще один повторяющийся символ-предмет, чье каждое появление ознаменовывает новый виток в эволюции персонажа. Взятый за модель трехчастную поэму Данте и травестируя ее, Паланик оставляет читателя в ожидании третьей – завершающей – части своего повествования, ставя в заключении истории вопросительный знак.

ЛИТЕРАТУРА

1. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы. М.: ЭКСМО, 2008.
2. Борхес Х. Л. Проза разных лет. М.: Радуга, 1984.
3. Борхес Х. Л. Собр. соч. в 4-х томах, том 2. С.-Пб.: Амфора, 2000.
4. Випулис И. В. Ритуальный комплекс архаической инициации в процессе культурогенеза. (Канд. дисс.) М., 2020.
5. ван Геннеп А. Обряды перехода. М.: Восточная литература, 1999.

6. Гроф С. Величайшее путешествие. Сознание и тайна смерти. М.: ГАНГА, 2007.
7. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. М.: Смысл, 2011.
8. Мифологический словарь/под ред. Е.М. Мелетинского. М.: Советская энциклопедия, 1990.
9. Паланик Ч. На затравку. М.: АСТ, 2020.
10. Паланик Ч. Обреченные. М.: АСТ, 2019.
11. Паланик Ч. Проклятые. М.: АСТ, 2015.
12. Хайд Л. Трикстер определяет этот мир // *Самиздат* // URL: <http://samlib.ru>alexost66>tricksters>.
13. Элиаде М. Тайные общества: обряды инициации и посвящения. Киев: София, Москва: Гелиос, 2002.
14. Юнг К. Г. О психологии образа трикстера. Энциклопедия культур DejaVu // URL: <http://ec-dejavu.ru>Trickster-2>.

Ն. ԳՈՆՉԱՐ-ԽԱՆՋՅԱՆ, Կ. ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ – Անդրշիրիմյան աշխարհի ծաղրականությունը «Անիծյալները» և «Դատապարտվածները» դիպրիիսում. – Ժամանակակից ամերիկացի գրող, տրանսգրեսիվ արձակի վառ և ինքնատիպ ներկայացուցիչ Չակ Պալանիկի աշխատանքը գիտական հետաքրքրություն է առաջացնում: 2020թ. լույս տեսած “Consider This” ժողովածուն հետաքրքրաշարժ և ուսուցողական ուղեցույց է սկսնակ գրողի համար, ապագա հաջողության գրավականներից մեկը, որը Չակ Պալանիկը համարում է «բերրիություն»: Յուրաքանչյուր տարին նոր գիրք,- հենց այդ մարտահրավերն է, որն ընդունել է ինքը՝ Չակ Պալանիկը, որի ստեղծագործական կյանքը անընդմեջ գտնվում է գրականագետների և քննադատների ուշադրության կենտրոնում: Պալանիկի ընթերցողը բացահայտում է ժամանակակից աշխարհի արդի խնդիրները:

Բանալի բաներ. տեքստ, արխիտիպ, հանդերձյալ աշխարհ, տրավեստիա, ինիցիացիա

N. GONCHAR-KHANJYAN, K. TOVMASYAN – A Travesty of the Afterlife Journey in Chuck Palahniuk's Diptych “The Damned” and “The Doomed.” – The work of Chuck Palahniuk, a modern American writer, a bright and original representative of transgressive prose, arouses not only great readership, but also scientific interest. Released in 2020, the collection “Consider This” is a fascinating and educational guide for the aspiring writer. A book a year is a challenge that Palahniuk himself accepted, whose work is constantly in the focus of attention of literary criticism. Choosing a concept metaphor as a plot, Palahniuk reveals to the reader the most burning

problems of the modern world. In this context, the writer's diptych “The Damned” and “The Doomed” intended for continuation is of particular interest and provides an opportunity for variable interpretations.

Key words: text, archetype, afterlife, travesty, initiation

Received: 23.12.2021

Revised: 17. 02.2022

Accepted: 14.04.2022

ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ
INFORMATION ON THE CONTRIBUTORS

1. ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ Ռուզաննա – բ.գ.թ., ԵՊՀ անգլիական բանասիրության ամբիոնի դոցենտ
ARAKELYAN Ruzanna – PhD, YSU Chair of English Philology, Associate Professor
Էլ. փոստ՝ ruzanna.arakelyan@ysu.am
2. ԲՈՒՌՆԱԶՅԱՆ Իրինա – բ.գ.թ., ԵՊՀ անգլերենի թիվ 2 ամբիոնի դոցենտ
BURNAZYAN Irina – PhD, YSU Chair of English Language № 2, Associate Professor
Էլ. փոստ՝ burnazyan.irina@ysu.am
3. ԲՈՍՏՆՅԱՆ Լուսինե – ԵՊՀ Անգլերենի թիվ 2 ամբիոնի դասախոս
BOSTANJYAN Lusine – YSU Chair of English Language № 2, Lecturer
Էլ. փոստ՝ bostanjyan.lusine@ysu.am
4. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ Սեդա – բ.գ.դ., պրոֆեսոր, ԵՊՀ անգլիական բանասիրության ամբիոնի վարիչ
GASPARYAN Seda – Doctor in Philology, Professor, Head of YSU Chair of English Philology
Էլ. փոստ՝ sedagasparyan@ysu.am
5. ԳՈՆՉԱՐ-ԽԱՆՅԱՆ Նատալի – բ.գ.թ., ԵՊՀ արտասահմանյան գրականության ամբիոնի դոցենտ
GONCHAR-KHANYAN Natalie – PhD, YSU Chair of Foreign Literature, Associate Professor
Էլ. փոստ՝ natalie.goncharkhanyan@ysu.am
6. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Գայանե – ԵՊՀ արտասահմանյան գրականության ամբիոնի ասպիրանտ
GRIGORYAN Gayane – YSU Chair of Foreign Literature, PhD Student
Էլ. փոստ՝ gayane.grigoryan1@ysumail.am
7. ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Հայկ – ԵՊՀ անգլիական բանասիրության ամբիոնի ասպիրանտ
DANIELYAN Hayk – YSU Chair of English Philology, PhD Student
Էլ. փոստ՝ hayk.danielyan3@ysumail.am
8. ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ Կատյա – ԵՊՀ արտասահմանյան գրականության ամբիոնի ասպիրանտ
TOVMASYAN Katya – YSU Chair of Foreign Literature, PhD Student
Էլ. փոստ՝ tovmasyan-katya@mail.ru
9. ԿՆՅԱԶՅԱՆ Աննա – բ.գ.դ., ԵՊՀ անգլիական բանասիրության ամբիոնի պրոֆեսոր
KNYAZYAN Anna – Doctor in Philology, YSU Chair of English Philology, Professor
Էլ. փոստ՝ annaknyazyan@ysu.am
10. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Ռաֆայել – ԵՊՀ անգլիական բանասիրության ամբիոնի ասպիրանտ
HARUTYUNYAN Rafayel – YSU Chair of English Philology, PhD Student

- Էլ. փոստ՝ rafayel.harutyunyan3@ysumail.am
11. ՂՐԶՈՅԱՆ Արփինե – ՀՀ ՊՆ ՊԱՀՀ, օտար լեզուների խմբի գիտնական-վերլուծաբան
GHRZOYAN Arpine – RA MoD NDRU, Research Scientist at Foreign Languages Group
Էլ. փոստ՝ aghrzoyan4@gmail.com
 12. ՂՈՒԿԱՍՅԱՆ Վարդուհի – ԵՊԲՀ օտար լեզուների ամբիոնի դասախոս
GHUKASYAN Varduhi – YSMU Chair of Foreign Languages, Lecturer
Էլ. փոստ՝ varduhi.ghukasyan@gmail.com
 13. ՉՈՒԲԱՐՅԱՆ Աստղիկ – բ.գ.թ., ԵՊՀ անգլիական բանասիրության ամբիոնի պրոֆեսոր
CHUBARYAN Astghik – PhD, YSU Chair of English Philology, Professor
Էլ. փոստ՝ astghik.chubaryan@ysu.am
 14. ՊԱՊՈՅԱՆ Աննա – բ.գ.թ., ԵՊՀ անգլերենի թիվ 2 ամբիոնի դոցենտ
PAPOYAN Anna – PhD, YSU Chair of English Language № 2, Associate Professor
Էլ. փոստ՝ papoyan.anna@ysu.am
 15. ՍԱՐՈՅԱՆ Սաթենիկ – բ.գ.թ., ԵՊՀ անգլերենի թիվ 2 ամբիոնի ասիստենտ
SAROYAN Satenik – PhD, YSU Chair of English Language № 2, Assistant Professor
Էլ. փոստ՝ satenik.saroyan@ysu.am
 16. ՍՈԳՈՄՈՆՅԱՆ Ամալյա – ԵՊՀ արտասահմանյան գրականության ամբիոնի դասախոս
SOGHOMONYAN Amalya – YSU Chair of Foreign Literature, Lecturer
Էլ. փոստ՝ amalya.soghomonian@ysu.am
 17. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ Լիլյա – ԵՊՀ ֆրանսիական բանասիրության ամբիոնի դասախոս
VARDANYAN Lilya – YSU Chair of French Philology, Lecturer
Էլ. փոստ՝ lilyavardanyan@ysu.am

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

СОДЕРЖАНИЕ

CONTENTS

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ / Лингвистика / Linguistics

CHUBARYAN A., DANIELYAN H. Sarcasm as an independent pragmatic category of nonliteral language.....	3
ՉՈՒԲԱՐՅԱՆ Ա., ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Հ. Սարկազմը որպես փոխարերական լեզվի լեզվագործարանական կարգ	
ЧУБАРИАН А., ДАНИЕЛЯН А. Сарказм как лингвопрагматическая категория фигурального языка	
CHUBARYAN A., DANIELYAN H. The pragmatic models of understanding sarcasm.....	15
ՉՈՒԲԱՐՅԱՆ Ա., ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ Հ. Սարկազմի ընկալման լեզվագործարանական մոդելները	
ЧУБАРИАН А., ДАНИЕЛЯН А. Прагматические модели понимания сарказма	
GASPARYAN S., HARUTYUNYAN R. The morpho-syntactic aspect of media political discourse.....	27
ԴԱՍՊԱՐՅԱՆ Ս., ԱՐՄԵՆՅԱՆ Ր. Մորֆո-սինտակտիկական ասպեկտ մեդիա-պոլիտիկական լեզվագրության	
ГАСПАРИАН С., АРУТЮНЯН Р. Морфо-синтактический аспект медиа-политического дискурса	
ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ Ս., ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Ռ. Մեդիա-քաղաքական դիսկուրսի ձևաբանական-չարահյուսական հայեցակետերը	
HARUTYUNYAN R. The specificity of language style in media-political discourse.....	39
ԱՐՄԵՆՅԱՆ Ր. Սպեցիֆիկա լեզվային ոճի մեդիա-պոլիտիկական լեզվագրության	
ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ Ռ. Մեդիա-քաղաքական դիսկուրսի լեզվաձևական առանձնահատկությունները	
ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ Ռ. Լեզվական գիտակցության հոգեբանական հայեցակետերը.....	54
ԱՐԱԿԵԼՅԱՆ Ր. Психолингвистические аспекты лингвистического сознания	
ԱՐԱԿԵԼՅԱՆ Ր. The psycholinguistic aspects of linguistic consciousness	
ԿՆՅԱԶՅԱՆ Ա. Երգիծական խոսույթի ժանրային հատկանիշները.....	66
ԿՆՅԱԶՅԱՆ Ա. Жанровые особенности юмористического дискурса	
ԿՆՅԱԶՅԱՆ Ա. Genre features of humorous discourse	
ԿՆՅԱԶՅԱՆ Ա., ԴՈՒՎԱՍՅԱՆ Վ. Դիվանագիտական փաստաթղթերի դիսկուրսային բնութագիրը	76
ԿՆՅԱԶՅԱՆ Ա., ԳՄԱԿՅԱՆ Վ. Дискурсивные характеристики дипломатических	

документов

KNYAZYAN A., GHUKASYAN V. Discursive Characteristics of Diplomatic Documents

ՄԵԹՈԴԻԿԱ / Методика / Methodology

BURNAZYAN I., BOSTANJYAN L., PAPOYAN A. On the role of Russian as a mediating language between Armenian and English	85
ԲՈՒՌՆԱԶՅԱՆ Ի., ԲՈՍՏԱՆՋՅԱՆ Լ., ՊԱՊՈՅԱՆ Ա. Ռուսերենի՝ որպես միջնորդ լեզվի դերը հայերենի և անգլերենի միջև	
БУРНАЗЯН И., БОСТАНДЖЯН Л. ПАПОЯН А. О роли русского как языка посредника между армянским и английским	
ՂԴԶՈՅԱՆ Ա. Ռազմական ուսումնական հաստատություններում անգլերենի դասավանդման որոշ առանձնահատկությունները.....	94
ГРЗОЯН А. Особенности преподавания английского языка в военно-учебных заведениях	
GHRZOYAN A. Peculiarities of teaching English in military educational institutions	
ՍԱՐՈՅԱՆ Ս. Թարգմանական մեթոդի կիրառումը օտար լեզվի դասավանդման գործընթացում.....	106
ՏԱՐՈՅԱՆ Ս. Роль перевода в процессе обучения иностранному языку	
SAROYAN S. On some aspects of application of the translation method in the process of foreign language teaching	
ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ Լ. Լեզվական սխալները ֆրանսերենի ուսուցման ժամանակ.....	114
ВАРДАНЯН Л. Языковые ошибки при обучении французского языка как иностранного	
VARDANYAN L. Linguistic errors in teaching French as a foreign language	

ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ / Литературоведение / Literary Criticism

ԳՈՆՉԱՐ-ԽԱՆՋՅԱՆ Ն., ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ Գ. Ճապոնական մոտիվները Բորխեսի երկերում.....	126
ГОНЧАР-ХАНДЖЯН Н., ГРИГОРЯН Г. Японские мотивы в текстах Борхеса	
GONCHAR-KHANYAN N., GRIGORYAN G. Japanese motives in Borges's texts	
ՍՈՂՈՄՈՆՅԱՆ Ա. Վտարանդի Նաբոկովը և նրա լսարանը.....	137
СОГОМОНЯН А. Изгнанный Набоков и его аудитория	
SOGHOMONYAN A. Exiled Nabokov and his audience	
ԳՈՆԿՈՐ-ԽԱՆՋՅԱՆ Ն., ԹՈՎՄԱՍՅԱՆ Կ. Երեսնամյա ճանապարհի տրագիկոմիկոսական դրամա «Սնիդյալները» և «Դատապարտվածները» դիպտիխում	144

GONCHAR-KHANJYAN N., TOVMASYAN K. A travesty of the afterlife journey
in Chuck Palahniuk's diptych "The damned" and "The doomed"

Տեղեկություններ հեղինակների մասին	158
Information on the contributors	
Сведения об авторах	

Ի ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ՀԵՂԻՆԱԿՆԵՐԻ

«Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում» գիտական հանդեսը լույս է տեսնում տարին երկու անգամ: Հանդեսում տպագրվելու համար կարող են ներկայացվել հոդվածներ ինչպես հայերեն, այնպես էլ օտար լեզուներով, մեկ տպագիր օրինակով համակարգչային շարվածքով (Microsoft Word 97-2003 ծրագրով, հայերենը՝ GHEA Grapalat (Unicode), անգլերենը և ռուսերենը՝ Times New Roman տառատեսակներով): Հոդվածի հետ անհրաժեշտ է ներկայացնել հոդվածի էլեկտրոնային տարբերակը մագնիսական կրիչով: Հոդվածը պետք է ունենա հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն ամփոփագրեր՝ առնվազն 150 բառի սահմաններում, 8-10 բանալի բառեր, հեղինակի մասին համառոտ տեղեկություն 3 լեզուներով (գիտական աստիճան, կոչում, պաշտոն, էլ. փոստի հասցե, հեռախոսահամար):

Հոդվածի առաջին էջի վերին տողի աջ անկյունում 12 pt տառաչափով, թավ (Bold) գրվում է հեղինակ(ներ)ի անունը և ազգանունը (ազգանունը՝ գլխատառերով, օրինակ՝ **Արմինե ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ**), շեղատառ (Italic) բուհի կամ գիտահետազոտական կենտրոնի անվանումը, գլխատառերով, թավ (Bold) հոդվածի վերնագիրը:

Հոդվածում օգտագործված գրականության հղումները տրվում են փակագծերում, նշվում են հեղինակի ազգանունը, տպագրման տարեթիվը և համապատասխան էջերը, օրինակ՝ /Payne, 2000: 168-170/: Գրականության ցանկը տրվում է հոդվածի վերջում այբբենական կարգով:

Հեղինակը պատասխանատվություն է կրում իր ներկայացրած տեղեկությունների համար: Հրապարակվող նյութերի բնագրերը չեն վերադարձվում: Հրապարակվող նյութերը պետք է գրախոսվեն տվյալ ոլորտի մասնագետի կողմից և երաշխավորված լինեն տպագրության համապատասխան ամբիոնի կողմից. բոլոր կարծիքները, երաշխավորագրերը պահպանվում են խմբագրությունում:

«Օտար լեզուները բարձրագույն դպրոցում» գիտական հանդեսի նյութերն օգտագործելիս հոդվածագիրը պարտավոր է տալ համապատասխան հղում:

Գրականության ցանկում ընդգրկված աղբյուրների նմուշ

1. Աբրահամյան Ս. Գ. Հայերենի կետադրություն, Երևան, «Լույս», 1999:
2. Austin J. L. How to do things with words. Oxford: Oxford University Press, 1962.
3. Langacker R.W. Foundations of cognitive grammar // *Theoretical prerequisites*, v. 1. Stanford: Stanford University Press, 1987.
4. Гинзбург Р. С. О взаимосвязи лингвистического и экстралингвистического в лексике // *Иностранные языки в школе*, 1972, № 5.
5. Иванов В. И. Язык, текст, речь // Электр. ресурс: <http://www.textum.ru /article/ivan/html> (Дата обращения: 01.05.2021)
6. Brin D. Contrary Brin, 2011 // URL: <http://davidbrin.wordpress.com/2011/04/08/> (Retrieved July 8, 2015)

Խմբագրության հասցեն. Երևան 0025, Ալ. Մանուկյան 1
Адрес редакции: Ереван, ул. Ал. Манукяна 1
Էլ. փոստ՝ englishdep2@ysu.am, հեռ. (060) 710 549

Հանձնվել է տպագրության 30.06.2022թ.
Թուղթը՝ օֆսեթ: Չափսը՝ 84x100/16
Տպագրական 14 մամուլ:
Տպաքանակը՝ 100: